

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İÇ MİMARLIK ANABİLİM DALI
İÇ MİMARLIK PROGRAMI

**TELEVİZYONUN MEKÂN ÜZERİNDEKİ ETKİSİ VE
TÜRKİYE'DE 1950 SONRASI DEĞİŞEN MEKÂN
ANLAYIŞI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALİ MÜCAHİT MAMUŞ

İSTANBUL, 2021

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İÇ MİMARLIK ANABİLİM DALI
İÇ MİMARLIK PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TELEVİZYONUN MEKÂN ÜZERİNDEKİ ETKİSİ VE
TÜRKİYE’DE 1950 SONRASI DEĞİŞEN MEKÂN
ANLAYIŞI**

**ALİ MÜCAHİT MAMUŞ
(190251001)**

**Danışman
(Dr. Öğr. Üyesi SALİH SALBACAK)**

İSTANBUL, 2021

26/07/2021

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İç Mimarlık Anabilim Dalı'nda 190251001 numaralı Ali Mücahit MAMUŞ'un hazırladığı "1950 Sonrası Değişen Mekân Anlayışı: Televizyonun Mekân Üzerindeki Etkisi" konulu İç Mimarlık Tezli Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 26/07/2021 Pazartesi günü saat 17:00 'da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** karar verilmiştir.

Düzeltilme verilmesi halinde:

Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı .../.../20... tarihinde, saat ...:.... da yapılacaktır.

Tez Adı Değişikliği Yapılması Halinde: Tez adının "Televizyonun Mekân Üzerindeki Etkisi ve Türkiye'de 1950 Sonrası Değişen Mekân Anlayışı" şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Tarih	İmza
(Danışman) Dr. Öğr. Üyesi Salih SALBACAK	26/07/2021	KABUL
Prof. Dr. Seçil ŞATIR	26/07/2021	KABUL
Dr. Öğr. Üyesi Bilge YARAREL DOĞAN	26/07/2021	KABUL

BEYAN/ ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Ali Mücahit Mamuş

TEŐEKKÜR

Lisans eğitimimden beri bana inanan ve beni bilgileri ile donanımlı hale getiren Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi'ndeki saygı değer hocalarıma selam olsun. Özellikle bana yeni ufuklar kazandıran, mesleki bakış açısı katan, bir çok çalışmada yer veren ve tezim özelinde değerli tecrübelerini aktaran Salih Salbacak Hocam'a da ayrıca teőekkürlerimi sunarım.

Bir paragrafı da kıymetli aileme ayırmayı kendime borç bilirim. Her anlamda iyi bir örnek olarak karşımda olan ablama, arkadaşım gibi hissettiğim kardeőime ve ayrıca bu dönemde bana motivasyon kaynağı olan minik ve tatlı parçaları yeğerlerime sevgilerimi sunarım. Sözlere hayatumun her anında bana destek olan canım anneme ve aynı zamanda meslektaőım olan babama sonsuz sevgi ve teőekkürlerimi hediye ederek son veriyorum. İyi ki varsınız!

Haziran, 2021

Ali Mücahit Mamuş

TELEVİZYONUN MEKÂN ÜZERİNDEKİ ETKİSİ VE TÜRKİYE'DE 1950 SONRASI DEĞİŞEN MEKÂN ANLAYIŞI

Ali Mücahit Mamuş

ÖZET

İnsanlığın kendi yaşam çevresini oluşturma çabası deneyim gerektiren bir süreçtir. Bu süreçte toplumun üretim biçimi, kültürü, aile yapısı ve inanç sistemleri yaşanan mekânı şekillendirmiştir. Medeniyetin gelişimi toplumsal olduğu kadar yaşam çevrelerinde de etkisini göstermiştir. Temel gereksinimler üzerine kurgulanmış yaşam çevreleri, tarım toplumundan endüstri toplumuna geçiş süreciyle dönüşmeye başlamıştır.

İç mekân ailenin öz imgesidir. Gelişir, değişir ve dönüşür. İlk örneklerini bildiğimiz iç mekânlar bir ocağın etrafında kurgulanmıştır ve yaşamsal bütün fonksiyonlara cevap vermektedirler. Medeniyetin kat ettiği yol, yeni mimarlık pratikleri ve toplumun ekonomik değişimi mekânlarda karşılık bulur. Endüstri devrimi beraberinde seri üretim anlayışını ortaya çıkarır. Dolayısıyla mekânlar, bu gelişmelerle paralel olarak donatılır. Artık mobilya lüks ve süs olmanın yanı sıra mekânın ana unsurlarındandır. Böylelikle mobilya mekânlarda yerini almıştır. Mekân donanımında mobilyanın yanı sıra teknolojik gelişmeler de etkilidir. Özellikle elektriğin icadı teknolojik gelişmeleri beraberinde getiren bir süreçtir ve elektriğin mekâna girişi yeni bir mekân algısı ortaya koyar. Elektriğin icadı mekânları aydınlatmanın yanı sıra elektrik ile çalışacak diğer aygıtlara zemin hazırlamıştır. Televizyon da bu icatlardan birisidir.

Televizyon, icadı sonrasında kültürel ve sosyolojik değişimleri beraberinde getiren görsel kitle iletişim aracıdır. Televizyonun görsel iletişim sağlıyor oluşu değişimleri daha etkili ve kapsamlı halde göz önüne getirir. Televizyonun gelişimi, 1923 yılında icat olmasına karşın soğuk savaş dönemine tekabül etmektedir.

Televizyon, Soğuk Savaş'ın kutuplaştırıcı ve sınırlayıcı algısına zıt bir olgudur; sınırları ortadan kaldıran, kültürlerarası etkileşimi daha kolay hale getiren kitle iletişim aracıdır.

Sosyolojik anlamda toplumları etkileyen teknolojik bir icat olan televizyon, mekândan bağımsız münferit bir unsur olarak değerlendirilmemelidir. Televizyonun toplumsal bellek üzerindeki etkileri irdelenirken karşımıza çıkan en önemli husus insan, mekân ve teknoloji denklemidir. Dolayısıyla zamanın geçeceği mekân bu teknolojik aygıt ile dönüşmeye başlamış, toplumsal özelliklere göre mekânda yerini almıştır. Bu çalışmada televizyonun Türk ailesiyle buluşmasıyla geleneksel mekânın kurgusunun değişimi, yeni bir toplum ve mekân odağının doğuşu, teknolojik bir icat olan televizyon ile dönüşen mekân anlayışının izleri sürülmektedir.

Anahtar kelimeler; Mekân kurgusu, Mekân anlayışı, Mekân algısı, Teknoloji, Televizyon ve mekân, Değişen mekan anlayışı

**THE EFFECT OF TELEVISION ON SPACE AND THE
CHANGING PERCEPTION OF SPACE IN TURKEY AFTER
1950**

Ali MÜcahit Mamuş

ABSTRACT

The effort of humanity to create its own living environment is a process that requires experience. In this process, the society's production style, culture, family structure and belief systems have shaped the living space. The development of civilization has shown its effect on social as well as living environments. With the transition from agricultural society to industrial society, living environments based on basic needs have begun to transform.

The interior is the family's own image. It evolves, changes and transforms. The spaces whose examples we know are built around the hearth and respond to vital functions. The industrial revolution brings with it the concept of mass production. The venues are also equipped in parallel with these developments. Furniture is not just decorative, it is one of the main elements of the space. In addition to furniture, technological developments are also effective in space equipment. In particular, the invention of electricity is a process that brings with it technological developments, and the entry of electricity into the space reveals a new perception of space.

Television is a visual mass communication tool that brought sociological changes with it after its invention. Although development of television was invented in 1923, it coincides with the period of the cold war. Television is the opposite of the polarizing and limiting perception of the Cold War; It is a mass communication tool that removes borders and facilitates intercultural interaction.

The space where time will pass has begun to transform with this technological device and has taken its place in the space according to its social

characteristics. In this study, the meeting of television with Turkish family, birth of a new society and the focus of space, the changes in traditional space fiction, and the transformation of space understanding with television, which is technological invention, are traced.

Key words; Organization of space, Concept of space, Perception of space, Technology, Television and space, Changing concept of space

ÖNSÖZ

Bu yüksek lisans tez çalışması toplumu önemli şekilde etkileyen Covid-19 salgını döneminde kaleme alınmıştır. Bu pandemi süreci her ne kadar bilimsel yazınlar üzerine çalışanlar için bazı zorlukları doğurmuş olsa da, şahsım adına tez çalışmama ilham niteliği taşımaktadır. Salgın hastalık döneminde insanlar zorunlu karantinalara maruz kalmış ve belirli dönemlerdeki evde kalma zorunluluğu, insanların televizyon izleme saatlerini de arttırmıştır. Televizyon insanların günlük vaka sayılarını takip ettikleri bir araç olurken, aynı zamanda eğlence ve haber alma ihtiyaçlarını karşılamak için de önemli bir araçtır. Tezin kapsamını ise sosyolojik dönem okumaları ile birlikte yapılacak araştırmalar tanımlamaktadır. Televizyon icat olduğu tarihten beridir insanlar üzerinde çeşitli etkilere sahip olmuştur. Günümüzdeki etkisini düşünürsek gözümüzde gündelik vaka tablosu canlanacaktır. Bu husus, içerisinde bulunduğumuz dönemin toplumsal belleğini oluşturmaktadır. Tabi ki etkiler sadece günümüzde başlamamış, televizyonun serüveni hayatımıza girmesiyle birlikte dönemselsel olarak farklı durumlara tanıklık etmiştir. Tüm bu silsileler yaşanırken insanların kültürleri, mahremiyet olguları, yaşam tarzları ve mekân kurgusundaki anlayışları da değişime uğramıştır. Çalışma kapsamında, televizyonun gelişimi tarihsel sırayla analiz edilerek televizyonculuk, tarih ve iç mimarlık gibi üç farklı disiplinden üretilecek sentez bir sonuca ulaşılması amaçlanmıştır.

Sosyolojik iz sürülürken, yaşam kültürünün de bir gelişim içerisinde olduğu bulgular ile ortaya koyulmuştur. Bahsi geçen gelişim sürecinin temelleri Tanzimat Fermanı ile birlikte “Batılılaşma” adı altında atılmıştır. Hukukî ve yasal düzenlemelerin başını çektiği bu değişimlerden nasibini yaşam kültürü de alacaktır. Göreceli olarak modernleşme kavramı, gündelik yaşantıya dâhil olarak insanları yönlendirmiştir. Bu modernleşme sürecinin ışığında bir döneme, gelenekselcilik ve modernlik arasındaki çekişme damga vurmuştur. Tüm bu modernleşme süreci içerisinde dün ve bugün arasındaki köprüler toplumsal belleğin ışığında kurulmuştur. Hayatımızda giren televizyonun üzerine dantel işlemeli bir örtü koymak, belki de evimize kadar gelen bu yabancıyı bizden birisi yapma çabasından ibaretti. Yoksa?

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ	ix
ÇİZELGE LİSTESİ	xii
KISALTMALAR	xviii
GİRİŞ	1
Tez ve Problem Tanımı	1
Tezin Amaçları	3
Tezin Kapsamı ve Sınırları.....	4
Araştırmanın Yöntemi.....	4
BİRİNCİ BÖLÜM	6
1. TELEVİZYON YAYINCILIK TARİHİ VE TÜRKİYE’DEKİ GELİŞİMİ	6
1.1. Televizyonun İcadı	6
1.2. Televizyonun Sosyolojisi	10
1.2.1. Televizyonun Aile Yaşamına Etkisi.....	12
1.2.2. Televizyonun Toplumlar Üzerindeki Etkisi	16
1.3. Türkiye’de Televizyon Yayıncılığı	21
1.3.1. Yayıncılık Terminolojisi	21
1.3.2. Türkiye’de Televizyon Yayıncılık Tarihi.....	22
1.3.2.1. 1952 İstanbul Teknik Üniversitesi İlk Televizyon Yayını.....	23
1.3.2.2. 1968 TRT’nin İlk Televizyon Yayını	25
1.3.2.3. 1981 Türkiye’deki İlk Renkli Televizyon Yayını.....	29
1.3.2.4. 1990 Türkiye’de İlk Özel Televizyon Yayıncılığı	33
İKİNCİ BÖLÜM	39
2. 1950 SONRASI DÜNYA’DA VE TÜRKİYE’DE YAŞANAN TOPLUMSAL GELİŞMELER	39
2.1. 1950 Sonrası Dünya’daki Toplumsal Gelişmeler	39

2.2. 1950 Sonrası Türkiye’deki Toplumsal Gelişmeler	47
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	62
3. TÜRK TOPLUMUNUN MEKÂN VE TASARIM ALGISI	62
3.1. Mekân Algısı	63
3.2. Türk Ailesinin Mekân Kültürü Algısı ve Kökenleri	67
3.2.1. Sofa	70
3.2.2. Oda	72
3.3. Batılılaşma Sürecinde Osmanlı Toplumunun Durumu ve Mekân Kültürü Algısı	74
3.4. 1923-1950 Erken Cumhuriyet Dönemi Mekân Anlayışı	78
3.5. 1950 Sonrası Değişen ve Dönüşen Mekân Anlayışı	83
3.5.1. Televizyon, İnsan ve Mekân Denklemi	95
3.5.2. Mekânın Odağındaki Televizyonun Mobilya İle İlişkisi	103
3.6. Bilgi İletişim Çağı İle Birlikte Değişen Mekân Anlayışı	107
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME.....	112
KAYNAKÇA	117
EKLER.....	122

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

ŞEKİL 1 J.L. BAIRD İLK TELEVİZYON MODELİ (1923)	7
Hulton Archive / Getty Images < https://time.com/4192788/john-logie-baird-tv-demonstration-photo >, erişim tarihi 01.06.2021.	
ŞEKİL 2 İLK RENKLİ TELEVİZYON SATIŞLARI	9
TSPL Photos < https://www.scotsman.com/arts-and-culture >, erişim tarihi 26.05.2021.	
ŞEKİL 3 GORBACHEV VE REAGAN'IN SOĞUK SAVAŞ'I BİTİRME GİRİŞİMLERİ.....	11
< france24.com >, erişim tarihi 03.06.2021.	
ŞEKİL 4 AİLE İÇİNDE TELEVİZYON KULLANIMI	13
Getty Images < https://time.com/2899498/orange-is-the-new-black/ >, erişim tarihi 01.06.2021.	
ŞEKİL 5 TELEVİZYON İLE BİRLİKTE KARŞILANAN EĞLENCE İHTİYACI	14
< https://floridapolitics.com/archives >, erişim tarihi 01.06.2021.	
ŞEKİL 6 KENYA'DA TELEVİZYON ÜZERİNDEN EĞİTİM	15
UNESCO, Brian Otieno, < https://storitellah.com >, erişim tarihi 31.05.2021.	
ŞEKİL 7 LIVE AİD KONSERİNDE QUEEN GRUBUNUN PERFORMANSI.....	16
< express.co.uk >, erişim tarihi 04.06.2021.	
ŞEKİL 8 YAYIN REKORU KIRAN GALATASARAY-MONACO MAÇI (1989)	17
TRT Arşivi.	
ŞEKİL 9 TELEVİZYONU STATÜ OLARAK GÖREN İNSANLAR VE POZLARI	19
< https://oliverwasow.com >, erişim tarihi 11.05.2021.	
ŞEKİL 10 TRT YAYININDA ARIZA OLDUĞUNDA NAKLEDİLEN GÖRÜNTÜ	20
TRT Arşivi.	
ŞEKİL 11 İTÜ İLK TELEVİZYON YAYIN DENEMESİ	23
< https://www.trthaber.com/haber/yasam >, erişim tarihi 14.04.2021.	
ŞEKİL 12 TRT İLK TELEVİZYON YAYINI (1968).....	25
TRT Arşivi.	

ŞEKİL 13 TRT İLK RENKLİ TELEVİZYON YAYINI, 1981 YILBAŞI ETKİNLİĞİ	29
< https://karmaturkiye.com >, erişim tarihi 01.06.2021.	
ŞEKİL 14 İLK ÖZEL TELEVİZYON KURULUŞU: MAGIC BOX STAR 1	35
< https://galeri.uludagsozluk.com/r/star-tv-208289/ >, erişim tarihi 02.06.2021.	
ŞEKİL 15 NEİL ARMSTRONG'UN AY'A AYAK BASIŞI, CBS TELEVİZYON YAYINI.....	40
CBS TV Arşivi.	
ŞEKİL 16 1973 PETROL KRİZİ'NİN TOPLUMDAKİ KARŞILIĞI.....	41
< https://www.thebalance.com/opece-oil-embargo-causes-and-effects-of-the-crisis-3305806 > - Getty Images, erişim tarihi 31.05.2021.	
ŞEKİL 17 1989 UTANÇ DUVARI'NIN YIKILIŞI	42
< https://edition.cnn.com > - David Brauchli, erişim tarihi 01.06.2021.	
ŞEKİL 18 CNN INTERNATIONAL'IN KÖRFEZ SAVAŞ'INI NAKLEN YAYINLAMASI.....	43
CNN International Arşivi.	
ŞEKİL 19 FELİKS'İN UZAYDAN DÜNYAYA ATLAYIŞI VE TELEVİZYON YAYINCILIĞINDA KARŞILIĞI.....	44
Euro News haber arşivi.	
ŞEKİL 20 NOTRE-DAME DE PARIS YANGINI	45
BBC News haber arşivi.	
ŞEKİL 21 BÜLENT ECEVİT'İN KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI BASIN AÇIKLAMASI	48
TRT Arşivi.	
ŞEKİL 22 1 MAYIS 1977 DİSK BAŞKANI'NİN KONUŞMASI	49
< https://www.sozcu.com.tr/2017/gundem >, erişim tarihi 01.06.2021.	
ŞEKİL 23 12 EYLÜL DARBESİ'NİN BEYAZ CAMA YANSIYAN GÖRÜNTÜSÜ	51
TRT arşivi.	
ŞEKİL 24 1980 TÜRKİYE EUROVISION ŞARKISI: PETROL	52
TRT arşivi.	
ŞEKİL 25 TRT TV1 KANALINDA KAOMA KONSERİ	53
TRT arşivi.	
ŞEKİL 26 STAR TV SICAĞI SICAĞINA PROGRAMI	54
Star TV arşivi.	
ŞEKİL 27 SANAT GÜNEŞİ ZEKİ MÜREN TRT EKРАНLARINDA.....	55
TRT arşivi.	
ŞEKİL 28 SHOW TV BBG PROGRAMI	57
Show TV arşivi.	

ŞEKİL 29 2003 EUROVISION TÜRKİYE'NİN BİRİNCİLİĞİ.....	58
TRT arşivi.	
ŞEKİL 30 AZİZ SANCAR'IN NOBEL ÖDÜL TÖRENİ GÖRÜNTÜLERİ.....	59
TRT arşivi.	
ŞEKİL 31 15 TEMMUZ DARBESİ'NİN EKRA NLARA YANSIYAN GÖRÜNTÜLERİNDEN BİRİ 60	
TRT arşivi.	
ŞEKİL 32 İLK COVID-19 VAKASININ TÜRK TOPLUMUNA DUYURULMASI	61
TRT arşivi.	
ŞEKİL 33 TANIMSIZ MEKÂN.....	63
Mücahit Mamuş'un çizim arşivinden.	
ŞEKİL 34 ZEMİN FARKI İLE TANIMLANMIŞ MEKÂN	63
Mücahit Mamuş'un çizim arşivinden.	
ŞEKİL 35 ÖRTÜ SİSTEMİ İLE TANIMLANMIŞ MEKÂN	64
Mücahit Mamuş'un çizim arşivinden.	
ŞEKİL 36 DİKEY TAHKİM ELEMANLARI İLE TANIMLANMIŞ MEKÂN	64
Mücahit Mamuş'un çizim arşivinden.	
ŞEKİL 37 DİKEY VE YATAY TAHKİM ELEMANLARI İLE TANIMLANMIŞ MEKÂN	64
Mücahit Mamuş'un çizim arşivinden.	
ŞEKİL 38 MEKÂN ALGISI DİYAGRAMI	65
(Aslan, vd., 2015) İç Mekanda Algı makalesindeki verilere göre düzenlenmiştir.	
ŞEKİL 39 SOFALI EV TİPOLOJİSİ (ŞEMATİK PERSPEKTİF)	68
Mücahit Mamuş'un çizim arşivinden.	
ŞEKİL 40 ASYA TÜRK ÇADIR YERLEŞİMİ	70
(Köse, 2005)'in Türkiye'de Geleneksel Kırsal Konut Planlarında Göçebe Türk Kültürü İzleri makalesinden elde edilmiş veri.	
ŞEKİL 41 SOFALI GELENEKSEL TÜRK EVİ TİPOLOJİSİ (S.SALBACAK ARŞİVİ).....	71
S.Salbacak arşivi.	
ŞEKİL 42 TÜRK EVİ ODA KURGUSU (S. SALBACAK ARŞİVİ).....	73
S.Salbacak arşivi.	
ŞEKİL 43 AKARETLER SIRA EVLERİ	75
< kulturenvanteri.com>, erişim tarihi 09.06.2021.	
ŞEKİL 44 DOĞAN APARTMANI CEPHE VE PLAN KURGUSU	75
Doğan Apartmanı, 2012; Öncel, 2010; 404.	

ŞEKİL 45 ZEKİ PAŞA APARTMANI, KÜÇÜK HENDEK SOKAK	76
Beyoğlu Tasarım Rehberi Arşivi.	
ŞEKİL 46 FREJ APARTMANI, CEPHE VE KAT PLANI	77
Beyoğlu Tasarım Rehberi Arşivi.	
ŞEKİL 47 ZONGULDAK İŞÇİ EVLERİ (1934)	79
< http://kot0.com/erken-cumhuriyetin-yarim-kalmis-deneyi-isci-konutlari >, erişim tarihi 10.06.2021.	
ŞEKİL 48 APARTMAN-KONUT TİPİNİN DURUMUNU GÖSTEREN BİR KESİT	80
Benevolo, 1983, s:399.	
ŞEKİL 49 CATALOGUE GENERAL 1938, 3E ÉDITION, ANNULANT LES PRECEDENTES..	81
Catalogue General 1938, Fransız tasarım katalogu	
ŞEKİL 50 CATALOGUE GENERAL 1938, 3E ÉDITION, ANNULANT LES PRECEDENTES..	81
Catalogue General 1938, Fransız tasarım katalogu	
ŞEKİL 51 CEYLAN APARTMANI, PLAN VE CEPHE	82
Aslanoğlu (2001), Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı (1923-1938).	
ŞEKİL 52 LEVENT TOPLU KONUTLARI.....	83
< http://www.biristanbulhayali.com/10-adimda-bir-semtin-hikayesi-levent >, erişim tarihi 11.06.2021.	
ŞEKİL 53 HUKUKÇULAR SİTESİ, PERSPEKTİF VE PLAN	84
Sözen, 1984, s: 313-314, Hukukçular Sitesi, 2013).	
ŞEKİL 54 MODERN SALON ÖRNEĞİ VE GRUP MOBİLYALAR	85
Şumnu, 2013.	
ŞEKİL 55 KASIMPAŞA'DA BİR EV PLANI (1964).....	85
Mücahit Mamuş'un çizim arşivinden.	
ŞEKİL 56 ODA YERLEŞİMİ VE ŞEMATİK MOBİLYA KURGUSU	86
Mücahit Mamuş'un çizim arşivinden.	
ŞEKİL 57 ÇEKYAT ÜNİTESİ	87
< https://www.dekopasaj.com >, erişim tarihi 21.05.2021.	
ŞEKİL 58 SOMYA YATAK.....	87
< tr.pinterest.com >, erişim tarihi 21.05.2021.	
ŞEKİL 59 FORMİKA VİTRİN	87
< https://www.dekopasaj.com >, erişim tarihi 21.05.2021.	
ŞEKİL 60 SOFALI PLAN ŞEMATİK GÖSTERİM	89
(Mutdoğan, 2014)'ün çalışmasındaki verilere göre çizilmiştir.	

ŞEKİL 61 SOFANIN DÖNÜŞÜM EVRESİ, ÖZELLEŞMEYE BAŞLAYAN MEKÂNLAR.....	89
(Mutdoğan, 2014)'ün çalışmasındaki verilere göre çizilmiştir.	
ŞEKİL 62 SOFANIN HOL KAVRAMINA DÖNÜŞÜMÜ.....	90
(Mutdoğan, 2014)'ün çalışmasındaki verilere göre çizilmiştir.	
ŞEKİL 63 MEKÂNLARIN TAM ANLAMıyla ÖZELLEŞMESİ.....	90
(Mutdoğan, 2014)'ün çalışmasındaki verilere göre çizilmiştir.	
ŞEKİL 64 80'LER EV YAŞANTISI (UMUT SARIKAYA)	91
Umut Sarıkaya karikatür arşivi.	
ŞEKİL 65 ATAKÖY KAYNAK GELİŞTİRME PROJESİ	93
TOKİ arşivi.	
ŞEKİL 66 VAN AFET EVLERİ, TOKİ	93
TOKİ arşivi.	
ŞEKİL 67 ÇATALHÖYÜK: OCAK VE İNAN SİSTEMİ SEMBOLLERİ	95
<arkeofili.com>, erişim tarihi 04.06.2021.	
ŞEKİL 68 MEKÂN, İNSAN VE TELEVİZYON	96
Mücahit Mamuş'un çizim arşivinden.	
ŞEKİL 69 90'LAR EVİ, ÜSKÜDAR.....	97
< https://www.star.com.tr/foto-galeri >, erişim tarihi 03.06.2021.	
ŞEKİL 70 VIZONTELE FİLMİ, TELEVİZYONUN TOPLUMA ENTEGRASYONU	98
Vizontele Filmi.	
ŞEKİL 71 VIZONTELE FİLMİ, TELEVİZYONUN YER ARAYIŞ ÇABASI.....	98
Vizontele Filmi.	
ŞEKİL 72 VIZONTELE FİLMİ, KIBRIS BARIŞ HAREKÂT'ININ TV'DEN TAKİBİ	99
Vizontele Filmi.	
ŞEKİL 73 EVİN MERKEZİNİN SOBADAN TV'YE DÖNÜŞÜMÜ, KASIMPAŞA	99
Mücahit Mamuş'un çizim arşivinden.	
ŞEKİL 74 NORDMENDE TELEVİZYON HABERİ.....	100
< uludagsozluk.com >, uludağ sözlük fotoğraf arşivi, erişim tarihi 03.06.2021.	
ŞEKİL 75 TELEVİZYON SATIŞI GAZETE HABERİ	101
< eskigazete.com >, erişim tarihi 04.06.2021.	
ŞEKİL 76 KAHVEHANE TELEVİZYON YERLEŞİMİ.....	102
< acikders.ankara.edu.tr >, erişim tarihi 01.06.2021.	
ŞEKİL 77 TELEVİZYON KONUMLANMA ÇABASI.....	103

<oliverwasow.com>, Oliver Wasow Arşivi, erişim tarihi 30.05.2021.	
ŞEKİL 78 TELEVİZYON SEHPASI.....	103
<megainteresting.com>, erişim tarihi 30.05.2021.	
ŞEKİL 79 TELEVİZYON, DANTEL VE BİBLO.....	103
<https://www.tivitrend.com >, erişim tarihi 06.06.2021.	
ŞEKİL 80 FORMİKA TELEVİZYON ÜNİTESİ.....	104
<https://www.dekopasaj.com>, erişim tarihi 21.05.2021.	
ŞEKİL 81 MİLYARDER FİLMİ, TELEVİZYONUN KONUMLANDIRILMASI.....	105
Milyarder filmi.	
ŞEKİL 82 YATAK ODASI TELEVİZYON ÜNİTESİ(YAZARIN PROJE ARŞİVİNDEN).....	105
Mücahit Mamuş'un çizim arşivinden.	
ŞEKİL 83 TELEVİZYON VE L KOLTUK KURGUSU(YAZARIN PROJE ARŞİVİNDEN).....	106
Mücahit Mamuş'un çizim arşivinden.	
ŞEKİL 84 STÜDYO DAİRE 1+1(YAZARIN PROJE ARŞİVİNDEN).....	107
Mücahit Mamuş'un çizim arşivinden.	
ŞEKİL 85 STÜDYO DAİRE SALON/MUTFAK(YAZARIN PROJE ARŞİVİNDEN).....	108
Mücahit Mamuş'un çizim arşivinden.	
ŞEKİL 86 MEKÂN KURGUSU ŞEMATİK GÖSTERİM(YAZARIN PROJE ARŞİVİNDEN).....	108
Mücahit Mamuş'un çizim arşivinden.	
ŞEKİL 87 KARTAL İST MARİNA, 2+1 DAİRE PROJESİ, SALON(YAZARIN PROJE ARŞİVİNDEN).....	109
Mücahit Mamuş'un çizim arşivinden.	
ŞEKİL 88 İST MARİNA PROJESİ, SALON(YAZARIN PROJE ARŞİVİNDEN).....	110
Mücahit Mamuş'un çizim arşivinden.	
ŞEKİL 89 İST MARİNA PROJESİ, SALON TASARIMI(YAZARIN PROJE ARŞİVİNDEN).....	110
Mücahit Mamuş'un çizim arşivinden.	
ŞEKİL 90 METROPOL İSTANBUL PROJESİ, AKILLI EV	111
<residenceindex.com>, erişim tarihi 20.06.2021.	

KISALTMALAR

t.y.	Basım tarihi yok
et al.	Ve diğerleri
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ITU	İstanbul Teknik Üniversitesi
TRT	Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
OAPEC	Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü

GİRİŞ

Tez ve Problem Tanımı

İnsanlık kültürlenmeye başladığı dönemden itibaren doğa ile kurduğu bağın yanı sıra birbiriyle de iletişim kurma çabasına girmiştir. Bu çaba da günlük yaşam izlerini mağara duvarlarına işlemiş, ateşi ve dumanı işaret diline dönüştürmüş, yeri gelmiş farklı kültürlerle tanışarak sözlü ve daha sonra da yazılı metinler ile iletişim kurmaya devam etmiştir. Kronoloji, mekân ve iletişim araçları arasında ortak ilişkiler bulunmaktadır. Dolayısıyla insanlığın iletişim kurma pratiği mekânsal gelişimde yeni yapı grupları ve iç mekânları ortaya çıkarmıştır. Örneğin; amfi tiyatrolar, arenalar, tiyatro, konser ve opera salonları gibi mekânlara ihtiyaç duyulmuştur. İletişim her süreçte teknik ve teknoloji ile doğrudan ilişkilidir. Örneğin; matbaanın icadının toplumsal gelişmeler üzerinde oldukça etkili olduğu görülmüş, yazılı kitle iletişim araçlarının yanı sıra endüstri toplumuna geçiş ve elektriğin icadıyla beraber teknolojik gelişmeler de ivme kazanmıştır. Sırasıyla 1843’de ilk telgraf hattı, 1876’da telefon ve 1895’de de radyo kitle iletişim aracı olarak toplumsal hayatta yerini almıştır. Böylelikle radyo genel mekânların yanı sıra özel mekânlarda da kendi donatısı ile var olmuştur. Dolayısıyla radyo iç mekânı şekillendiren ilk kitle iletişim aracı olmuştur.

Kitleleri birbirine bağlayan etkili bir işitsel iletişim kaynağı olan radyodan sonra, 1923’de hem görsel hem de işitsel bir icat olan televizyon toplum hayatına dâhil olmuştur. Toplumların büyük bir kesimine hizmet veren bu teknolojik cihaz, kitleler üzerinde sosyolojik değişimlere neden olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Teknolojik gelişmelerin insanlık üzerinde olumlu ve olumsuz etkilere sahip olduğu hâlihazırda tartışılan bir gerçekliktir. Fakat televizyonu diğer teknolojik gelişmelerden ayıran en büyük özellikleri anlık olarak görüntülü iletişim sağlanabilmesi, aynı anda kitlelere hitap ediyor oluşu ve esasında kültürler arasındaki sınırların şeffaflaşmasına neden oluşu şeklinde açıklanabilir.

Televizyonun icadı elbette ki televizyon yayıncılığının gelişmesini tetiklemiştir. Dünya’da 1923’de ve Türkiye’de ise 1952 yılında ilk denemeleri ile toplum hayatına giren televizyonun; aile yaşantısı, aktivitelere ayrılan zaman, eğitim,

ekonomi ve insan psikolojisi üzerinde etkileri bulunmaktadır. Literatüre bakıldığı zaman bu etkilerin olumlu ve olumsuz yönleriyle etraflıca tartışıldığı karşımıza çıkacaktır. Bu bağlamda toplumların gelişmesi üzerinde televizyon faktörünün etkili oluşundan bahsedebiliriz.

Bu unsurları irdelediğimiz zaman, etki altında kalan sosyolojik okumanın bir tarafında ise değişen mekân algısı karşımıza çıkacaktır. Televizyonda yayınlanan reklamlar, diziler ve filmler insanların yerel kalmış görsel hafıza ufkunu genişletmiştir. Merkezin uzağında yaşayan toplumlar da televizyon yayıncılığı üzerinden diğer kültürlerdeki yaşam biçimleri ve dünyaya bakış açılarını gözlemleme fırsatı bulmuştur. Farklı kültürler ile tanışma ve bu kültürlerin mekânsal pratiklerine özenme mekânların değişimine de esin kaynağı olmuştur. Reklamlar vasıtası ile bu özenme daha da pekiştirilmiş ve beklentileri aynı bireyler oluşturularak tüketim ürünlerinin yanı sıra konut, beyaz eşya, mobilya gibi mekânsal ihtiyaçlar kitlelerin tüketimine sunulmuştur. Toplumlar yerel endüstriyel ürün atölyelerinin yanı sıra büyük mobilya firmaları ile tanışmış ve yönlendirilmiştir. Dolayısıyla bu durum tasarımda tek tipleşmeyi de getirmiştir.

Televizyon, kültür sanat hayatına katılamayan kitlelere bir avantaj sağlamış ve sosyalleşme ile eğlence ihtiyaçlarını dışarıda karşılamak yerine kendi mekânlarında televizyon vasıtasıyla sağlamıştır. Bu durumda mekânsal ihtiyaçların şekillenmesine sebep olmuştur. Ailenin televizyonu konumlandığı odalar yeri gelmiş bir stadyum, yeri gelmiş bir gazino ve yeri gelmiş sosyal alanlara dönüşmüştür.

Başlangıçta yayıncılığın sürdüğü saatlerde insanlar televizyon karşısında toplanmaya başlamış ve her evde bulunamayan bu sihirli kutu geleneksel Türk ailesindeki misafir ağırlama kültürünü televizyon yayıncılığı saatlerine göre dönüşüme uğratmış, dar bir alandan çok geniş bir mekânda takım olma özelliği gösteren oturma donatılarının bakış odağında konumlanmıştır. Önceleri sandık, masa, alçak dolap gibi göz hizasındaki bir donatı üzerinde konumlanırken; gelişen zaman diliminde sadece bu sihirli kutu için tasarlanmış dolaplar ve duvar üniteleri mekânlarda yer almıştır. Ayrıca lokal, kulüp, kahvehane gibi genel mekânlarda

yerden oldukça yüksek bir odağa konumlandırılan televizyon mekân tasarımında önemli bir veri olmuştur.

Günümüz ihtiyaçları doğrultusunda mekânsal dönüşümlerde farklı odaklar bulunabilmektedir. Televizyon her kullanıcının olmazsa olmazı, vazgeçilmezi değildir. Yaygın bilgisayar ve akıllı cep telefon kullanımı gelişen dijital yayıncılık vasıtasıyla televizyon yayıncılığını daha küçük ekranlarda kullanıcıya sunabilmektedir. Bu gelişmeler ile televizyon kitlesi bireyselleşmiş olmasına karşın, beklentisi ve odağı değişmiş kitleler bulunmasına rağmen televizyon aile yaşamı üzerindeki etkisini devam ettiren bir kitle iletişim aracıdır. Bu bağlamda bu tez çalışmasında, 1950'den günümüze Türkiye'de toplumsal bir dönem okuması yapılarak zaman, yaşam ve mekân özelinde sihirli kutu olarak adlandırılan televizyonun iç mekân algısındaki kırılma noktaları ve tasarım üzerindeki etkileri irdelenmiştir.

Tezin Amaçları

Bu tezin amacı: teknolojik bir icat olan televizyonun ve daha sonrasında gelişen televizyon yayıncılığının 1952 yılında Türkiye'de başlaması, Türkiye'nin dünyaya entegre olması ve neticesinde toplumsal gelişmeler ile geleneksel Türk ailesinin iç mekân algısındaki kırılma noktalarını okumaktır. Bu konunun seçilmesindeki neden ise televizyon ve televizyon yayıncılığının toplumsal gelişmeler ile mekânsal dönüşümler arasındaki bağlamını tespit etmektir. İnsanlık tarihi boyunca her döneme etki eden toplumsal olaylara tanıklık edilmiştir. Televizyon teknolojisi ise bu toplumsal olayların insanlara aktarılması faktörünü çok büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. Bu etkilerin neticesi olarak toplumsal anlamda değişimler yeni bir boyut kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonucunda ortaya çıkan iki kutuplu dünya düzeni, dünya ile uyum sağlama çabaları ve 1952 yılı sonrasında Türkiye'nin dünyaya karşı genel durumu incelenerek, tespit edilen değişimlerin nedenine ışık tutulması amaçlanmaktadır.

Bu etkilerin bu çalışmayı bağlayan perspektifi olarak, mekân ve tasarım algısındaki değişimlerin nedenini tespit etmek amaçlanırken, sosyolojik dönem

okuması ile bir altlık oluşturulacaktır. Her değişimde olduğu gibi, mekânların değişimi sürecinin de neden sonuç ilişkileri vardır. Farklı disiplinlerde televizyonun veya diğer teknolojilerin direkt olarak insanlar üzerindeki etkileri irdelenmiş olsa da, bu tezde yeni bir yaklaşım olarak farklı disiplinler üzerinden okumalar yapılarak sentez bir sonuç ortaya koymak amaçlanmaktadır.

Bu tespit sonucunda, televizyonun geleneksel Türk ailesinin iç mekân ve tasarım algısına etkileri ortaya konacaktır. Toplumsal belleğe değinilerek bu sürecin nasıl geliştiiği, nereden nereye gelindiğinin izleri sürülecektir. Bilindiği gibi teknoloji çok hızlı gelişmektedir. Bilgi iletişim çağını yaşadığımız günümüzde televizyonların yerini farklı teknolojilere ve sanal gerçekliklere bırakacağı ön görülebilir. Bu bağlamda tezin amaçlarından birisi de gelecek yıllarda, geleneksel Türk ailesinin bireyselleşmesi, iç mekân algısını ve tasarım faktörlerini inceleyecek araştırmacılar için bu dönüşüm ile kırılmaları hakkında bilgiler vererek yaşanan gelişmeleri belgelemek olacaktır.

Tezin Kapsamı ve Sınırları

Bu tezdeki çalışma alanının sınırları Türkiye'deki televizyon yayıncılık tarihi, toplumsal gelişmeler ve mekân algısı üzerindeki etkiler üçgeni olarak şekillenecektir. Televizyonun icadı, hayatımıza girişi ve yayıncılık tarihi özetlenerek bir sonraki adımda Türkiye'deki televizyon yayıncılığının tarihsel süreci ile çizilecek çerçeve kapsamında toplumsal olaylar ve mekânsal kırılmalar irdelenecektir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma kapsamında literatür taraması metodu kullanılarak tarihsel sosyolojik dönem okuması yapılmıştır. Temel kaynaklara ulaşılarak televizyonun gelişim süreci incelenmiştir. Özellikle TRT arşivleri, Türkiye'de televizyon yayıncılığının öncüsü olan İTÜ'nün arşivleri, belgeseller ve belge okumaları taranarak veriler elde edilmiştir. İkinci bölümde konu olan toplumsal olaylar, mümkün olabilecek en tarafsız kaynaklar üzerinden aktarılmaya çalışılmıştır. Aynı

zamanda o dönemin gazete haberleri ve o dönemi nakleden belgeseller üzerinden bilgi aktarımları yapılmıştır. Son bölümde ise mekân tarzlarını nakleden kitaplar ve makaleler üzerinden aktarımlar yapılmıştır. Bir iç mekân örneği ise yerinde ölçü alınarak tespit edilmiştir. Bu aktarımların ve bilgi birikiminin sonrasında sentez tespitler üretilerek çalışmanın ana fikrini yansıtacak bir sonuç ortaya çıkarılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TELEVİZYON YAYINCILIK TARİHİ VE TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ

1.1. Televizyonun İcadı

Teknolojik bir icat olan televizyon ve ertesinde gelişen televizyon yayıncılığı ile iç mekân ilişkisi bu çalışma kapsamında karşımıza çıkan ve incelenecek ana temadır. Gündelik hayatta farklı şekillerde yer edinen bu aygıt, haber almak ve eğlence ihtiyacını karşılamak için yaklaşık yüz yıldır insanlığın hizmetindedir. Yaş ve cinsiyet fark etmeksizin her kitleye hitap eden içerikleri barındıran televizyon, bu yönüyle toplumun bütün katmanlarını ilgilendiren bir konu olduğunu göstermektedir. Tâbi ki bu konunun sınırlarını ve çerçevesini oluşturmadan önce televizyon kavramı, televizyon yayıncılığı ve bunların tarihsel gelişimi hakkında bilgilerin izi sürülerek bu bilgilerin bütünü, dönem okumaları ve değerlendirmeleri ışığında mekân ile ilişkilendirilerek belgelenecektir.

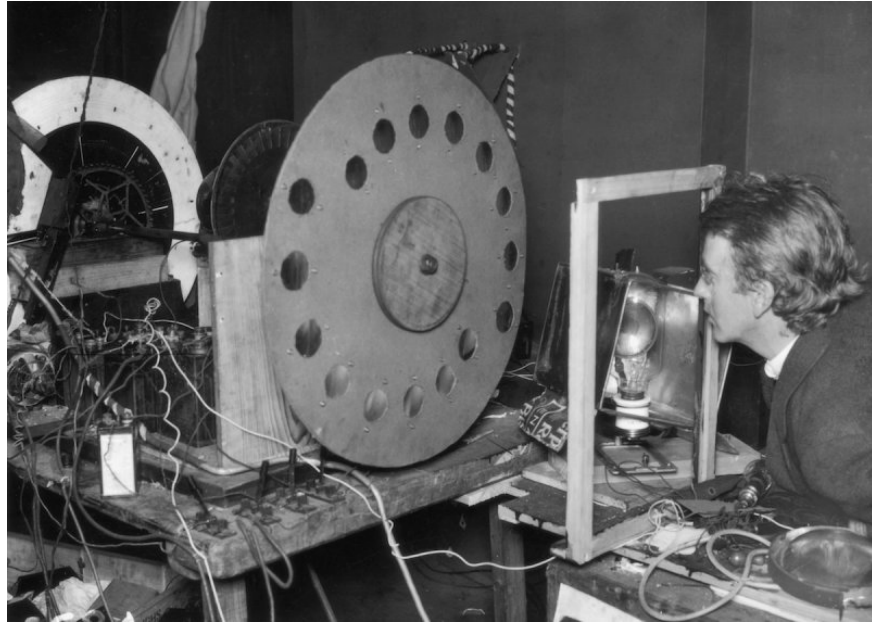
20. Yüzyılın ilk çeyreğinde kitleleri dünyaya bağlayan bir iletişim aracı olan radyo popülerliğini televizyona bırakmıştır. Televizyon, insanlığın hayatında görsel ve sesli yayın yapabilme özelliklerine sahip iletişim aracı olarak karşımıza çıkmıştır. 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise yaygınlaşma hızı artarak kitle iletişim aracı haline bürünmüştür. Hâlihazırda kullanımda olan radyodan farklı olarak, görsel yayın yapabiliyor olması sayesinde dünya üzerinde daha hızlı şekilde popülerleşme eğilimi göstermiştir.

Gelişim sürecinde iki Fransız fizikçi olan Rignoux ve Fournier, televizyon adı altında ilk deneyi gerçekleştirmişlerdir. Bu ilk deneysel girişimlerin devamında ise 1923 yılında Birleşik Krallık sınırları içerisinde John Logie Baird tarafından televizyonun icadı gerçekleştirilmiştir. Tâbi ki bu ilk icat edilen versiyonu henüz çok ilkel durumdaydı. Buna karşılık ilk ürün üzerinden çok uzun yıllar geçmeden 1926 yılında çok daha iyi işleyen bir televizyonun ilk örneği geliştirilmiştir. Bu gelişimler üzerine peş peşe 1927, 1928 ve bunların peşi sıra gelen yıllarda televizyon yayıncılığı başlamıştır. 1937 yılına kadar mekanik televizyon sistemi üzerinden

devam eden yayınlar, sonrasında ise daha gelişmiş teknoloji ürünü televizyonların ortaya çıkışı ile farklı bir boyuta geçmiştir(Oksay, 1971).

Televizyon kelimesinin çıkış noktasını ortaya çıkarmak için ise televizyonun icadı olan 1923 senesinin öncelerine gidilmesi gerekmektedir. Daha önceki gelişmelerin izleri sürüldüğünde hiçbir icadın bir anda ortaya çıkmadığı görülmektedir. Televizyon da diğer bütün icatlarda olduğu gibi belli bir birikime, fikir babalarına, hata ile sonuçlanmış denemelere ve yazınsal arka planlara sahiptir. Baird de diğer mucitler gibi bir ilham kaynağına sahip olmuştur; televizyon sözcüğü.

Televizyon kelimesi ilk kez 1900 yılında Fransa'nın Paris şehrinde gerçekleştirilen Uluslararası Elektrik Kongresinde Rus Bilim adamı Konstantin Persky tarafından kullanılmıştır. İngilizcede "tele-vision" temelde uzak görüş, uzaktan görme anlamlarına gelmektedir. 19. yüzyılın ikinci yarısından beri tartışılan "seeing at a distance" uzaktan görmek kavramı, bu sayede günümüzde halen daha kullanım şekli olan televizyon formatına evrilmiştir. (Abramson, 1987) Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük'de de vericiden iletilen dalgaların görüntü ve ses olarak görünmesini ve duyulmasını sağlayan aygıt, televizyon alıcısı biçiminde açıklanmaktadır.

Şekil 1 J.L. Baird ilk televizyon modeli (1923)

Televizyonun icadı ile televizyon yayıncılığının gelişimi arasında belirli bir zaman aralığı bulunmaktadır. 1923’de icat edilmesine karşın 1937 yılına gelindiğinde deneme yayınları yapan televizyon istasyonlarının sayıları artış göstermiştir. Aynı yıllarda mekanik televizyonlar (Şekil-1) yerini, günümüz teknolojisi televizyonları prensibine yakın cihazlara bırakmıştır. Bu gelişmeler üzerinden iki yıl geçtikten sonra New York Dünya Fuarı ve bazı spor müsabakaları yayınlanmıştır. Bir sonraki yıl olan 1940 senesinde ise ilk kez ABD seçimlerinin adaylarına ait olan konuşmalar televizyon üzerinden nakledilmiş olup, bu sayede televizyon yayıncılık tarihi başlamıştır(Oksay, 1971).

Televizyon sözcüğü irdelendiği zaman ilk etapta akıllarda çok daha çağdaş ve tanımlanabilirliği kolay çağrışımlar yapmaktadır, fakat tarihsel çerçeveden incelendiği zaman daha karmaşık bir durum olduğu görülmektedir. İcadında birçok bilim adamının çalışma ve katkısı, sosyal, kültürel, politik parametrelerin hızlıca ilerleyişi ayrıca kolektif bir bellek üretimini sağlaması ile de farklı bir boyut kazanmıştır.

Bu parametreler ile birlikte toplumların televizyona yaklaşım şekilleri yayıncılığın gelişimi konusunda etkili olmuştur. Hükümetlerin sosyal politikaları, toplumların geleneksel kültürü ve inanç sistemleri üzerindeki yaklaşımları yayıncılık ile pekiştirilerek otoriter bir yaklaşım oluşmaya başlamıştır.

Tarih perspektifinden bakıldığı zaman, en çok kabul görmüş yöntem de otoriter yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Televizyon yayıncılığının başladığı döneme hâkim bir diğer kuram ise liberal yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Liberal yaklaşım da Amerikan düşünce özgürlüğü felsefesinden yola çıkılarak uygulanmaktadır. Bu kuramda temel olarak, basın özgür bir irade olması ve hükümet denetiminden ayrılması amaçlanmaktadır. Bu kuramın en büyük görevi, otoritenin dayatmasına bakmaksızın özgür olarak tüm verileri gerçekçi şekilde sunmasıdır. Diğer bir kuram ise, Karl Marks’ın komünizm doktrini. Bu kuramın başlıca amacı, devrimin başarıya ulaşmasına katkıda bulunmaktır ve bu başarının sürekliliğini sağlamak ikinci işlevidir. İncelenecek son kuram ise toplumsal sorumluluk yaklaşımıdır. Bu kuram daha çok diğer unsurlardan ayrılarak izleyici kitesine uygun içerikleri aramak ve üretmeyi amaçlamaktadır. Bu yönüyle bakıldığı

zaman, kullanıcı açısından en elverişli kuramın toplumsal duyarlılık yaklaşımı olduğu söylenebilir. Tüm bu kuramların haricinde günümüze baktığımız zaman ise, kuram ve yaklaşımlar tümüyle otoritelere bağlı olduğu gözlenmektedir. Bu yaklaşım ve kuramlar da her toplumun siyasal, ekonomik ve sosyolojik tutumlarına göre de farklılıklar göstermektedir(Aziz, 1981).

Şekil 2 İlk renkli televizyon satışları

Tarih çerçevesinden gelişimini irdelediğimiz televizyon yayıncılığının siyasal, kültürel, sosyolojik etkilerinin yanı sıra mesafe kavramını ortadan kaldıran, beğeni ve beklentileri tek tipleştiren kitleler oluşturarak küreselleşme anlamında etkileri de olduğu görülmektedir. Bu etkileri tespit ettikten sonra akıllara muhtemeldir ki bir soru gelebilir; Peki bu etkilerin odağındaki özne kimdir? Cevap olarak izleyici yanıtı verilebilir. Yani bu özne insanlardır. O yüzdendir ki bazı teknolojik ürünler insanlara dolaylı yoldan hizmet ederlerken, televizyon direkt olarak etki eden bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar televizyonlar ile direkt olarak etkileşime girmektedirler. Televizyon yayıncılığının başlangıcında tekeli ve otoriter sistemler tek tip etkileşime neden olmaktadır. İlerleyen yıllarda ise basın özgürlüğü, toplumsal gerçeklik, haber alma özgürlüğü gibi kavramların sayesinde televizyon yayıncılığında nicelik ve nitelik (Şekil-2) aranmasını sağlamıştır. Buradaki asıl çıkarım ise, bu denli çeşitlilik ile etkileşime giren insanlar özelinde çok katmanlı kültürel ve sosyolojik etkilerin oluşmasıdır.

1.2. Televizyonun Sosyolojisi

Televizyonun kitle iletişim aracı sebebiyle ulaştığı bütün toplumlarda sosyolojiyi de etkilemesi kaçınılmazdır. 20. yüzyılın sonlarına gelinceye değin bilgi ve iletişime sınırlı erişim, iki kutuplu dünya düzeni, teknolojik alt yapısı yetersizliği daha içine kapalı toplumlar ortaya çıkarmaktaydı. Ancak bilgi iletişim çağı olarak adlandırılan ve etkileri 20. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan bilgiye sınırsızca erişim sınırları ortadan kaldırmakta, elbette ki televizyon ve televizyon yayıncılığını da bu durumdan etkilemiştir.

Türkiye’de televizyon yayıncılığı başlangıçta tek kanallı yürütülmüştür, dolayısıyla dönemin çıkarımı da kitlelerin zorunlu olarak aynı yayınları takip etmesidir ancak başlangıçta büyük bir ilgi uyandıran televizyon sihirli kutu olarak adlandırılmakta, dünya toplumsal gelişmeler, kültür-sanat ve başka kültürler hakkında bilgiler aktarmaktaydı. Bu popüler etkiye bir örnek verdiğimizde, 70’lerin sonunda yayınlanmaya başlayan Amerikan yapımı Dallas isimli dizi sayesinde senaryoda anlatılan Amerikan ailesinin yaşam biçimi, dünya nimetlerinin kullanımı ve Amerika kıtası tanınmaya başlamış, farklı ve özendirici bir kültür ile köprüler kurulmuştur. Elbette ki bu ve bunun gibi örnekler çoğaltılabilir. Bu bağlamda teknoloji sayesinde insanlar, dünyanın farklı coğrafyalarındaki kültürler ile tanışmıştır. Bu sayede kültürlerarası etkileşim de ivme kazanmıştır. Bu durumun olum veya olumsuz çıkarımları tartışılrsa da televizyonun kitleleri bir araya getiren ve iletişim sağlayan bir sihirli kutu olduğu gerçeği karşımıza çıkmaktadır.

1950 yıllarında esintileri başlayan Soğuk Savaş dönemi, Doğu ve Batı isimli iki blok arasındaki siyasal ve askeri gerilim olarak tanımlanabilir. Bu dönemde dünya üzerinde büyük bir kutuplaşma olmuş ve birçok ülkeyi çeşitli şekillerde etkisi altına almıştır. Bu dönemde ise televizyon bir propaganda aracı olarak ülkeler tarafından kullanılmıştır(Bernhard, 1999). Televizyonun toplumlar üzerinde yeri ve sosyolojisi, televizyonun hangi otoritelerce ve nasıl kullanıldığı parametreleri ile de doğru orantılı olarak çeşitlenmiştir. Doğu bloğu komünizm propagandaları yaparken, Amerika’nın liderliğindeki Batı bloğu ise anti-komünizm propagandaları ile televizyonu kullanmışlardır. Bu perspektiften bakıldığında zaman televizyon, toplumları buldukları sınırın akımlarına göre etkilemiştir.

Başlangıçta televizyon yayıncılığı, farklı otoriterlerce şahsi menfaatler doğrultusunda kullanılmasına karşın ilerleyen yıllarda karşıt kutuplu otoritelerin bir araya gelmesine de tanıklık etmiştir. Bu bağlamda televizyon yayınlarının toplumlar üzerindeki birleştirici etkisinden söz edilebilir.

Şekil 3 Gorbachev ve Reagan'ın Soğuk Savaş'ı bitirme girişimleri

Televizyonun gelişim süreci olarak adlandırabileceğimiz soğuk savaş yıllarındaki durumu bu şekilde ilerlerken, soğuk savaşın sonlarına doğru (Şekil-3) televizyonun özgürleşmesi üzerine fikirler ileri atılacaktır. Nitekim medyaların özelleşmesi ve çoğalması üzerine farklı fikirleri de temsil ederek aktarabilecek televizyon yayınları ile kültürlerarası etkileşim hızlanacaktır. Soğuk savaş döneminin politik idealleri ile örülen duvarların yıkılmasında iletişimin gücü ve aktarımı oldukça etkilidir.

İcadından başlayarak gelişim sürecinde dahi birçok doktrinin dokunuşlarına maruz kalan televizyon, insanların kültür, haberleşme ve eğlence gibi ihtiyaçlarına hizmet vermektedir. Bu etkiler otoritelerin televizyon üzerinde izlediği politikalar ile çeşitlilik gösterebilmektedir. Buna karşılık genel anlamda toplum üzerindeki etkileri kategorileştirmek gerekirse, Aziz'in de çalışmasında değindiği gibi (1981) derlenebilir. Bu bağlamda televizyon aile yaşantısına, aktivitelere ayrılan zamana, eğitime, ekonomiye ve davranışlara olan etkileri şeklinde sıralanabilir.

1.2.1. Televizyonun Aile Yaşamına Etkisi

Aile toplumun en küçük yapı taşıdır. Dolayısıyla aile televizyonun toplumsal etkilerinin gözlemlendiği ilk kurumdur ve yaşam biçimi, kültürel kodları toplumsal dönüşümler ile de paraleldir. Televizyonun aile yaşantısına ilk etkisi ailenin bu sihirli kutuya sahip olmasıdır. Sahip olunan bu teknolojik icat gündelik yaşam pratikleri üzerinde elbette ki çeşitli etkilere sebep olmuştur. Bu etkilere bir örnek olarak, ailenin televizyon yayıncılığına göre günlük programını yapması, bu sihirli kutunun hangi mekân konumlandırılacağı ve misafir ağırlama geleneğinin bu sihirli kutuya göre zamanlanması verilebilir. Televizyonu olmayan aileler, belirli saatlerde televizyonu olan ailelerin evlerinde toplanarak misafir olmaktadır.

Televizyonun evlere girmesi ile birlikte, televizyon hanenin bir parçası olarak görülmüştür. Aile fertleri de bir ölçüde kendi rutinlerini televizyona göre düzenleme eğilimleri göstermişlerdir. Kişilerin süreklilik arz edecek şekilde takip ettikleri bir program var ise, yemek saatleri ve diğer aktiviteler de buna göre programlandırılmıştır. Örneğin ülkemizdeki televizyon yayıncılığının gelişiminde gündüz kadın kuşağı, okuldan dönen çocuklar için öğleden sonra çizgi film kuşağı, aile fertlerinin evde bulunduğu akşam saatinde haber kuşağı, yemek yeme işlerinin sona ermesiyle dinlenmeye başlayacak zaman diliminde ise sinema veya dizi-film kuşağı konumlandırılmıştır. Cumartesi günleri kültür-sanat etkinlikleri ve Türk sineması kuşağına, Pazar günleri ise spor müsabakalarına ayrılmıştır. Fakat günümüze gelindiğinde televizyon yaygınlaşmış ve bu durum farklılaşmıştır. Örneğin yirmi dört saatlik yayınlara geçilmesinden sonra televizyona dayalı yaşam düzeni kurma hususunda uyku da bir farklı boyut olarak karşımıza çıkmaktadır. Aziz (1981), televizyonun insanların uyku düzenlerini değiştirdiğini ve uyku saatlerini daha geç saatlere ötelediğini saptamıştır. Değişen bu uyku düzeni de keza insanların hayatlarını etkilemektedir. Uyku düzeni ve buna bağlı olarak uyku kalitesinin etkilenmesi sonucunda oluşacak iş hayatlarındaki verim performansı da tartışmaya değer bir nokta olabilir. Diğer açıdan öğrenciler özelinde de ders performansında etkiler olabileceği tartışma konusudur.

Televizyon konutlarda yerini almaya başladıktan sonra aile içerisindeki iletişime, aktivitelere ve sosyalleşme biçimlerine etki etmeye başlamıştır. Zaman içerisinde mekânın merkezi haline gelen bu sihirli kutu, aileler için de yeni bir aktivite unsuru haline gelmiştir.

Şekil 4 Aile içinde televizyon kullanımı

Televizyonun hayatımıza girmesi ile kişisel hobilere ayrılan zamanlarda kısalma olduğu tartışılabilir. Aileler eğlenmek, dinlenmek ve ilgi duydukları aktiviteler için belirli zamanlarını ayırmaktadırlar (Şekil-4). Televizyonun etkisi ile bu zaman aralığı haliyle azalma göstermiştir. Bu hususta eğlence alanında içerikler üreten televizyon yayıncılarının da büyük katkısı olmuştur. İnsanların ilgi duyduğu alanlara büyük yatırımlar yapılmasıyla, televizyonlardaki eğlence programları kitlelerin diğer aktivitelere ayırdığı zamanda azalma yaşanmıştır. Çünkü televizyon birçok etkinliği paket bir biçimde kullanıcıya mekânında sunmaktadır. Bunun beraberinde konser, tiyatro, sinema, spor müsabakaları, gece kulüpleri gibi alanlarda kitlelerin azaldığı gözlemlenmiştir. Bu durumu Aziz (1981), çalışmasında yer verdiği artırımlar üzerinden saptamıştır. Araştırmaya göre, eğlence mekânlarının kullanıcı kitlesinde azalma; kimisinde ise bu azalma sonucunda mekânların kapatılması gözlemlenmiştir. Bu durum bazı mekâna gidilen saatlerde değişimlere yol açmıştır.

Televizyonun dâhil olduğu mekânlardan çeşitli yayınları izlemenin ekonomik ve erişime kolay oluşu, eğlence anlayışında bir takım değişimlere neden olmuştur.

Şekil 5 Televizyon ile birlikte karşılanan eğlence ihtiyacı

Televizyonun eğlence (Şekil-5) ve haberleşme işlevlerinin dışında, eğitim aracı olmak gibi de etkileri olmuştur. Televizyon görsel ve işitsel bir kitle iletişim aracı olduğu için okuma-yazma bilmeyen insanlara dahi hitap etmektedir. Nitekim bir örnekle, Güney İtalya'da okuma-yazma oranlarının düşük olduğu yıllarda televizyon üzerinden eğitimler verilmiştir. Bu eğitimlerin neticesinde bölgedeki okuma-yazma oranlarında artış gerçekleşmiştir. Bu durum da televizyonun eğitim üzerindeki etkilerini saptamaktadır(Aziz, 1982).

Eğitim üzerinde etkileri olan bu sihirli kutunun Türkiye'deki örnekleri ise 1980 darbesi sonrasında karşımıza çıkmıştır. O dönem içerisinde TRT-1 kanalı üzerinden okuma-yazma bilmeyen kitleler için eğitim yayınları verilmiştir. Televizyon bir seferberlik aracı olarak toplumun genel kültür, eğitim ve bilim-sanat seviyesini üst seviyelere çıkarmak için önemli bir role sahip olmuştur. Televizyon iletişim gücü ve kolay erişilebilirliği sayesinde lojistik anlamında o dönemde yetersiz kalmış toplumlar için biçilmiş kaftan olmuştur. İçerisinde bulunduğu mekânları ihtiyaç duyulduğu anda sınıflara çevirmiştir.

UNESCO'nun araştırmalarına göre de (1963), televizyonun eğitim alanında kullanılmı test edilerek gözlemlenmiştir. UNESCO, eğitim oranının düşük seviyede olduğu ülkelerde televizyon üzerinden eğitim projeleri yapılandırmıştır. Projeler kapsamında televizyonlar üzerinden eğitimler verilerek olumlu sonuşlar alınmıştır.

şekil 6 Kenya'da televizyon üzerinden eğitim

Televizyonun kolay ulaşılabilir kitle aracı olması sebebiyle eğitimde kullanılmasının etkili olduğu söylenebilir. Kolay ulaşılabilirliğinin yanında ek olarak, ilgi çekici olması da insanların daha dikkatli şekilde takip edebilmelerini sağlamaktadır. Fiziki olarak bir sınıfa ihtiyaē duymaksızın, herkesin televizyon üzerinden bulunduğu ortamdaki eğitimleri takip edebilmesi bu hususta etkilidir (şekil-6). Bu durumun insanların yaşamlarını ve ihtiyaē duyduğu mekanları farklılaştırdığı gözlemlenmektedir. Televizyon bulunduğu ortamı eğitim hizmeti veren bir sınıfa çevirerek mekân üzerindeki etkilerini gözler önüne sermektedir.

Sonuē olarak aile kavramını oluşturan bireyler, bu sihirli kutunun hayatımıza getirdiği yenilikler ile kültürel değişimlere uğramıştır. Bir piramit gibi düşündüğümüz zaman bireyler değişerek aile kavramını, aileler de mekân, zaman ve teknoloji denkleminde değişerek toplumları değişime uğratmıştır.

1.2.2. Televizyonun Toplumlar Üzerindeki Etkisi

Ailelerin yaşam biçimleri, kültürleri, gelenek ve görenekleri ile inanç sistemlerinin sentezi sonucunda toplumlar oluşmaktadır. Aileler, toplumların temelidir. Bu bağlamda televizyonun etki altına aldığı aileler, buldukların toplumların da değişmesine yol açmış ve yeni bir hayat pespektifi oluşturmaya başlamışlardır. Bu değişimlere yol açacak en büyük unsur iletişim kavramı iken, televizyon ise bu iletişimi kitlesel olarak sağlayan bir teknolojik gelişmedir.

Şekil 7 Live Aid konserinde Queen grubunun performansı

Sihirli kutu, yayıncılık tarihiyle birlikte tüm dünyayı ufacık beyaz bir cam üzerine sığdırmayı başarmıştır. Toplumlar ise bu çerçeve üzerinden dünyadan ve diğer kıtalarda yer alan toplumların sorunlarından da haberdar olmaya başlamıştır. Sadece izleyici kitlesi değil, televizyon üzerinden yayın yapan merciler de televizyonun bu gücünün farkına varmışlardır. Örneğin 1985 yılında Londra’da gerçekleştirilen Live Aid konseri Afrika’da yaşanan kıtlıklar ve yaşam zorlukları için farkındalık oluşturmuştur (Şekil-7). 150 farklı ülkeden 2 milyar insanın canlı olarak izlediği tahmin edilen bu konser yayını, toplumlar üzerinde büyük etkilere sahip olmuştur. Özellikle Freddie Mercury’nin seslendirdiği “I Was Born To Love You” şarkısı ise o döneme damgasını vurmuştur. Televizyon yayınları, toplumun bazı sorunları için direkt olarak çözüm olmasa bile, farkındalık yaratmak adına etkili bir yol olmuştur. Televizyon yayını aracılığıyla yaratılan bu kamuoyu sayesinde problemlerin çözümlenmesi için girişimlerin başladığı görülmüştür.

Televizyonun kitleler üzerindeki etkileri yalnızca küresel olarak değil, toplumların kendi içerisinde de hareketler yarattığı bilinmektedir. Örneğin 1988 yılında Seul’de gerçekleştirilen Olimpiyat Oyunları’nda şampiyon olarak büyük bir başarıya imza atan Naim Süleymanoğlu, Türk toplumu tarafından televizyon ekranları vasıtasıyla takip edilmiştir. Bu başarıya canlı olarak tanıklık etmiştir.

Şekil 8 Yayın rekoru kıran Galatasaray-Monaco maçı (1989)

Avrupa’da kendilerinden söz ettirmeye başlayan Türk spor takımları, izleyicilerin de ilgi odanlarından birisi olmuştur. Özellikle izleyici sayısı bakımında Türk televizyon yayıncılık tarihine geçen Galatasaray-Monaco futbol müsabakası, televizyonun kitleleri nasıl peşinden sürüklediğini gözler önüne koymaktadır (Şekil-8). Televizyon, bu gibi uluslar arası spor müsabakaları ile toplumu bir araya getirmiştir. Dolayısıyla televizyonun toplumlar üzerindeki etkileri arasında birleştirici rol oynadığı da karşımıza çıkmıştır.

Televizyonun toplumlar üzerindeki etkileri incelendiği zaman karşımıza çıkacak diğer bir inceleme konusu ise ekonomi olacaktır. Bu ekonomik etkiler, toplumları olumlu yönde etkileyeceği gibi olumsuz yönlerde de etkileyebilir.

Televizyonun ekonomik anlamda olumlu yönde etkileri, kişilerin bazı gereksinimlerini televizyon aracılığı ile gidermesi olarak tanımlandırılabilir. Normal şartlar altında bazı gereksinimler için harcanacak bütçe bireylerin kendilerinde kalmış olacaktır. Bu gereksinimlerin genelini de eğitim, eğlence ve haberleşme gibi

ihtiyaçlar oluşturmaktadır. Çeşitli harcamalar yaparak karşılanacak eğlence ve eğitim ihtiyaçlarını televizyon kullanarak gidermek bunları ücretsiz hale getirecektir. Örnekler ile açıklamak gerekir ise, bir konu hakkında özel ders alma durumu üzerinden okumalar yapılabilir. Normal şartlar altında özel ders almak için bir kursa kayıt olmak veya özel öğretmen ile anlaşmak gerekecektir. Enstrüman çalmak için gidilecek kurslar yerine, televizyon yayınları üzerinden yapılacak eğitimler takip edilebilir. Bu durum ise kişileri ekonomik olarak olumlu şekilde etkileyecektir. Aynı örnek eğlence ihtiyacı üzerinden de düşünülebilir. İnsan doğası gereği, hayatın tüm yoğunluğu sonrasında eğlenme ve stres atma ihtiyacı duymaktadır. Bu ihtiyacı insanlar gece kulüpleri, gazinolar, konserler, tiyatrolar ve gibi etkinlikler üzerinden gidermekteydiler. Televizyonun hayatımıza girmesiyle birlikte bu mekanlara ve etkinliklere katılımlar azalarak televizyon izlenmesi oranları artmıştır. Bu durumda ise etkinliklere ayrılan bütçeler de azalmış ve insanlara ekonomik anlamda olumlu katkılar sağlamıştır. Bir başka örnek ise spor müsabakaları üzerinden verilebilir. Spor müsabakalarının yayınlar üzerinden nakledilmesi sonrasında, stadlara giden seyirci sayılarında da azalmalar olmuştur(Aziz, 1981).

Olumsuz açıdan ekonomi üzerindeki etkileri ise diğer bir boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır. Olumsuz etkiler ekseriyetle televizyonu kullanmak için ayrılacak bütçe şeklinde temellendirilebilir. Kullanıcılar televizyona erişebilmek için bir takım ödemeler yapmak durumundadırlar. Öncelikle bir televizyon satın alınmalıdır. Televizyon haricinde daha özelleşmiş televizyon ünitelerine de bir yatırım yapılması söz konusu olabilir. Televizyon erişimi sağlandıktan sonra karşımıza çıkacak ana kalem ise elektrik kullanımından doğacak faturalar olacaktır. Daha özelleşmiş kullanımlar için ise uydu ve yayınlar için daha farklı kalemler de karşımıza çıkacaktır. Bu sayılan harcama unsurları, televizyonun ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerinin insanlara yansıyan boyutlarıdır.

Şekil 9 Televizyonu statü olarak gören insanlar ve pozları

Televizyon, insanların davranış ve tutumları üzerinde etkisi olan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Şekil-9). Bu etkilerin boyutu, kişinin ne derecede televizyona ilgi ve alaka duyduğu ile doğru orantılı olarak değişmektedir. Haberler, reklamlar ve propaganda yayınları bu etkilerin oluşmasında rol oynamaktadır. Bu etkiler ile kişilerin davranışlarında değişimler gözlemlenmektedir. Kitle iletişim aracı olarak adlandırdığımız televizyon, toplumlara iletği haberler ile toplumda belirli düşünceler oluşturmaktadır. Bu düşüncelerin bütünü kamuoyu olarak adlandırılmaktadır. Haber yayınları haricinde propaganda ve reklam kanalları da karşımıza çıkmaktadır. Bu türdeki yayınların amacı, direkt olarak kişilerin davranışlarını ve fikirlerini etkilemektir. Bu konunun örneği olarak 1960 ABD başkanlık seçimleri verilebilir. Seçimlerin öncesinde toplumun yakinen tanımadığı isim Keneddy, televizyonlarda sıklıkla boy gösterdiği için seçimi kazandığı bilinmektedir(Aziz, 1981).

Toplumsal olarak hemen her gün karşılaştığımız reklamlar da kişilerin davranışlarını etkilemektedir. Reklamlar genellikle kişilerin alışveriş yönelimlerinde değişimlere yol açtığı söylenebilir. Reklamlar sayesinde birçok farklı şeyleri tanıma

fırsatı bulan insanlar için yeni ihtiyaçların veya ihtiyaç olmasalar dahi yeni arzuların ortaya çıktığı da düşünülebilir.

Yapılan araştırmaların sonucunda, reklamların en çok çocukları etkilediği tespit edilmiştir. Reklamlar ile birlikte çocukların yeme-içme alışkanlıklarında ve algısal gelişimlerinde değişimler gözlemlenmektedir. Öğrenme güduları yüksek ama buna karşılık muhakeme yetenekleri gelişmemiş olduklarından, çocukların üzerinde daha çok olumsuz etkilerden söz edilebilir(Şentürk & Turğut, 2011). Çocuklar üzerindeki etkilerin gelecek açısından daha önemli oldu bir fikir olabilir. Gelişim çağlarında çocukların kişilikleri zamanla oturmaya başlamaktadır. Bu çağda maruz olacakları etkiler ise kalıcı olabilir. İlerleyen yıllarda ise bu çocuklar toplumun bir kısmını oluşturacakları için bir anlamda da toplumsal etkilerden söz edilebilir.

Şekil 10 TRT yayınında arıza olduğunda nakledilen görüntü

Televizyonun toplumlar üzerindeki tesiri öyle bir hal almıştır ki, yayınlarda arıza yaşanması durumunda ekranlarda gösterilen Necefli Maşrapa görseli bile kitleler tarafından uzun sürelerce izlendiği gözlemlenmiştir (Şekil-10). Televizyon izleme durumunun toplumlar üzerinde bir ritüel haline geldiği tartışılabilir. Televizyon yayıncılığının TRT tekelinde olduğu dönemlerde içeriklerden bağımsız olarak televizyonun kendisi bireyler ve toplum üzerinde özel bir yere sahip olmuştur.

1.3. Türkiye’de Televizyon Yayıncılığı

1.3.1. Yayıncılık Terminolojisi

Yayın veya İngilizce kullanımı olarak “broadcasting”, ses ve görüntülerin elektromanyetik dalgalar vasıtası ile sinyali dağıtan cihazlar üzerinden sinyali toplayan cihazlara iletimidir. Yayıncılık, yirminci yüzyılın başlarında radyo yayınları ile başlamıştır. Yayıncılık diğer elektromanyetik sistemler kullanan cihazlardan ayrılmaktadır ve bir iletimin yayıncılık değeri taşıması için onun kitle iletişim aracı olması gerekmektedir. Eğer yayın, birden fazla kişiye iletiliyor ise yayın olarak adlandırabiliriz. İletimin yapıldığı cihazın türüne göre de yayıncılık türleri çeşitlenecektir. Radyo sinyallerini kullanan yayın türleri radyo yayını ve televizyon sinyallerini kullanan yayın türü televizyon yayını olarak karşımıza çıkmaktadır (Aziz, 1981).

İnsanlık tarihine bakıldığı zaman, medeniyetlerin gelişiminde bilginin düzenli bir şekilde aktarımı önemli bir husustur. Televizyon yayıncılığının yol haritasını oluşturacak unsurlar ise medeniyetlerin amaçları ve ideolojileri şeklinde sıralanabilir. Her dönemin konjonktürüne göre bilginin derlenmesi ve yayınlanması konusunda farklı yöntemler kullanılmıştır. Bu yöntemleri belirleyen en büyük unsurlar teknoloji ve ekonomi olmuştur. Özellikle günümüze baktığımız zaman yayıncılığın kolaylıkla yapıldığı görülmektedir. Bu dönem için bilgi ve iletişim çağı adları da kullanılmaktadır.

Yayıncılık yapılırken kitle iletişim araçları kullanılmaktadır. Televizyon ise günümüzdeki en etkili iletişim araçlarından biri olarak görülebilir. Yayınların sürekliliği ve kullanan kitlenin dünyanın hemen bütün geneline yayılmış oluşu televizyon yayıncılığını önemli hale getirmektedir. Daha önceden bahsi geçen etkileri de düşündüğümüz zaman, televizyon yayıncılığının önemini rahatlıkla idrak edebiliriz.

Her ne kadar televizyon icat tarihinin yirminci yüz yılın başlarında olduğu bilinse de, yayıncılık faaliyetlerinin başlaması farklı zaman dilimlerinde olmuştur. Her ülkenin gelişmişlik durumu farklı olduğu için dünya geneli için bir tarih vermek doğru olmayacaktır. Düzenli yayınların başlangıcı, gelişmiş Avrupa ülkeleri ve

ABD’de 1936 yılına dayanmaktadır. 1936 yılı ve sonrasında peşi sıra gelişmiş ülkelerde yayıncılık başlamıştır. Buna karşılık, Türkiye’de düzenli yayınların başlangıcı olarak 1968 tarihi karşımıza çıkmaktadır(Tekinalp, 2003).

1.3.2. Türkiye’de Televizyon Yayıncılık Tarihi

Türkiye’de televizyon yayıncılığının başlangıcı, gelişmiş Avrupa ülkelerine nazaran daha geç gelişim göstermiştir. Televizyonun icadı olan 1923 senesi üzerinden kırk beş sene geçmesinin ardından, 1968 senesinde Türkiye’de düzenli yayıncılık dönemi başlamıştır. Düzenli yayına geçilmesinin yanında, ilk yayın denemeleri olarak da diğer gelişmiş ülkelerin gerisinde kalmıştır. Teknoloji alanında önde gelen devletler 1927 yılında ilk yayın denemelerine başlarken, Türkiye’de ilk denemeler ise 1952 yılında gerçekleşecektir. Bu durumda, Türkiye’nin televizyon yayıncılığı ile tanışması için yirminci yüzyılın ikinci yarısı milat olarak gösterilebilir. Türkiye’de yayıncılığın miladı sonrasında ise belirli bir zamana yayılan gelişim süreci kronolojik olarak inceleme alanı olabilir.

1.3.2.1. 1952 İstanbul Teknik Üniversitesi İlk Televizyon Yayını

Türkiye'deki ilk yayın denemeleri 1952 yılının yaz mevsiminde, 16 Temmuz Çarşamba günü gerçekleştirilmiştir. Bu gerçekleştirilen ilk yayın çalışması İstanbul Teknik Üniversitesi bünyesinde yapılmıştır. Yapılan yerleşke ise İTÜ'nün Taşkışla binası olarak tarihe geçmiştir. Prof Dr. Mustafa Santur, Asistan Ziya Akçasu ve Doç. Adnan Ataman ilk televizyon yayın denemesinde imzası olan kişilerdir. Bu denemelerin yapıldığı ilk zamanlarda İstanbul şehrindeki alıcıların sayısı, 4 tanesi İTÜ bünyesinde olmak üzere toplamda 10 adet olarak belirtilmiştir(Uyguç, 1987).

Şekil 11 İTÜ ilk televizyon yayın denemesi

İstanbul Teknik Üniversitesi'nin gerçekleştirdiği bu ilk yayın denemesi (Şekil-11), Türkiye televizyonculuk tarihinin ilk adımı olarak nitelendirilir. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nun kurulmasına kadar geçecek süreçte birçok gelişmeler sağlanmıştır ve bu tarih aralığını bir diğer deyişle Türkiye Radyo Televizyon Kurumu öncesi dönem şeklinde adlandırılır. Diğer her teknolojik gelişmelerde olduğu gibi, televizyon yayıncılığı hususunda da bu atılan temel taşlar önem arz etmektedir.

Yayınlar ilk başladığında haftada bir gün yapılmakta ve perşembe gününün akşam saatlerinde iki saat sürecek yayınlar İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından sürdürülmekteydi. Gelişen süreç içerisinde teknik elemanların sayısında iyileşmeler

göze çarpar ve bu gelişmeler neticesinde yayınlar, cuma günleri daha uzun saatler süresinde yapılmaya başlanmıştır(Özçağlayan, 2000).

Türkiye'nin televizyon yayıncılığı ile tanışması daha geç bir zamana rastladığı için ilk etapta teknik eleman eksikleri söz konusudur, dolayısıyla teknik eleman ve teknik donanımların sınırlılığı yüzünden süreklilik gösterecek yayınlara geçilmesi belirli bir zaman almıştır.

İlk televizyon yayın girişimlerinden on sene sonra, 1962'de Türkiye Dışişleri Bakanlığı ve dönemin Alman Hükümeti arasında bazı anlaşmalar yapılmıştır. Bu anlaşmaların bir bölümünü de televizyon konusu oluşturmaktadır. Anlaşma gereğince Türkiye'de televizyon üzerinde bir eğitim merkezi kurulması amaçlanmış ve Alman Hükümeti bu eğitim merkezinin kurulması için gerekli tüm teknik donanımları sağlanması ve bu donanımların kullanımı hakkında eğitimler verecek teknik elemanların tahsisi konusunda taahhütler vermiştir. Ekseriyetle o zamanın radyo kanallarında görev yapan kişiler ve bunlara ek olarak harici şekilde seçilen kişiler, özel eğitimler almak için Almanya'ya gönderilmiş ve bir yıldan ziyade eğitim almış bu kişiler, televizyon eğitimi almış ilk Türk televizyoncular olarak görev almışlardır(Gülizar, 1995).

Türkiye'deki televizyon yayıncılığı için 1952 yılında atılan bu ilk adım sonrasında gerçekleşen gelişmeler ile oldukça yol kat edilmiştir. Bütün bu gelişmeler neticesinde yayınların kalitesi ve yayın süreleri de artış göstermiş. Bu gelişmeler daha sonra kurulacak Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nun işlerini kolaylaştırmış, yayınların yapılmaya başlamasından sonra devlet özelinde denetim ihtiyacı doğmuş ve 1964 senesinde Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu kurulmuştur.

1.3.2.2. 1968 TRT'nin İlk Televizyon Yayını

İstanbul Teknik Üniversitesi'nin ilk denemeleri ile başlayan televizyon yayıncılığı, bir süre daha İTÜ'nün çalışmaları üzerinden devam etmiştir. Bilindiği üzere öncesinde de kullanılmaya başlanan radyo yayıncılığı gibi, farklı yönetimlerle birlikte yayıncılık süregelmiştir. Tarihler 1964 yılını gösterdiği zaman radyo ve televizyon yayıncılığının kontrolü Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nun eline geçmiştir. Kamu hizmeti kapsamında değerlendirilen bu yayınlar denetim altına alınmıştır(Aziz, 1981).

Şekil 12 TRT ilk televizyon yayını (1968)

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu kurulduktan 4 sene sonra, 1968 yılında TRT bünyesindeki ilk resmi televizyon yayını gerçekleştirilmiştir (Şekil-12). 1952 yılında başlayan ve İTÜ'nün geliştirdiği yayıncılık sistemleri ve birikimleri ise TRT kurumuna devredilmiştir.

Esasında bakıldığı zaman İstanbul Teknik Üniversitesi'nden devralınan sistemler ve bilgi birikimleri, TRT kurumu için bir avantaj olmuştur. Diğer gelişmiş ülkelere nazaran zaten geç kalınmış televizyon yayıncılığı için daha fazla zaman kaybı olmayacaktır. Buna ek olarak da, dönemin Alman hükümetinin tahsis ettiği yayın sistemleri ve eğitim verilen televizyoncular da bir avantaj teşkil etmektedir. Tüm bunlara karşılık yine de teknik anlamda bazı eksikliklerin olduğu da bilinmektedir. TRT'nin başlattığı bu yayınların ilk senesini kapsayan 1968-1969 dönemini deneme yayınları şeklinde adlandırmaktadırlar. Kurulmasından sadece dört sene sonrasında televizyon yayınlarına başlayan Türkiye Radyo Televizyon kurumunun bazı yönetsel tecrübe eksikliği üzerinde düşünülebilir bir durumdur.

Diğer birçok alanda görebileceğimiz gibi, TRT için de kurumsallaşma anlamında zamana ihtiyaç duyduğu söylenebilir.

1968 senesinde gerçekleşen ilk yayının birebir deneyimlerini Gülizar (1995) kendi kaleminden şöyle aktarmaktadır: TRT'nin ilk deneme yayını akşam vakti 18:30 sularında gerçekleşmiştir. Önceden bu yayının yapılacağından haberdar olan kişiler heyecan ile televizyon karşısından beklemektedirler. Yayının başlaması ile ilk ışık parıltısı görülmüş ve o anı yaşayan insanlar büyük sevinç ve mutlulukla karşılaşmışlardır. O dönemlerde televizyonu olanların sayısı çok az olduğu için, televizyonu olmayan kişiler televizyon sahibi olan komşularının evlerine toplanmışlardı. İzleyiciler, o anın heyecanı ile göz dahi kırpmadan yayını tecrübe etmişler ve bir tarihe tanıklık etmişlerdir.

Böylece 1952 senesinde ilk adımları atılan Türkiye televizyon yayıncılık tarihi için bir başka dönüm noktasına gelinmiştir. Bu dönüm noktasının sadece yeni bir adım olduğu ve televizyonculuğun gelişmesi için birçok gelişim kat edilmesi gerektiği ön görülebilir. Nitekim 1969 yılının Kasım ayına gelindiği zaman Yüksek Planlama Kurumu toplantısında televizyon yayıncılığı üzerinde de planlamalar yapılmıştır. Alınan kararlara ve gelecek planlarına bakıldığında ise gelecek yıl başlanması kaydı ile 1971 yılına kadar televizyon yayın ağının Türkiye genelinde yaygınlaştırılması kararı görülmektedir. Kısa vadede alınan bu kararların haricinde ise beşer senelik kalkınma planlamaları da yapılmıştır. Beşer yıllık bu kalkınma planının odağında ise Güneydoğu Anadolu gibi arazi şartlarının zor olduğu bölgeler yer almaktadır. Arazi şartlarının gereğince düşük güçte ve çok sayıda yayın vericisi kurulumu planlanmış ve üçe bölünen beşer yıllık planlamada hayata geçirilmesi amaçlanmıştır(Oksay, 1971).

Televizyon yayıncılığının TRT eline geçmesinin bir avantajı olarak, yayın ağlarının genişletilmesi planlı bir hale getirilmiştir. İlk etapta 15 seneyi kapsayan planlamalar sonucu olarak 1982 senesi gibi ülkenin dört köşesinde yayın yapılabilecek hale gelmesi hedef alınmıştır.

İkinci kalkınma döneminde ise hedef bölgeler biraz daha özelleştirilmiştir. Televizyonun sosyal olarak değişimlere katkı sağlayabileceği görüşü benimsenerek

göreceli olarak okul sayısı az, eğitim seviyesi düşük ve eğitimci sayısının yeterli olmadığı alanlara öncelik verilmiştir. Bu bağlamda büyük şehirlerin yanında, bu şartlar çerçevesinde değerlendirilen bölgelerde de yayıncılık gelişimine hız verilecektir(Oksay, 1971).

Tüm bu planlamalar sonrasında, Türkiye'nin televizyon yayıncılığı husunda yeni ivmeli bir rotaya girdiği söylenebilir. Planların ne ölçüde yerine getirildiği bir tartışma konusu olsa da, belirli bir vizyon doğrultusunda gelişim gösterilmeye başlanması olumlu bir adım olarak görülebilir. Bu vizyonun getirisi olarak kısa ve orta vadede televizyonculuk ağı hızlı bir gelişme sağlamış olacaktır. Mevcut olan verici sayıları yıllar içerisinde ivmeli bir artış göstererek, ulaşılabilen izleyici sayısında gözle görülür artışların olduğu tahmin edilebilmektedir.

1971 yılına gelindiğinde ise kısa vadeli uygulamaların neticeleri alınmaya başlanmıştır. Pazartesi, Çarşamba ve Cuma günleri olmak kaydı ile İstanbul içinde paket yayınlar başlamıştır. Aynı sene içerisinde İzmir'de gerçekleştirilen Akdeniz Oyunları ise en uzun süreyle yapılan naklen yayın olarak Türkiye'nin tarih sayfalarında yerini almıştır. Süreklilik arz eden günlük televizyon yayınlarının başladığı tarih ise 1974 olarak karşımıza çıkmaktadır. 15 Mayıs 1974 senesinde başlayan günlük düzenli yayınlar; hafta içinde akşam yedi, cumartesi günleri öğlen üç ve Pazar günleri öğlen iki saatlerinde yayına başlamaktaydılar(Özçağlayan, 2000).

İlk yıllarına bakıldığı zaman, günümüzdeki gibi yirmi dört saatlik yayınların olmadığı görülmektedir. Belirli zamanlar diliminde yapılan yayınların, açılış ve kapanışları ile birlikte belirli bir ritüel haline geldiği düşünülebilir. O dönemleri tecrübe etmiş insanların anlatılarından da bildiğimiz üzere, yayınların açılış ve kapanış ritüelleri de insanlar üzerinde bir etkiye sahipti.

İlk başta özerk bir yapı formatında kurulan Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, 12 Mart 1971 tarihinde gerçekleşen muhtıra sonrasında özerk kimliğini yitirmiştir. TRT'yi kapsayan yasalar bütünü olan 121. Madde değiştirilerek özerklik vasfı elinden alınmıştır ve buna karşılık tarafsızlık kuramı kullanılmıştır. Yine aynı yılda yapılan protokoller ile birlikte, İTÜ'nün de İstanbul'da devam eden yerel televizyon yayınları da tamamıyla TRT kurumuna devredilmiştir. Hareketli şekilde

adımlarla seyreden 1971 senesi bu nedenlerden ötürü de yeni bir basamak olarak değerlendirilebilir. Sonrasında takip edecek süreç ve yıllar içerisinde daha hızlı bir gelişme gözlemlenecektir (Ünlüer, 2000).

70'li yıllarda gerçekleşen gelişmeler sonucunda yaşanan değişimler devlet tekelinde ilerlemeye devam etmiştir. 1972 senesinde ilk kez reklam yayınları televizyonlarda yerini almıştır(Süveydan & Ünver, 2015). İlk yıllarından beri devletin güdümünde olan yayın organları ise 1980 yılına gelindiğinde ise biraz daha özgürleşme yoluna girmiştir. Yine aynı senelerde başlayan özel radyo yayınları ise bu özgürleşme yolunda önemli birer adım teşkil etmektedir. Ardı ardına gelen gelişmelerin bir boyutunda ise ülke sınırları dışarısından yapılmaya başlayan yayınlar olduğu söylenebilir. Bu yılların ise dünyanın küreselleşmeye başladığı dönem olarak düşündüğümüz zaman, yayıncılık anlamında da küreselleşme etkilerinin olduğu söylenebilir. Bu bağlamda özellikle soğuk savaş etkisi ile yerel boyutta kalmış yayın anlayışı da uluslararası düzeyde gelişmeye başlamıştır. Tüm bu gelişmeler yaşanırken de renkli televizyon yayınları için ilk girişim ve denemeler yapılmış, gelecekte sürekli renkli yayınlara geçiş için alt yapılar oluşturulmaya başlanmıştır.

1.3.2.3. 1981 Türkiye'deki İlk Renkli Televizyon Yayını

Dünya üzerinde renkli televizyon yayınlarının sağlıklı şekilde başlaması 1950 yılına tekabül etmektedir. Siyah beyaz yayınların yapıldığı sinyal vericilerinin üzerinde geliştirilen teknik yöntemler sayesinde, aynı vericiler üzerinden renkli yayınlarında yapılabilme olanağı sağlanmıştır. Bu sayede renkli yayınlar gelişmiş ülkelerde yaygınlaşmaya başlamıştır. Fakat Türkiye'de durumlar biraz daha farklı seyretmiştir. İlk siyah beyaz yayınların da daha geç başladığı göz önünde bulundurulunca, bu hususun ön görülebilir olduğu tespit edilebilir. 80'lerde yapılan ilk girişimlerin sonrasında ilk renkli televizyon yayınları Türkiye için de başlamıştır(Aziz, 1981).

Şekil 13 TRT ilk renkli televizyon yayını, 1981 yılbaşı etkinliği

İzleyici sayısı ve yayın sürelerindeki artışların beraberinde 31 Aralık 1981 tarihinde ilk kez renkli yayın gerçekleştirilmiştir (Şekil-13). 1981 senesini 1982 senesine bağlayan bu yılbaşı gecesinde başlangıcı yapılan renkli yayınlar, belirli aralıklar ile devam etmiştir. 1982 yılı içerisinde bazı spor müsabakaları ve haber yayınları renkli olarak insanlar ile buluşturulmuştur. Süreklilik arz eden renkli televizyon yayınlarına ise 1984 yılında başlanmıştır ve sonrasında tamamı ile renkli yayınlara geçilmiştir(Özçağlayan, 2000).

İyiden iyiye artan televizyon izleyici sayısı ve renkli televizyon yayıncılığı gibi teknolojik gelişmeler ile birlikte televizyonun popülerliğinin arttığı söylenebilir. Artan kalite ve erişebilirliğin göreceli olarak biraz daha kolaylaşması ile birlikte televizyonların evlerin köşelerinde yer edinmeye başladığı düşünülebilir. Buna karşılık bu senelere kadar sadece tek bir televizyon kanalının olması bir dezavantaj olarak görülebilir. Renkli televizyon yayınlarının başlamasından sonra ise düşünülecek bir diğer gelişme ise alternatif televizyon kanallarının kurulması olacaktır. Düşünüleceği üzere, televizyon milyonlara hitap eden bir kitle iletişim aracı olarak hizmet vermektedir. Toplumsal olarak bakıldığı zaman, kitlelerin çeşitli ilgi alanları olacağı ön görülebilir. Bu ilgi alanları cinsiyete, yaş aralığına, meslek gruplarına ve benzeri normlara göre değişkenlik gösterebilir. Tüm bu fikirlerden dolayı izleyiciler nezdinde farklı kanal ve yayın alternatiflerinin bir ihtiyaç olduğu karşımıza çıkmaktadır.

İlk renkli yayın denemelerinin yapıldığı yıllarda, ikinci alternatif bir kanalın kurulması da TRT'nin gündemine gelmiştir. Bu alternatif ikinci kanalın çalışmaları başladığı zaman, kanal içeriğinin coğrafi olarak ülkenin Doğu bölgesine hizmet vermesi amaçlanmıştır. Özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinin ihtiyaçları düşünülerek ikinci kanalın planlaması yapılmıştır. İlk etapta deneme yayınları, birinci kanal üzerinden yapılmıştır. Birinci kanalın yayında olmadığı sabah saatlerinde ikinci kanalın test ve deneme yayınları yapılmıştır. 1986 yılına gelindiğinde ise, 6 Ekim günü ikinci kanal resmi olarak ayrı şekilde yayına başlamış bulunmaktadır. Taslak aşamasında kurgulanan amaçların aksine TRT 2 kanalı, kültür ve sanat alanlarına ağırlık vermek üzere izleyicilere hizmet vermeye başlamıştır(Özçağlayan, 2000).

Tarihsel perspektiften bakıldığı zaman, televizyonun hayatımıza girdikten sonra çok hızlı şekilde popülerleştiği söylenebilir. Bu popülerleşme neticesinde artan taleplere yönelik ilk yanıt TRT 2 kanalı ile verilmiştir. Fakat artan nüfus, yaygınlaşan televizyon cihazları ve artan izleyici kitlesi için bu da yeterli olmayacaktır. Her ne kadar mevcut hali ile bile sükse yapsa da, televizyon yayıncılığının hedef kitlesi olan izleyicilerin taleplerinin daha çeşitlilik arz edeceği ön görülebilir. Bunun neticesinde

ise karşımıza daha fazla TRT kanalları ve özel yayın kuruluşları zaman içerisinde karşımıza çıkacaktır.

TRT 2 kanalının faaliyete geçmesinden 3 sene sonra, 2 Ekim 1989 tarihinde TRT'nin üçüncü kanalı da yayın hayatına başlamıştır. TRT 3 veya diğer bir ismi ile GAP Televizyon kanalının hizmet vereceği hedef kitle olarak Güneydoğu Anadolu insanı belirlenmiştir. TRT 2 kanalında planlanan ama hayata geçirilemeyen bu organizasyon TRT 3 kanalı ile hayat bulmuştur. Genel olarak o bölge insanının, sosyolojik ve kültürel gelişimlerine katkıda bulunulması amaç edinilmiştir. Bu hedefler doğrultusunda ise ihtiyaç duyulan bölgelerin ekonomi, eğitim ve kültür seviyeleri anlamında gelişim sağlayacak şekilde televizyon yayınları geliştirilmiştir. Yayınlanan programlar temel olarak eğlence, müzik, spor faaliyetleri, filmler, kültür faaliyetleri, haberler ve diziler eksenini kapsamaktadırlar. Tüm bu programlara ve hedeflere ek olarak, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin de bazı yayınları bu kanal üzerinden izleyicilere aktarılmaya başlamıştır. TBMM'de gerçekleşen bir takım meclis görüşmeleri ve açık oturumlar TBMM TV adı ile yayın faaliyetlerini gerçekleştirmiştir. İlgili yayın saatlerinde sadece kanalın adı TBMM TV olmakla beraber aynı kanal üzerinden yayın hayatını sürdürmüştür. Toplum ise, önem seviyesine göre naklen yayınlanan bu meclis oturumlarını canlı şekilde televizyon aracılığı ile takip etmeye başlamıştır(Özçağlayan, 2000).

TRT 2 ve TRT 3 sonrasında çok fazla ara verilmeyerek, diğer taleplere yanıt vermek adına dört ve beşinci kanallar da karşımıza çıkacaktır. Özellikle yeni alternatif kanallara olan ilgi ve alaka seviyesi ile yeni kanalların da kısa vakit içerisinde çıkacağı ön görülebilir. Tabii ki bu süreç içerisinde teknoloji anlamında yaşanan gelişmeler, televizyona sahip insan sayısında artış ve televizyonculuk anlamında hizmet verebilecek yeni elemanların yetişmesi de yeni kanalların çıkış sürelerini kısalttığı düşünülebilir.

1990 senesine gelindiğinde ise 30 Temmuz günü TRT 4 kanalı yayın faaliyetlerine başlamıştır. TRT'nin dördüncü kanalının kuruluş gayesi eğitim öğretim alanında yayınlar yaparak öğrencilere destek olmaktır. Bu yayınların hedef kitlesini ise orta ve yüksek öğrenim talepleri oluşturmaktadır. Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesinin programları bu eğitim yayınlarının bir bölümünü

oluşturmaktadır(Özçağlayan, 2000). Bu sayede öğrenciler dersleri için ekstra desteklenmiş olmaktadır. Eğitim yayınlarına aralar verildiği vakitlerde ise o boşluklar müzik dinletileri ile değerlendirilmektedir. Yine aynı sene içerisinde 15 Aralık günü ise beşinci TRT kanalı da faaliyete geçmiştir. TRT 5 kanalının amacı, diğer kanallar aksine daha çok uluslararası anlam taşımaktadır. Ekseriyetle Almanya’da ve diğer Avrupa ülkelerinde yaşayan gurbetçi Türk vatandaşları olmak üzere, Asya ve Kafkasya civarında yaşamını sürdüren Türkler için yayın hizmeti verilmesi amaçlanmıştır.

TRT 5, diğer adıyla TRT-INT kanalı 1990 yılında faaliyetlerine başladıktan sonra Avrupa’da hayatlarını idame ettiren vatandaşların ihtiyaçlarına yönelik yayınları gerçekleştirmiştir. Bu girişim sonrasındaki ilgi görülünce, daha farklı kanallar da Avrupa’da gurbetçi olan Türklere yönelik içerikler üretmeye başlamıştır(Soydan, 2019).

TRT-INT kanalı ile birlikte televizyonun uluslararası anlamda kullanımı tecrübe edinilmiştir. Mesafeler gözetilmeksizin Avrupa’nın dört bir yanından insanlar aynı yayınları izleme olanağına kavuşmuştur. Bu bağlamda iki sonuç doğacağı düşünülebilir. Öncelikle gurbetteki insanlar, asimile olma eğilimini göstermek yerine kendi kültürlerini televizyonlar üzerinden takip edebilirler. Bu durumda kültürel anlamda vatana olan yakınlıkları sanal olarak sağlanabilir. Diğer bir bakış açısı ise, uluslararası yayınlar ile birlikte kültürler arasındaki sınırların daha şeffaflaşma eğilimi göstermesi olabilir. 1991 Berlin Duvarı’nın yıkılması tarihlerine tekabül eden bu televizyon yayıncılığı gelişmeleri ile birlikte soğuk savaş etkisinin daha çabuk dağıldığı söylenebilir. Sınırlar arasındaki engellerin kalmasına katkıda bulunduğu ise televizyon üzerinde değinilebilecek bir başka husus olarak irdelenebilir. Öncesi yıllarda daha katı sınır anlayışı ile dünya genelinde bir bloklaşma olduğu bilinen bir gerçektir. Televizyonun etkisi ile birlikte kültürler arası etkileşim ivme kazanarak, televizyonun bu bağlamda fayda sağladığı öne sürülebilir.

1.3.2.4. 1990 Türkiye’de İlk Özel Televizyon Yayıncılığı

İlk deneme yayınları ile 1952 yılında doğarak Türk toplumu ile tanışan bu sihirli kutu, 70’li yılların sonlarına doğru TRT’nin öncülüğünde emekleme döneminden çıkmış ve kendi ayakları üzerinde durmaya başlamıştır. Siyah beyaz dönem yerini renkli ekranlara bırakırken, televizyon ise çoktan evlerin merkezinde kendisine yer edinmiştir. Sihirli kutu bu serüven içerisinde kitleler ve mekânlar ile kurduğu bağı güçlendirirken, Türkiye’deki yayıncılık tarihini sil baştan değişime uğratacak gelişmeler de ufukta görünmeye başlamıştı. Kurumsallaşma konusunda henüz net ilkeleri oturtamamış bir toplum için, televizyon yayıncılığı konusunda da farklı bir netice beklenmeyecektir. Ufukta gözüken bu televizyon yayıncılığı reformlarında önce başla, sonra planla modeli uygulanmıştır. Yani Türkiye’de televizyon yayıncılığının özelleşmesi konusunda da bu durum aynı şekilde gelişmiştir. Özellikle 1980’li yılların siyasal karışıklıkların, yayıncılık gibi bir konuda özelleşmeyi sekteye uğratacağı düşünülebilir. Nitekim özel yayıncı kuruluşlarının resmi düzenlemeler ile değil de, ana yasadaki açıklar üzerinden yayın hayatına başlamaları bu düşünceyi desteklemiştir. Renkli yayıncılık sadece teknolojik bir gelişme olduğu için daha kısa süre içerisinde hayatımızda yerini almıştı, fakat buna karşılık özel yayıncılığın hayatımıza geçiş süreci teknolojik bir gelişme değil de siyasal ve bürokratik bir mesele olduğu için daha uzun bir zaman dilimine yayılmıştır.

Dünyadaki özel televizyon yayıncılığı girişimcilerin, yatırımcıların ve bağımsız program yapımcılarının gündeminde olan bir kuram olarak karşımıza çıkmıştır. Zaman içerisinde bu taleplerin ve baskıların artması ile birlikte, liberal politikalar izleyen devletlerin uzlaşmacı yaklaşımları orta bir kesitte buluşarak özel yayıncı kuruluşların önü açılmıştır. Uzun yıllardır ulus devlerin tekelinde bulunan televizyon yayıncılığı bu sayede yeni bir rotaya girmiştir. Yayıncılıkta özelleşme sürecinde ilk adım olarak, tekelci anlayışı destekler nitelikteki yasaların düzenlenmesi yürürlüğe alınmıştır. Başlangıçta yapılan bu düzenlemeler daha çok yasalarda yumuşatılma yapılarak gerçekleştirilmiş ve özel yayın kuruluşlarının önü açılmaya başlanmıştır. Bu adımlar ile birlikte, kamusal yayıncılık anlayışında yer

almayan bazı kuramlar ortaya çıkmıştır. Küreselleşme, ticarileşme, rekabet ve tek tipleşme kuramları bu yeni yayıncılık anlayışı kapsamında karşımıza çıkmıştır.

Türkiye sınırları içerisindeki televizyon yayınları ise, 1980 ila 1990'lı yıllara kadar devletin tekelinde yayın hayatını sürdürmüştür. 1980'li yıllarda ilk olarak 'Yeni Dünya Düzeni' adı altında izlenen politikalar ile genel anlamda küreselleşmenin adımları atılmaya başlanmıştır. Dönemin mevcut hükümetinin izlediği politikalar ile birlikte neoliberal model uygulanarak, ekonomik ve toplumsal anlamda liberalleşmenin başlangıcı yapılmıştır. Liberalleşmenin etkileri ise sanılandan daha hızlı şekilde görülmeye başlanmıştır. 1980'li yılların ortalarına gelindiğinde, çeşitli taraflar arasında yayıncılıkta çok seslilik sağlanabilmesi için özelleşmenin ve çeşitlenmenin fikirleri tartışılmaya başlamıştır.

Sihirli kutunun mekân ve insan ile olan ilişki henüz tam olarak kanıksanmamışken, bir anda çerçevelerde yerini alan özel kanallar izleyiciler üzerinde daha kapsamlı sosyolojik değişimleri beraberinde getirmiştir. Çizgi diziler, çeşitli reklam kuşakları, diziler ile yabancı filmler, eğlence programları ve nice programlar ile bireyler sosyalleşme ihtiyaçlarını bu sihirli kutu üzerinden karşılamaya daha büyük ölçüde devam etmiştir. Bu çok kanallı dönem, bireylerin her çeşit taleplerine yanıt verecek şekilde gelişmiştir. İnsanlık dışarıda aradığı şeyleri televizyonları etrafında özelleşmiş mekânlarda bulmaya başlamıştır. Takribi olarak 0,1 metreküplük bir hacim ile varlığını gösteren bu sihirli kutu, kendisine yer edindiği mekânları sadece fiziki olarak değil aynı zamanda algısal anlamda da doldurmuştur. Televizyonun bulunduğu mekânlar kimi zaman futbol sahası, kimi zaman danslı eğlencelerin olduğu bir gazino ve kimi zaman Türk sanat musikisinin yapıldığı bir salon hüviyetine bürünmüştür. Bu bağlamda çok kanallı dönemin doğuşu, hem televizyon yayıncılığı olarak hem de toplumsal değişim olarak yeni bir boyut yaratmıştır.

1990 yılına gelindiğinde ilk kez bir özel televizyon kanalı yayın hayatına başlamıştır. Uzan ailesi, Almanya'da sahip oldukları şirket aracılığı ile Eutelsat F 5 uydusu üzerinden iki adet kanalı kiralayarak ilk adımı atmıştır. Bu uydunun kiralanmasından sonra 1 Mart 1990 tarihinde test yayınları yapılmıştır. Test yayınlarının neticesinde hazırlıkları tamamlayan "Magic Box Incorporated" şirketi, 7

Mayıs 1990 tarihinde yayın hayatına resmi olarak başlamıştır. İlk etapta günlük beş saat olacak şekilde yayın politikası izlenmiştir. İlk özel yayın kanalının adı “Magic Box Star 1” olarak tarih sayfalarında yerini almıştır(Özçağlayan, 2000).

Şekil 14 İlk özel televizyon kuruluşu: Magic Box Star 1

Magic Box Star 1 yayıncılık faaliyetlerine başladıktan sonra (Şekil-14), TRT tarafından Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na başvuru yapılmıştır. Başsavcılığın yaptığı soruşturma sonucunda hukuka aykırı bir durum olmadığı tespit edilmiştir. Nihayetinde bakıldığı zaman, Magic Box Star 1 kanalı yurt dışından hizmet veren bir televizyon kanalı formatında yer almaktadır. Hâlihazırda yayın yapan CNN ve BBC gibi uluslararası kanallardan bir farkı olmadığı belirtilmiştir.

Özel televizyon kanallarının ortaya çıkış dönemine bakıldığı zaman, Türk hukukunun teknolojik gelişmelere tam olarak ayak uyduramadığı görülmektedir. Her ne kadar Türkiye televizyon yayıncılığı TRT'nin tekelinde olsa da hukuk üzerindeki bazı eksiklikler neticesinde yurt dışından uydu kiralanarak, Türkiye sınırları içerisinde özel televizyon yayıncılığı başlamıştır.

Yayın hayatını sürdürmeye devam eden Star 1 kanalı ile TRT arasında sıkı bir rekabet olmuştur. Özellikle Star 1 kanalının, TRT'deki yetkin televizyoncu

kadrosundan eleman devşirmesi ile birlikte rekabetin daha da arttığı söylenebilir. Bu rekabetin devamında ise futbol maçlarını yayınlama hakkı için yapılan çalışmalar görülmektedir. O tarihe kadar hiçbir ücret ödemeyen TRT'nin aksine, Star 1 kanalı maç başına ödeme yapmayı teklif etmiştir. Önde gelen futbol kulüpleri için cazip gelen bu teklifler sonucunda futbol müsabakalarının yayın hakları Star 1 televizyonuna geçmiştir. Sonrasında ise televizyonda yayınlanan futbol müsabakalarının stadyumlara giden seyircilerde düşüşe yol açtığı gerekçesi ile Türkiye Futbol Federasyonu tarafından canlı yayınların kısıtlanması gerektiği gündeme getirilmiştir. Gündeme getirilen bu durum hiçbir zaman uygulamaya dönüşmemiştir. O dönemin reyting oranlarına bakıldığı zaman en çok izlenen yirmi programın on altısı futbol müsabakası olarak karışımıza çıkmıştır(Özçağlayan, 2000).

Özel televizyon yayıncılığı ile birlikte yükselen kalite, beraberinde artan izleyici kitlesini getirmiştir. Bu artan izleyici kitlesi reyting gibi bir takım kavramları insanlığın literatüründe dâhil etmiştir. İzlenme oranları beraberinde reklam gelirlerini getirmiş ve kanallar arasında reyting savaşları başlamıştır. Dolayısıyla TRT ile Star 1 kanalının çekişmesi sürerken, ana rekabeti reklam gelirleri oluşturmuştur. Star 1 kanalı daha uygun fiyatlar ile daha fazla reklamlar alarak TRT'nin önüne geçmiştir. Tâbi ki bu durum bir süre sonra izleyiciler tarafından eleştiri konusu haline gelmiştir. Yayınlanan programlarda çok aşırı reklam arası verilmesi sonrasında Star 1 kanalı için eleştirel yazılar da yazılmıştır. Bahsedilen bu rekabetin en yoğun yaşandığı an ise 31 Aralık 1990 gecesinde kayıtlara geçmiştir. Yılbaşı için özel programlar düzenlenerek büyük kitlelerin izlemesine tanık olunmuştur. Öyle ki, Star 1 kanalı yılbaşı programlarında araba çekilişi yaparak bir ilki gerçekleştirmiştir. Bu çekilişe katılmak isteyen insanların sayısı çok aşırı olduğu için telefon hatlarında yavaşlama yaşanmıştır. Özellikle TRT'nin kendi kuralları gereği yayınlara yansıtamadığı bazı sanatçıları ve dans organizasyonlarını Star 1 yayınlara yayınlayarak izleyicilerin büyük bölümünü kendisine çekmiştir(Özçağlayan, 2000).

İlerleyen zamanlarda ise Star 1 kanalı çok yenilikçi yayınlar yaparak en çok reyting alan ve izlenen kanal haline gelmiştir. Türkiye güzellik yarışmaları ve farklı konseptler içeren programlar sayesinde izleyicileri daha önce tecrübe etmedikleri

içerikler ile buluşturmışlardır. Eğlence alanında sükse yapan programların haricinde, diğer yabancı kanallar vasıtası ile Körfez’de yaşanan savaş hakkındaki haberleri naklen yirmi dört saat boyunca yayınlamışlardır. Star 1 kanalı, CNN’in yayınlarını çeviri yöntemi ile birlikte Türkiye’deki izleyiciler ile buluşturmıştır.

Yayın hayatına güçlü bir giriş yaparak ilk özel televizyon yayıncı kuruluşu olmayı başaran Star kanalı, devamında ortaya çıkacak kanallar için de öncü olma niteliği taşımaktadır. Teknolojik gelişmelere ayak uyduramayan ve TRT kurumunun tekeline zemin hazırlayan yasal düzenlemelerin zorluklarına rağmen kısa süre içerisinde TRT kanallarını geride bırakarak en çok izlenen kanal haline gelmiştir. Bu durum ise özel televizyon yayıncılığı alanında yeni projeler yapmak isteyen girişimcilere bir yeşil ışık olmuştur. Somut bir örnek olarak devlet televizyonunu geride bırakan Star 1 kanalı, çok kanallı döneme geçiş sürecinin bir nevi öncü rolünü oynamıştır.

Nitekim bu sürecin devamında yeni televizyon kanallarının varlıkları karşımıza çıkmaya devam edecektir. Bu gelişmelerin neticesi olarak yeni anayasal düzenlemelerin zaruri olduğu gerçeği ile karşı karşıya kalınmıştır. 1993 senesinde 8 Temmuz günü 133. Anayasa maddesinde değişiklik yapılarak, özel televizyon kanallarının resmi olarak önü açılmıştır. Bundan sonraki yıllar için serbestlik tanınmıştır.

İkinci özel televizyon kanalı ise yine Star kanalının sahipleri tarafından yayın hayatına başlamıştır. 1992 yılında test yayınları yapan TeleOn isimli televizyon kanalı, 27 Ocak 1992 tarihinde resmi olarak televizyon yayıncılığına başlamıştır. İlerleyen yıllarda TeleOn kanalı kabuk değiştirerek Kral TV adını almıştır. Kral TV yayın hayatına müzik kanalı olarak devam etmiştir. Yine 1992 ve 1993’lü yıllarda birçok özel televizyon kanalı faaliyet göstermeye başlamıştır. Show TV, Cine 5, ATV, Kanal D, Kanal 6, HBB, TGRT gibi birçok televizyon kanalı yayıncılık hayatına başlamıştır. Özellikle 1993 senesinde değişen yasalar gereği bu özel kuruluşların önü açılmıştır. Her ne kadar önceleri TRT’nin tekeli konusunda dert yanan muhalefetler olsa da, gelinen son noktada tamamıyla serbestliğin de bir çözüm olmadığı görülmüştür. Özel televizyon kuruluşlarının yayın hayatına başlamasından birkaç yıl içerisinde belirli düzenleme ve denetimlere ihtiyaç duyulduğu

düşünülmüştür. 19 Nisan 1994 tarihine gelindiğinde ise yeni bir yasa tasarısı ile TRT Kurumu özerk bir kimliğe kavuşturulmuştur. Bu tarihten sonra her ne kadar bir serbestlik olsa da, yayın yapan özel televizyon kanallarının denetimleri TRT'nin gözetiminde yapılmıştır(Özçağlayan, 2000).

Genel çerçeveden bakıldığında televizyon yayıncılığında diğer gelişmiş ülkelere nazaran çok daha gecikmeli geliştiğimiz tarih sayfalarında yerini almaktadır. Bu gecikmenin sebepleri ayrı bir tartışma konusu olsa da 1991 ve 1993 yılları bu anlamda bir milat olarak görülebilir. Artan televizyon kanalları çok daha çeşitli programları ve çoksesliliği beraberinde getirecektir. Günümüze doğru baktığımızda, karasal yayın yapan kanalların haricinde birçok uydu ve internet bantları üzerinden yayınlar gerçekleştiren kanalların varlıklarını görmekteyiz. D-Smart, Tivibu, Digitürk, Türkcell TV ve birçok IP TV kanallarının yayın hayatına devam etmektedir. Tek bir kanal anlayışı ile başlayan televizyon yayıncılık tarihi, günümüzde çok büyük yelpazelere sahip ve sayısız kesime hitap eden bir platform haline gelmiştir.

İç mekânlarda utanarak ve çekinerek konsollar üzerinde yer edinmeye başlayan bu akıllı kutu artık başköşeleri almıştır. Hatta bilgi iletişim çağının hızlı ilerleyişi televizyonların fiziki biçimlerini değiştirmiş ve incelen yapıları ile artık televizyonlar ünitelere bağlı kalmayarak tablo edasıyla duvarlara asılmaya başlanmıştır. Üzerine asıldığı duvarlar ise bir farklılık yaratmak adına bir bütün olarak tasarıma dâhil edilmiştir. Kronolojik olarak bakıldığı zaman televizyon ve televizyon yayıncılığının çeşitli değişimlere uğradığı tespit edilmektedir. Fakat değişmeyen şeylerden birisi televizyonun prestij ve statü göstergesi olarak görülmeye devam ettiğidir(Acar, 2012).

Özetlemek gerekirse adeta bir sihirli kutu olarak hayatımıza giren televizyon, günümüze gelindiğinde ise akıllı kutu kimliğine bürünmüştür. Sayısız varyasyonu ile kitlelere hizmet veren bu yayıncılık anlayışı için artık önemli olan görüntü değil, görüntünün içerdiği fikir olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

2. 1950 SONRASI DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE YAŞANAN TOPLUMSAL GELİŞMELER

İkinci bölümde, Türk toplumunun hayatında yeni bir sayfa açan sihirli kutunun yayıncılığa ilk adımı attığı ve dönüm noktası olan 1952 yılı sonrasında yaşanan toplumsal gelişmeler belgelenmektedir. Bu dönem okuması olumlu veya olumsuz tartışmalara dâhil olmadan, yaşanan gelişmeleri objektif olarak okuyuculara aktarmayı amaçlamıştır. Dünya ve Türkiye'nin içerisinde bulunduğu durumlar televizyon, toplum ve mekân perspektifinden değerlendirilmiştir.

Bu bölümde sürülen tarih izleri BBC belgesel arşivi, 32. Gün belgesel arşivi, TRT Arşivi, Guardian, Time, CNN ve Reuters Haber arşivlerinden derlenerek oluşturulmuştur.

2.1. 1950 Sonrası Dünya'daki Toplumsal Gelişmeler

1950 yılı İkinci Dünya Savaşı sonrası ve sonrasında gelişecek olan Soğuk Savaş Dönemi'ne tekabül etmektedir. Dünya genelini etkileyen savaş sonrasında kıtlıklar, hastalıklar ve ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalınmıştır. Dolayısıyla dünya genelinde krizlerin yaşandığı bir dönem olarak değerlendirilmektedir. Soğuk Savaş, birçok insanın bedelini ödediği İkinci Dünya Savaşı sonrasında büyüyen iki politik gücün aralarındaki çekişme ile tezahür eden dönem şeklinde tarif edilebilir. Her ne kadar içerisinde savaş kelimesi geçse de, bu savaş konvansiyonel olarak yapılmamıştır. İdeolojik yaklaşımlar iki gücün ve beraberinde oluşan iki zıt kutbun arasındaki anlaşmazlıklar ve çekişmeler bu savaşın temasını oluşturmuştur ve karşılıklı kışkırtmalar ile uzun yıllar süregelen Soğuk Savaş Dönemi, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ile sonlanmıştır.

1960'lı yıllar özgürlüklerin öne çıktığı ve tartışıldığı yıllardır. 1963 yılında iki kutbu oluşturan ideolojik temeller Vietnam Savaşı'nın başlamasına neden olmuş, ABD'nin de dâhil olmasıyla savaşın boyutları ve sonucu özellikle Amerikan kamuoyunda tartışılmış ve bu tartışmaların sonucu da savaş karşıtlarını gündeme getirmiştir. Savaş karşıtları, kitleler oluşturmuş ve eylemler yaparken silah

namlularına çiçek bırakarak protesto eden gruplar “çiçek çocuklar” biçiminde isimlendirilmiştir. Uygarlığı ret eden ve savaş karşıtı olan bu oluşum iktidarın otoritesini ve toplumsal baskılara boyun eğmeyen bir yaklaşımı benimsemiş ve Hippi olarak adlandırılan bu yaşam biçimine “savaşma seviş” başlıklı sloganlar üretmiştir. Farklı yaşam biçimleriyle bütün dünyaya yayılan Hippi yaşam biçimi toplumsal bir muhalefet olarak ortaya çıkmıştır ve farklı kitlelerce de eleştirilmiştir. Yine Vietnam Savaşı'nın etkilerini tartışan Amerikan toplumunda yurttaş hakları harekâtı öncüsü Martin Luther King ve dünyaca ünlü boksör Muhammed Ali'nin savaş karşıtı söylemleri gündeme gelmiş ve bu söylemlerin neticesinde Muhammed Ali'nin unvanları elinden alınmıştır.

Şekil 15 Neil Armstrong'un Ay'a ayak basışı, CBS televizyon yayını

1960'lı yıllarda iki kutbu temsil eden Amerika ve Sovyetler Birliği'nin savaşı uzayda da devam etmiş, 1961'de Yuri Gagarin uzay aracıyla Dünya yörüngesinde tur atmış ve 20 Temmuz 1969 günü “benim için küçük insanlık için büyük bir adım” söylemi ile Neil Armstrong Ay'a ayak basmıştır (Şekil-15).

1960'lı yılların kültür-sanat ortamını da incelediğimizde öne çıkan the Beatles, the Rolling Stones, Led Zeppelin, Pink Floyd gibi grup ve Bob Dylan gibi isimler dünya genelinde beğeni toplayarak kitle iletişim araçlarıyla dinleyicilerine ulaşmıştır.

1960'lı yıllarda dünyada gelişen savaş karşıtlığı ve özgürlük arayışları ABD'nin emperyalist politikalarına karşı çıkan yeni bir kuşak ortaya çıkarmış ve

dünya geneline yayılan bu akım 68 kuşağı olarak adlandırılmıştır. Ardı ardına gelişen İkinci Dünya Savaşı, Soğuk Savaş etkileri, Kore ve sonrasında Vietnam Savaşı'nın bedelini ödeyen genç kitleler dünya barışı ile medeniyet sloganları ile öğrenci hareketlerini oluşturmuşlardır. İki kutuplu düzenin çıkar ve menfaat çatışmalarından bunalan toplumda karşıt görüş kavramı karşılık bulmuştur. Ayrıca ABD'nin izlediği emperyalist ve kapital tutumlara karşı Güney Amerika ülkelerinde de karşıt görüş doğmuştur. Batı emperyalizmine karşı enternasyonalist, yani uluslararası ilişkilerin kuvvetli olduğu sosyalist fikirler gelişmiş ve Che Guevara sosyalist devrimci hareketlerin ana simgesi haline gelerek bir önder kabul edilerek birçok toplumda kabul görmüştür.

Şekil 16 1973 Petrol Krizi'nin toplumdaki karşılığı

1970'li yıllara gelindiğinde dünya genelinde karşılık bulan muhalif görüşler otoritelerin tartışılmaya başlamasına neden olmuş ve dünya genelinde bazı diktatörler devrilmiştir. Öte yandan İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tahta çıkan Rıza Şah Pehlevi'nin monarşi ile yönettiği İran'da 1971 yılında dini önder Humeyni'nin yönetiminde İslam Cumhuriyetine dönüşmüştür. Artan küresel çaplı çevre kirliliği ve ekonomik çalkantılar ise 1973 yılında gerçekleşen Arap-İsrail savaşı ile enerji krizine dönüşmüştür. Orta Doğu'da hak iddia eden iki tarafın savaşı devam ederken, petrol üreticisi ve savaşın bir tarafı olan Arap ülkeleri ABD'nin İsrail'i desteklediği suçlamasıyla küresel çaplı ambargolar uygulamıştır. Tarihe Petrol Krizi olarak geçen bu enerji savaşları, özellikle gelişmekte olan toplumlar ve ülkeler üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır (Şekil-16).

1970'ler jean pantolonların, geniş paçaların, rengarek tasarlanan elbiselerin ve slogan yer alan tişörtlerin yer aldığı moda akımları ile geçilmiştir. Hippi'nin durağanlığından sıkılan genç topluluklar disco etrafında şekillenen hareketli eğlence anlayışını benimsemişler ve dans pistleri ise yeni dans akımlarını beraberinde getirmiştir.

1980'li yıllara gelindiğinde ekonomik sorunlar yerini refahın iyileşmesine yönelik yapılan reformlara bırakmış ve yaşanan endüstri gelişimiyle birlikte Batı'ya kültürel göçler yaşanmıştır. Artmaya başlayan refah seviyesi yeni orta gelirli toplumları ortaya çıkarmış ve kültürel göçlerin karmaşası içerisinde radikal dini oluşumlar örgütlenmiştir. Batı dünyasında ekonomik iyileşmeler yaşanırken, Doğu'ya hâkim olan Sovyetler Birliği ülkelerinde ise ekonomi günden güne daha kötü bir almış ve komünist otoriteler tartışılmaya başlamıştır.

Şekil 17 1989 Utanç Duvarı'nın yıkılışı

Doğu ve Batı bloklarını temsil eden Ronald Reagan ve Mihail Gorbaçov'un toplantıları, iki kutuplu dünya düzeninin değişiminde ilk adım olmuştur. Bu toplantılar televizyon ekranlarından izleyiciler ile buluşturmuş ve dünya toplumları tarafından barışın habercisi olarak görülmüştür. Nitekim bu görüşmeler karşılıklı bulmuş, 1989 yılında iki farklı kutbu birbirinden ayırmak için inşa edilmiş sınır tahkim elemanı Berlin Duvarı yıkılarak özgürleşen ve küreselleşen dünyanın temelleri atılmıştır (Şekil-17). Duvar metaforunun ele alındığı bir alan ise 80'ler

müziği olmuş ve dönemin listelerde pik yapan gruplarından Pink Floyd müzik grubunun *'The Wall'* albümü, iletişimsizlik bağlamında insanların kedilerine izole edilmiş bir hayat oluşturduklarını anlatmaktadır. Bu izole edilmiş yaşam tarzı dış hayata ve toplumlara uzaklaşmış bireyleri beraberinde getirmektedir ve iletişim kurmayan kişiler topluma dâhil olmaktan çekinmektedirler. Ayrıca Pink Floyd'un haricinde afroları temsil eden Michael Jackson, Bon Jovi, 80'ler popunun kadın figürü Madonna ve *"Eye of the Tiger"* parçası ile Survivor dünya müzik listelerinin ilk sıralarında yer almıştır.

1985 yılında büyük bir çevre felaketine sahne olacak Sovyetler Birliği'nin özerk cumhuriyeti Ukrayna'nın Çernobil kasabasındaki nükleer reaktör patlamış, başlangıçta sıradan bir kaza gibi görünen bu durum Çernobil'in yakın coğrafyasını derinden etkilemiş, radyasyon gerçeğinin tartışılmasına ve sonuçlarına neden olmuştur.

1990'lar gelişen teknoloji ve yaygınlaşan kitle iletişim ağları ile birlikte çok kültürlülüğün zirve yaptığı yıllar olmuş ve internetin insanlık hayatına dâhil olmasıyla birlikte sınırsız bilgi çağına girilmiştir. Bilgi çağı olarak adlandırılan bu dönemde otoritelerin propaganda araçları önemini yitirmiş ve toplumlarda hükümetlere karşı tartışmalar artmıştır. Teknolojik gelişmeler ve alternatif medya dünya genelinde özgürlük sınırlarını genişletirken, bilgisayar ve akıllanan cep telefonları ile birlikte yeni yaşam pratikleri gelişmiştir. Aynı zamanda televizyonlar ile entegre olarak çalışan PlayStation, Atari ve Nintendo 64 gibi oyun konsolları ile eğlence anlayışında yenilikler yaşanmıştır. Red Kit, Teletabiler, Tom&Jerry, Şirinler ve Taş Devri 90'lı yıllarda çizgi film kuşaklarının popüler dizileri olmuştur.

Şekil 18 CNN International'ın Körfez Savaş'ını naklen yayınlaması

1990’larda genetik bilimi, gen klonlama, sürdürülebilir enerji gibi alanlarda teknolojik gelişmeler olmuştur. Fakat bu teknolojik gelişmeler ve özgürleşme çerçevesinde ilerlerken 1991’de Körfez Savaş’ına tanıklık etmiştir. Irak’ın Kuveyt’i işgal etmesiyle başlayan savaş ile dünya odağını Ortadoğu’ya çevirmiş Irak lideri Saddam Hüseyin’in hamleleri ve ABD’nin başını çektiği koalisyon güçlerinin savaşı kazanması ve ateşkesin inşası medyanın kullanım şekli itibari ile sıcak savaş televizyon yayını üzerinden naklen olarak izleyiciler ile buluşturulmuştur (Şekil-18). CNN kanalı üzerinden izleyicilere aktarılan ve gelişmiş iletişim teknolojilerin kullanıldığı bir savaş olarak kayıtlara geçmiştir.

1991 de dağılan Yugoslavya Cumhuriyeti’nin bünyesindeki cumhuriyetler bakımsızlığını kazanırken, Balkanlar bölgesi iç savaşa sürüklenmiştir. Bu iç savaşta Bosna-Hersek’in Serenatsa şehrinde Müslüman Boşnak halk üzerinde dünyanın gözü önünde soykırım gerçekleşmiştir.

Milenyum çağı olarak adlandırılan 2000’ler artık bilginin sınırlarının çizilemediği ve sınırsız bir paylaşma özgürlüğüne sahip olunan dönemi başlatmıştır. İletişimin artan gücü olumlu yönde kullanıldığı gibi 80’lerde kendisini göstermeye başlayan aşırı radikal dini örgütlerin de elinde koz oluşturmuştur. Örneğin 11 Eylül Saldırısı uçak ile gerçekleştirilen büyük çaplı bir eylem olmuş ve dünya televizyon ve internet yayın organları tarafından izleyicilere aktarılmıştır. 11 Eylül Saldırısı ile birlikte dünyada islamofobi gelişmiş ve provokatör radikal örgütlerin çeşitli saldırıları ile artış göstermiştir.

Şekil 19 Feliks’in uzaydan dünyaya atlayışı ve televizyon yayıncılığında karşılığı

O döneme kadar kendisine televizyon ekranlarından aktarılan ile yetinen insanlık artık Twitter, Facebook ve YouTube gibi sosyal ağlar üzerinden kendileri yayıncılık rolünü üstlenmişlerdir. İletişim en güçlü yıllarını yaşarken, ülkeler ve toplumlar arasında sınırlar ortadan kalmıştır. Hükümetler aralarında yeni enerji ve ticaret politikaları düzenlerken Amazon ve Ali Express gibi dünya devi ticaret şirketlerinin önü açılmıştır. Apple şirketi ise ileri teknolojik özellikler barındıran telefonunu dünyaya tanıtarak, interneti ve bilgisayarları insanların ceplerine taşımıştır.

Çin, ticaret alanına yoğun bir giriş yaparak ürettiği tüm ürünleri dünya pazarlarında satışa sunmaya başlamıştır. Yaşanan diğer gelişmelere bakıldığında ise 2011 yılında Japonya’da büyük etkiler yaratan tsunami felaketi yaşanmıştır. Bu felaket neticesinde yerel halk büyük kayıp yaşamış ve tehlike altına giren Nükleer Santraller dünya genelinde Çernobil Faciası’nı anımsatan endişelere yol açmıştır. Felix Baumgartner’in 2012 yılında uzaydan dünyaya atlayarak bir rekor kırdığı karşımıza çıkmaktadır (Şekil-19). Bu rekor kırılma anı televizyon ekranlarından takip edilmiştir. 2010’lu yıllar ayıca Arap Baharı olarak adlandırılan döneme ve olaylara tanıklık etmiştir. Bu yıllar içerisinde Arap ülkelerinde kitlesel sokak olayları ve darbeler gözlemlenmiştir. Arap Baharı sonrasında Suriye’ye sığınarak sivil katliamlara yol açmış, oluşan iç savaş neticesinde Türkiye ve Avrupa’da mülteci göç dalgaları yaşanmıştır.

Şekil 20 Notre-Dame de Paris Yangını

Toplumlar 2019 yılında dünya mirası olan Notre-Dame de Paris'in yanışını uluslar arası medya kuruluşlarının haber kanallarından ve internet sitelerinden takip etmiştir (Şekil-20).

Günümüze doğru bakıldığında Netflix gibi küresel çaptaki yayın organları popülerleşme eğilimi göstermiş ve Game of Thrones gibi yapımlar milyonlar üzerinde izleyici kitlesine ulaşmıştır. Bitcoin gibi yeni sanal para birimleri hayatta karşılık bulmaya başlamış, 2016 ABD seçimlerine müdahale edildiği haberleri ise siber güvenlik alanının sorgulanmasına neden olmuştur.

2019'un sonlarında Çin'in Wuhan Eyaleti'nde başlayan ve sonrasında tüm dünyayı saran Covid-19 hastalığı, dünyadaki derin etkilerini halen daha sürdürmektedir. Bu hastalığa önlem geliştirme çabaları neticesinde Sputnik V, Sinovac ve Türk asıllı Alman bilim insanlarının geliştirdiği Pfizer/Biontech aşuları insanların tedavisine sunulmuştur. Fakat bu ilaçlar beraberinde aşı savaşlarını gündeme getirmiş, gelişmiş ülkelerin diğer ülkeleri göz ardı ettiği gözlemlenmiştir. Covid-19 salgını yaşanırken işgal altındaki Dağlık Karabağ'da hak arayışına devam eden Azerbaycan, işgale son veren askeri muharebesini zaferle sonuçlandırmış ve Karabağ Savaşı televizyonlardan dünya izleyicisine aktarılmıştır.

2.2. 1950 Sonrası Türkiye'deki Toplumsal Gelişmeler

Bu bölümde sürülen tarih izleri 32. Gün belgesel arşivi, TRT arşivi, Anadolu Ajansı arşivi, BBC ve CNN haber kaynaklarının arşivlerinden derlenerek oluşturulmuştur.

1950'li yıllar İkinci Dünya Savaşı'nın sonlanması ve akabinde Soğuk Savaş'ın etkilerini göstermesiyle hareketli bir dönemin başlangıcı olmuştur. Henüz gelişim çağında olan Türkiye, dış politika anlamında savaşıardan uzak durmayı tercih etmiştir. Dış politikada tarafsızlık fikri hâkim olurken, iç dinamiklerde ise 1950'li yılların mihenk taşı niteliğindeki gelişmesi çok partili döneme geçilmesidir. 1950 yılında seçilen hükümet ile beraber yeni yol haritası çizilmiş, bu yeni politikaların temelini ulaşımın demir ve deniz yolundan karayollarına evrilmesi ile sanayileşme alanında atılan adımlar oluşturmuştur.

Türkiye, endüstrileşen toplumlara ayak uydurmaya çalışarak sanayi alanında atılımlar gerçekleştirmiştir. Sanayileşme ise beraberinde enerji ihtiyacını doğurmuştur. Bu bağlamda da 1953 yılına gelindiğinde ABD menşeli bir firma ile Türkiye arasında antlaşma yapılarak ilk kez petrol arama girişiminde bulunulmuştur.

Sanayileşmenin hızlandığı şehirlerde istihdam olanakları oluşmuş, buna paralel olarak merkeze uzak bölgelerden sanayi bölgelerine göç hareketleri başlamıştır. Büyük şehirler bu göç dalgasına hazırlıksız yakalanmış, dolayısıyla hızlı şekilde artan nüfus için yeni yaşam alanları plansız bir biçimde oluşmaya başlamıştır. Bu durum da gecekondulaşmayı tetiklemiş, kamu arazilerinin izinsiz bir biçimde kullanıma açılması ile göç eden kitleler hemşerilik ve akrabalık ilişkilerine dayalı getto hareketlerini oluşturmaya başlamıştır. Büyük şehirlerde planlı ve nitelikli konut alanlarına erişemeyen bu kitleler kırsal pratiklerini kente entegre ederek konutlarını üretmişlerdir. Bu konutların oluştuğu mahallelerde yeni bir yaşam kültürü ortaya çıkmıştır. Merkezi ve yerel yönetimler bu problem için önlemler almaya ve öneriler sunmaya çalışsa da bu problem günümüzde de etkilerini sürdürmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu lideri ve önderi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1938'de başlayan son yolculuğu 1953 yılının 10 Kasım günü Anıtkabir'de nihayete ermiştir. Atatürk'ün naşı Etnografya'da geçici olarak bulunan kabrinden alınmış ve

kortej eşliğinde Anıtkabir'e taşınmıştır. 1955 yılının son çeyreğine doğru ilerlerken 6/7 Eylül olaylarıyla birlikte Türk toplumunun milliyetçilik hissiyatlarına dokunulmuştur. Türkiye'de yayın organlarında nakledilen Atatürk'ün Selanik'teki evine saldırı haberleri sonucunda bazı kitleler Türkiye'de ikamet eden Rum ve Yunanlı vatandaşlara yönelik rencide edici ve toplumda kargaşaya sebep olacak eylemlerde bulunulmuştur. 1956 yılı Reşat Nuri Güntekin, Cahit Sıtkı Tarancı ve Yahya Kemal Beyatlı gibi kültür-sanat alanındaki önemli isimlerin kayıplarına da sahne olmuştur.

Çok partili dönemin ilk hükümeti henüz onuncu yılını doldurmuşken, Türk siyasi hayatında demokrasi kesintiye uğramış ve Silahlı Kuvvetler ülke yönetimine el koyarak dönemin hükümetini görevden uzaklaştırmıştır. Devam eden yargılamalar sonucunda dönemin seçilmiş Başbakanı Adnan Menderes idam cezasına çarptırılmış ve infaz uygulanmıştır. Toplumsal bellek üzerinde derin etkileri bulunan bu gelişme Türk toplumu tarafından radyo vasıtasıyla takip edilmiş. Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşanmış ilk darbe olarak karşımıza çıkan bu gelişme siyasi hayatta olduğu kadar, toplumsal hayat üzerinde de kesintilere sebep olmuş ve daha sonrasında yaşanacak gelişmelere zemin hazırlamıştır.

Şekil 21 Bülent Ecevit'in Kıbrıs Barış Harekâtı basın açıklaması

Darbe sonrasında ülke çalkantılı bir dönem geçirmiş ve 60'lı yıllardan devralınan problemler ile 70'li yıllara gelinmiştir. 70'li yıllar demokrasiye tekrar geçiş çabalarına sahne olurken dünyadaki gelişmeler ile paralellik gösteren daha

fazla özgürlük, işçi sınıfının haklarını arama ve örgütlenme talepleri gündeme gelmiştir. Bu gelişmeler yaşanırken ülkenin önemli bir dış sorunu olan Kıbrıs konusu tekrar gündeme gelmiş, adada yaşanan siyasi değişimler Türk nüfusunun temel hak ve özgürlüklerinin kısıtlanmasına ve baskılara mağruz kalmasına sebep olmuştur. Bu durum karşısında dönemin Türk Hükümeti tarafından artık sessiz kalınmayacağı fikri benimsenerek 20 Temmuz 1974’de garantörlük hakları kapsamında adaya harekat düzenlemiştir. Kıbrıs Barış Harekat’ı olarak adlandırılan bu askeri müdahale dönemin ekonomik güçlüklerine rağmen başarıyla sonuçlanmış, neticesinde adada iki toplumlu bir oluşum ortaya çıkmış ve kaybedilmek üzere olan adadaki Türk toplumunun geleceği yapılan anlaşmalar ile güvence altına alınmıştır. Gelişmeler dönemin başbakanı Bülent Ecevit’in basın açıklaması ile ülke ve dünya kamuoyuyla paylaşılmış, harekatın gerekçesi ve içeriği anlık bilgiler halinde TRT yayınları vasıtasıyla Türk halkına duyurulmuştur (Şekil-21). Ülke geneli bu konuya odaklanarak Kıbrıs ve Kıbrıs’ı çağrıştıran kavram ve yer isimleri Türk toplumunda büyük bir benimsemeyle karşılık bulmuştur.

1970’li yıllarda ülkede yaşanan ideolojik çatışmalar bölünmüş bir toplum yaratmış, sağ ve sol adı verilen ideolojik kutuplaşmalar bu bölünmüşlüğü daha da arttırmıştır. Bu karmaşa içerisinde ülkenin gündemini uzun yıllar olumsuz yönde etkileyecek ve kitleler üzerinde yıkıcı etkiler olacak terör örgütlerinin doğuşuna zemin hazırlamış, ayrıca Ermeni ulusal kurtuluş ordusu anlamına gelen asala terör örgütünün Avrupa’nın önemli merkezlerinde görev alan 40 Türk diplomatını katletmesi televizyon yayıncılığı vasıtasıyla ülke gündeminde uzun süre yer almıştır.

Şekil 22 1 Mayıs 1977 DİSK Başkanı’nın konuşması

1970’li yıllarda oldukça hareketli olan meydanlar öğrenci ve işçi pretoslarına sahne olmuş, işçi sınıfının hak ve özgürlük arayışı çerçevesinde sivil toplum örgütleri sahne almıştır. Bu örgütlenme işçi sendikalarını ortaya çıkarmış ve sendikaların öncülüğünde 1 Mayıs İşçi Bayramı gibi kavramlar önem kazanmıştır (Şekil-22). Fakat 1977 yılında 1 Mayıs İşçi Bayramı Türkiye’de tarihe geçecek kanlı bir gösteriye dönüşmüştür. 1 Mayıs günü birçok sivil toplum kuruluşu beraberinde, işçi bayramını kutlamak için Taksim Meydanı’nda toplanılmış ve bu bayram faili meçhul bir katliam ile sonlanmıştır.

1970’li yıllar siyasi çalkantılarının yanı sıra ülkede etkisini gösteren ekonomik buhran toplumsal hayatı derinden etkilemiştir. Enflasyon kavramıyla tanışan toplumda döviz sıkıntısı ve enerji kısıtlamaları gündeme gelmiş ve bu gelişmeler yaşanırken köyden kente göç dalgası hızlanarak kentleşme, sanayileşmenin yaygınlaştığı çevrelerde plansız ve çarpık bir şekilde artmıştır. Göç eden kitleler büyük şehirlere gelirken yanlarında problemleri ile de gelmişlerdir. Problemler ile paralel olarak gelişen kentler barınma, istihdam, eğitim ve sağlık alanlarına kolayca ulaşamayan avantajsız kitleler oluşturmuştur. Dolayısıyla bu kitleler kendi yaşam alanlarını ve yaşam kültürlerini oluşturarak yeni bir ifade biçimi olan kendi iç feryatlarını duyurabildikleri arabesk adı verilen kültürü ve müzik türünü oluşturmuşlardır. Başlangıçta bu müzik türü, müzik listelerinde geniş kitlelere ulaşsa da TRT’de kendisine yer bulamamış ve temsil edilmemiştir. Eleştirilen bu müzik türü oldukça geniş kitleleri peşinden sürükleyen, kendi yıldızlarını yaratan, gündelik yaşam sorunlarını dile getiren sözlerin müzik yolu ile aktarımına sebep olmuştur.

Artan nüfus özellikle İstanbul’da yoğunlaşmaya başlamış ve büyük şehirlere göç eden topluluklar ulaşım ile alt yapı gibi yeni kentsel problemlerle karşı karşıya kalmıştır. İstanbul Boğaz’ı üzerindeki gemi hatları artık ulaşım ihtiyacına yanıt veremeyerek alternatif yol çözümlerini beraberinde getirmiştir. Bu çözümlerlerden en çok ses getireni ise Asya ile Avrupa kıtasını birbirine bağlayan 1973 yılında inşa edilen Boğaziçi Köprüsü olmuştur.

1970’li yıllar siyasi ve ekonomik buhranların yanı sıra Dünya’da ve Türkiye’de uzun yıllar etkileri sürececek moda akımları, müzik üretimleri ile oldukça

renkli sanatsal faaliyetleri de barındırmıştır. Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu 1975 yılında Avrupa Yayın Birliği'nin düzenlediği Eurovision şarkı yarışmasına katılmış, Semiha Yankı'nın seslendirdiği Seninle Bir Dakika isimli parça yarışmada başarı elde edemese de dinleyicisinde yer bulmuştur ve bu yarışma uzun yıllar ülke gündeminde yerini korumuştur.

1970'li yıllarda yaşanan ideolojik çatışmaların yaratmış olduğu tekinsiz meydan ve sokak algısı Türk toplumunu iç mekânlarda tutmuş, ayrıca hızlanan televizyon yayıncılığı da haberleşme görevinin yanı sıra gündelik yaşam problemlerinin unutulduğu bir mecra dönmüştür.

Şekil 23 12 Eylül Darbesi'nin beyaz cama yansıyan görüntüsü

1970'li yıllardan devralınan çevre kirliliği, ambargolar ile artan ekonomik çıkmaz, faili meçhul cinayetler ve kitleler üzerinde etkisini gösteren travmalara yenilerini ekleyen 12 Eylül Askeri Darbesi ile 80'li yıllara geçilmiştir (Şekil-23). Türk demokrasisi tekrar kesintiye uğramış ve bu kesintinin etkileri toplumun bütün katmanlarında etkilerini uzun yıllar hissettirmiştir. 1983 yılına gelindiğinde demokrasiye geçiş çabaları hızlanmış 6 Kasım 1983'te yapılan genel seçimlerde, Turgut Özal liderliğinde siyaset arenasına katılan Anavatan Partisi seçimleri kazanmış ve Türk siyasetinde yeni bir dönem başlamıştır. ANAP'ın izlediği neoliberal politikalar ile yenedünya düzenine uyum sağlama süreci başlamış ve izlenen siyaset ve söylemler neticesinde Dünya'da hâkim olmaya başlayan neoliberal

ve kapital anlayışların Türkiye ile entegrasyonu sağlanmıştır. Bugün serbest piyasa olarak adlandırdığımız ekonomik sistemin ilk adımları atılmıştır.

Türkiye’de 80’li yıllarda genel itibariyle dünya toplumları ile paralel etkiler gözlemlenmiştir. Televizyon ve özellikle televizyon yayıncılığının daha da yaygınlaşması ile birlikte tek tipleşmenin etkileri artmıştır. Kitleler beyaz cam üzerinden aktarılan yaşam biçimleri ile yönlendirilmiştir. Buna karşılık Türk toplumunda geçmişe duyulan özlemler de gözlemlenmiştir. Yerellik kavramı önem kazanırken, kendisini kentlere kabul ettirme arzusundaki insanlar için arabesk kültürü en popüler yıllarını yaşamıştır.

Şekil 24 1980 Türkiye Eurovision şarkısı: Petrol

Dünya ve ülke genelinde yaşanan enerji kısıtlamaları ve kaynak yetersizliği sosyal hayatta karşılık bulmuş, Özdemiroğlu’nun bestelediği ve Ajda Pekkan’ın 1980 yılında Eurovision Yarışması’nda seslendirdiği Petrol isimli şarkı toplumsal gelişmelerin sanat üzerindeki etkilerini belgelemiştir (Şekil-24).

TRT’de Güney Amerika yapımlı arkası yarın diziler yayınlanmaya başlamıştır. İlgi çeken bu pembe dizilerde acı çeken ve baskılanan kitlelerin duygusal geçişleri ile durumları Türk izleyicisi tarafından kabul görerek yaygınlaşmıştır. Ayrıca Türk Edebiyatı’nın önemli eserleri, TRT tarafından senaryolaştırarak televizyon dizisi haline getirilmiş ve toplumdan ilgi görmüştür. Dizi yayınlarının yanı sıra kültür sanat alanındaki kuşak programları kitlelerin eğitimi ve etkileşimi

konusunda içerikler üretmiş ve Türk sanat müziği ile Türk halk müziği Anadolu coğrafyasında izleyiciye aktarılmıştır. Kültür-sanat yayınlarının yanı sıra dünya müzik ve spor gündemi TRT izleyicisi ile buluşmuştur. Örneğin müzik yelpazesi, pop saati, Formula 1 yarışları ile önemli futbol müsabakaları yüksek izlenme oranları yakalamıştır. Bütün bu içeriklere ek olarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin kalkınması yönünde önemli bir proje olan GAP (Güney Doğu Anadolu Projesi) TRT vasıtası ile kurumsallaşmış, TRT-GAP adında bir kanal üzerinden yaygın çiftçi eğitimi içerikleri Türk izleyicisi ile buluşturulmuştur.

Renkli televizyonlar hayatımıza dâhil olurken, döneme damga vurmuş moda algısında da renklilik görülmüştür. Giysi bedenlerinin çarpık oranları ile unisex giyim tarzı o dönemin modasına yön vermiştir. Perma saçlar, yelesi kot ceketler, sloganların yansıtıldığı tişörtler en yaygın olarak kullanılan tarzlar olmuştur. Televizyon yayınlarının gücüyle birlikte aerobik sporu insanlara özendirilmiş ve o dönemde gençlik iksiri olarak sunulmuştur.

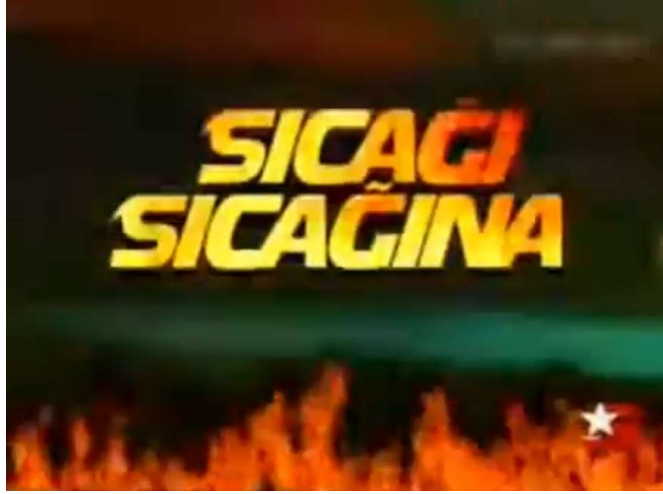

Şekil 25 TRT TV1 kanalında Kaoma konseri

Televizyon, Türkiye'nin Dünya ile olan entegrasyon sürecine kültür, sanat ve müzik alanındaki gösterimleriyle birlikte yardımcı bir unsur olmuştur. 80'lerin sonunda dünya müzik listelerinin ilk sıralarında bulunan Kaoma grubunun Lambada isimli şarkısı ve klipi bütün dünyayı etkilediği gibi Türkiye'de de televizyon vasıtasıyla geniş kitlelerin beğenisini kazanmıştır. Bu sebeple de TRT bu müzik grubunu Türkiye'ye davet ederek kendi stüdyosunda Korhan Abay'ın sunumuyla TV1 ekranlarından Türk izleyicisi ile buluşturulmuştur (Şekil-25). Ayrıca Barış

Manço'nun sunduğu 7'den 77'ye programı ve programın içerisinde yer alan Adam Olacak Çocuk isimli bölüm iki farklı jenerasyonu müzik, eğlence ve eğitim bağlamında bir araya getirmesi televizyonun toplum üzerinde birleştirici bir role sahip olduğunun bir diğer belgesidir. Öte yandan Mustafa Yolaşan'ın sunduğu ve izleyicilerde karşılık bulan Şans Yolu Yarışması da eğlence alanında daha sonra gelişecek Çarkıfelek, Şahane Pazar vb. programların öncüsü olmuştur.

90'lar bilgi ve iletişim teknolojilerinin bütün nimetlerinden faydalanılmaya başladığı yıllar olmuş, televizyonlar renklenirken televizyon yayıncılığı çeşitlenerek özelleşmiş ve özellikle artan kanalların sayısı ile uluslar arası yayıncılık sayesinde Türkiye de küreselleşen dünya rotasına girmiştir. Değişen ve dönüşen Türk toplumunun yansımaları sihirli kutu üzerinden izleyiciler ile buluşmuştur. 80'lerin içe kapalı yapısı bu özgür yayıncılık anlayışıyla değişmiş ve toplum mahremiyet kavramını tartışmaya başlanmıştır.

Şekil 26 Star TV Sıcağı Sıcağına programı

Televizyon toplum tarafından henüz kanıksanırken, 90'larda bir anda başlayan özel yayıncılık furyası izleyici kitlesinin gösterdiği ilgi ile plansız şekilde gelişmiş ve neticesinde niteliksiz içerikler de üretilmiştir. Bu süreç içerisinde Türk toplumu günümüzün, geleceğin, sanatın ve siyasetin tartışıldığı programlar ile tanışmıştır. Örneğin Hulki Cevizoğlu'nun sunduğu Ceviz Kabuğu, Ali Kırca'nın Siyaset Meydanı ve Savaş Ay'ın A Takımı programları 90'ların rağbet gören tartışma programları olmuştur. Uğur Dündar ve Mehmet Ali Birand gibi isimler de

toplumsal gerçekliklere parmak basan programlarına devam etmişlerdir. Ayrıca Türk izleyicisi yeni bir format ile tanışmış Haluk Bilginer ve Cem Kurtoğlu'nun sunduğu Sıcağı Sıcağına programı (Şekil-26) gibi reality showlar da polisiye ve gündelik olaylar izleyiciler ile buluşmuştur.

Dünya'ya açılan Türk toplumu için çok ilerici gelişme olan kırmızı noktalı erotik yayınlar cumartesi geceleri belirli bir saatten sonra Show TV ekranları üzerinden ekranlara yansımıştır.

Şekil 27 Sanat Güneşi Zeki Müren TRT ekranlarında

90'lar Türkiye'si denildiği zaman akla gelecek kavramlardan birisi de tüketim toplumdur. Yaygınlaşan kitle iletişim ağları, televizyon yayıncılığı ve reklamlar üzerinden tüketme pratikleri özendirilerek tek tip toplum modeli oluşturulmuştur. Üretim ürünlerinin çabuk tüketilmeye başlandığı bu yıllarda giyim kuşam alışkanlıkları marka kavramı üzerinden topluma sunulmakta, diğer bir gelişme ise müzik alanında oldukça fazla üretim ile pop kültürü gelişmektedir. Arabeskin özel radyolar vasıtasıyla özgürlüğüne kavuşması ve bu müzik türünün yanına pop müziğinin eklenmesiyle üretim artmıştır. Bu artan üretimde müzik parçasının niteliği kadar televizyon ekranında yer alacak klipler de önem kazanmıştır. Bu müzik klipleri sinematografik bir dille ele alınarak izleyicisine ulaşmış hatta uluslar arası bir müzik kanalı olan MTV'de Türk popçularının klipleri de yer almıştır. TRT Türk sanat ve halk musikisinin sürekliliğinin sağlanması yönünde çabalarını devam ettirmiş,

ürettiği içeriklerle halkı musiki ile neşelendirmenin yanı sıra üzücü olaylara da sahne olmuştur. Toplumunun sanat güneşi adını verdiği sanatçı Zeki Müren (Şekil-27) inzivaya çekildiği uzun yılların ardından TRT'nin davetiyle İzmir Radyosu stüdyolarındaki canlı yayına katılmış ve yayın sırasında fenalaşarak hayatını kaybetmiştir. Bu gelişmeler canlı yayın sırasında gerçekleşmiştir. İzleyici bu gelişmeleri televizyon vasıtasıyla anlık bilgiler biçiminde takip etmiştir.

1980'lerin baskıcı ve yasaklarla dolu yaklaşımları yerini özgürleşen fikirlere bırakmış ve internet, bilgisayar, cep telefonu ile akıllı cihazlar hayatımızda daha geniş yer kaplamaya başlayarak iletişim güçlenmiştir. Bu bağlamda iş pratikleri değişime uğramış ve kadınlar çalışma hayatında daha fazla yer edinmeye başlayarak aile düzeninde dönüşümler yaşanmıştır. Bu bağlamda Bizimkiler dizisi 90'ların Pazar akşamı eğlencesi haline gelerek eğlence anlayışını ev hanelerine taşımıştır. Bu dizide ideal bir aile yapısı oluşturulmaya çalışılarak, toplumun bütün katmanlarının toplumsal beklentileri, mekânsal pratikleri ve ruh halleri izleyicilere aktarılmıştır.

1990'lı yıllar kabuğunu kırmaya çalışan bir toplumun emekleme çabası olmuş ve özgürleşme süreciyle beraber bütün baskılanan dürtü ve fikirlerin ekranlarda yansiyarak toplumda karşılık bulduğu gözlemlenmiştir. Ancak bu özgürleşme düşüncesi bazı uygulamalarda sekteye uğramış, yayın protokollerinin netleşmemesi sebebiyle özel radyolar bir süreliğine kapatılmış ayrıca üniversite ve kurumsal alanlarda giyim kuşam ile ifade özgürlüğü kapsamında çeşitli yasaklamalara gidilmiş ve bu yasaklamalar toplumsal bellek üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır.

90'lı yılların toplumsal olaylarını kısaca incelediğimizde Madımak Katliamı olarak adlandırılan Sivas'ta yaşanan olaylar toplumda bir travma yaratmıştır. Pir Sultan Abdal Şenlikleri'nin düzenlendiği zaman içerisinde Madımak Oteli Alevi-Sünni çatışması yaratmak isteyen provokatif bir grup tarafından yakılarak sanatçı, aydın ve vatandaşlarımızın katline sebep olmuşlardır. Yine aynı yılda gerçekleşen ve kentsel problemleri somut şekilde gözler önüne seren İstanbul'un Ümraniye ilçesindeki çöplüğün patlaması da toplumu derinden etkileyen başka bir gelişmedir. 90'lar sonuna doğru gelindiğinde diğer bir üzücü gelişme de İzmit merkezli gerçekleşen Gölcük Deprem'i ile yaşanmıştır. Binlerce insanın kaybedildiği, binlercesinin yaralandığı ve ülke ekonomisine derin hasarlar veren bu doğal afet,

toplumu derinden etkileyen ve televizyon vasıtasıyla yakından takip edilen önemli olaylardan birisidir. Aynı dönem içerisinde toplum tarafından sevilerek benimsenen ve televizyon ekranlarının birleştirici isimlerinden Barış Manço ve Kemal Sunal'ın aramızdan ayrılışı yine anlık televizyon yayınları ile izleyici ile buluşmuştur.

Şekil 28 Show TV BBG programı

Milenyum ismiyle anılan internet çağının gelişimiyle 2000'lere hızlı bir giriş yapılmıştır. İnternet, akıllanan cep telefonları ve bilgisayarlar ile birlikte sınırsız bir bilgi çağı içerisine girilmiştir. Sosyal medya ağları ile birlikte tüketen toplum beraberinde paylaşan toplum modelini getirmiştir. Bilgiye ulaşım ve ulaşım hızının sorgulandığı bu dönüşüm yıllarında televizyon da duruma ayak uydurmaya başlamıştır. Bant yayınların yerine dakika dakika anlık bilgilerin canlı yayınlar vasıtasıyla izleyiciyle paylaşılması tüm dünyada olduğu Türkiye'de de haber-bilgi kanallarının doğuşuna siyaset, toplum, ekonomi ve kültür-sanat haberlerinin meraklısı ile buluşmasını sağlamıştır. Öte yandan geleneksel içerikler sürekliliğini sürdürürken özel yaşam, mahremiyet gündelik sıradan insanların yaşamları yapımçıların ilgisini çekmiş, Biri Bizi Gözetliyor gibi uluslar arası formatlı programlar Türk toplumu ile buluşmuştur (Şekil-28). Cep telefonu, televizyona entegre edilmiş ve kısa SMS oylar ile izleyici programlara dahil edilmiştir. Ayrıca 17 Mayıs 2000 tarihinde UEFA Avrupa Kupası finalinde İngiliz futbol kulübü Arsenal'i yenen Galatasaray, Türk toplumunu birleştirmiştir.

2000'li yılların başlangıcı Türk siyaset tarihi için de yeni bir başlangıç olmuştur. 2002'de yapılan genel seçimler neticesinde, toplum iradesi eski siyasi oluşumları tasfiye ederek yeni kurulmuş Adalet ve Kalkınma Parti'sine ülkeyi yönetme görevini vermiştir. Abdullah Gül'ün kurduğu 58. Hükümet ile uzun süreli koalisyonuz bir dönemin başlangıcı olmuştur.

Şekil 29 2003 Eurovision Türkiye'nin birinciliği

2003 yılında Türkiye'nin 1975 yılında başlayan Eurovision şarkı yarışması serüveni Letonya'nın Başkenti Riga'da 48.si düzenlenen yarışmada Demir Demirkan'ın bestelediği ve Sertab Erener'in İngilizce seslendirdiği "Everyway That I Can" isimli şarkı SMS oyları ile birinci seçilmiştir (Şekil-29). Ülke genelinde istikrarın adımlarının atıldığı bu zaman diliminde 2003 yılının Kasım ayında uluslararası bir terör örgütü eylemleri için İstanbul'u hedef seçmiş ve kentin dört farklı noktasında bombalı saldırılar gerçekleştirilmiştir. Birleşik Krallık Başkonsolosluğu, HSBC Genel Merkezi ile Musevi vatandaşların ibadet mekânları bu saldırıların hedefi olmuştur. Bu olumsuz gelişme Türkiye'yi uluslararası haber kanalları ve internet sitelerine taşımıştır.

2004 yılında disiplinler arası çağdaş ve modern sanatların sergilenmesi amacıyla açılan İstanbul Modern Müzesi topluma kültür-sanat alanında hizmet vermeye başlamıştır. Türk lirası için devrim niteliğindeki gelişme olan altı sıfırın atılması 2006 senesinde yürürlüğe konulmuştur. Aynı yıl içerisinde İzmir'de yaz spor

oyunları düzenlenmiş ve 20 yaş altı milli takım oyuncularını Ege kentinde müsabakalarda boy göstermiştir.

2007 Nisan ayında e-muhtıra krizi ile başlayan süreç Abdullah Gül'ün 11. Cumhurbaşkanı seçilmesiyle sona ermiştir. 367 tartışmaları o dönemin kamuoyunu meşgul eden haberi olurken, toplumsal mutabakat üzerinde etnik kökenli eylemler yapmak isteyen provokatörler yazar Hrant Dink'i hedef seçerek yaşamına son vermişlerdir.

Yayınlara devam ettiği 1968 yılından beridir gelişimini sürdüren Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu 2009 yılında TRT-6 kanalı üzerinden Kürtçe yayınlara başlamıştır. Aynı yıl içerisinde Türkiye, küresel ısınma ve iklim değişikliğini kapsayan KYTO Protokolü'nün bir tarafı olmuştur. Kültür-sanat alanını etkileyen diğer bir gelişme ise Türk fikir insanı Nazım Hikmet'e vatandaşlığını geri veren hukuksal neticedir.

Tarihi miras ve kent dokusunda önemli bir yeri olan Haydarpaşa Garı, yangın sonucunda ciddi hasara uğramıştır. Bu negatif haberler bir yana 2010 yılı Türkiye için kültür-sanat anlamında önemli bir dönemdir. İstanbul, o sene için Avrupa Kültür Başkenti seçilmiştir. Öte yandan Kenan Sofuoğlu Dünya Supersport Şampiyonası'nda Dünya şampiyonu olmuş ve Elvan Abeylegesse Avrupa Atletizm Şampiyonası'nda altın madalyayı Türkiye'ye getirmiştir. 2011 yılında ise Dünya Kış Olimpiyatları Erzurum'da gerçekleşmiş ve Türkiye bu organizasyona ev sahipliği yapmıştır. Başarıların ardı ardına geldiği yıllarda Gamze Bulut 2012 Olimpiyat oyunlarının altın madalyalı sporcusu olmuş ve Türk toplumunu gururlandırmıştır.

Şekil 30 Aziz Sançar'ın Nobel Ödül töreni görüntüleri

Soma Faciası, 2014 yılında çıkan yangın ile birlikte gelişen ve Türkiye Cumhuriyet tarihinin en büyük kayıpla sonuçlanan maden kazasıdır. 301 madencinin kaybedildiği bu kaza, toplum üzerinde derin üzüntüye yol açmış ve televizyonlardan takip edilen dramatik görüntüler televizyon yayıncılık ilkelerini tekrar gündeme getirmiştir. 2015 yılına bağlanan zaman diliminde bir sevindirici haber ise Aspendos'un UNESCO geçici miras listesine dâhil edilmesidir. Diğer bir gurur verici gelişme ise Doktor Aziz Sancar'ın 2015 Nobel Kimya Ödülü'nü almasıdır (Şekil-30).

2016 yılı Temmuz ayı Türk toplumu için hareketli günlere sahne olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş idealleri ve millet iradesini hiçe sayan çıkar oluşumlu suç çetesinin devletin anayasal varlığına son vermek için bir kalkışma girişiminde bulunmuştur. Ancak vatansever Türk Ordusu, milletin bütünlüğünü önemseyerek, kitleleri harekete geçirebilen siyasiler ve iradesine sahip çıkan Türk toplumu bu oluşuma izin vermeyerek millet iradesinin üstünlüğü için hayatını ortaya koyarak büyük bir çaba sarf etmiştir.

Şekil 31 15 Temmuz Darbesi'nin ekranlara yansıyan görüntülerinden biri

Kalkışma girişimi içerisinde televizyon etkili bir iletişim aracı olarak kullanılarak TRT kanalında haber spikerine darbe bildirisi zorla okutularak topluma korku salınmak istenmiştir (Şekil-31). Ancak bir diğer gelişme ise Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın CNNTÜRK kanalına canlı bağlanarak Türk halkını meydanlara davet etmesi ile televizyonun iletişim gücünü vurgulamıştır. 27 Mayıs Darbesi'ni radyodan takip eden Türk toplumu 15 Temmuz Darbe girişimini iletişim

kanalları vasıtası ile meydanlarda karşılaşmış ve iradesine sahip çıkmıştır. 2017 yılına gelindiğinde Türk siyasetinde önemli bir gelişme yaşanmış ve Cumhurbaşkanlığı sistemi yerine Başkanlık sistemine geçilerek yapılan seçimlerde Recep Tayyip Erdoğan seçimleri kazanmıştır.

2019 kültür-sanat anlamında önemli gelişmeler yaşanmış, Atatürk Kültür Merkezi'nin yenilenmesi için temelleri atılmış ve 2019 "Göbekli Tepe" yılı olarak da adlandırılmıştır. Göbekli Tepe'nin keşfi dünya insanlık tarihinin yeniden değerlendirilmesine ve yörenin turizme açılmasına neden olmuştur.

Şekil 32 İlk Covid-19 vakasının Türk toplumuna duyurulması

2019 yılının sonunda Çin'in Vuhan eyaletinden sebepleri tartışılan Covid-19 virüsünün yayıldığı dünya ile paylaşılmış, ilk olarak Çin'de etkisini gösteren bu virüs hızla tüm dünyaya yayılmıştır. Avrupa ve diğer kıtalara yayılana kadar ciddiyeti idrak edilemeyen bu küresel pandemi, sosyokültürel ve ekonomik ayrıma bakılmaksızın insanlığın bütün katmanlarını etkilemiştir. Bulaş ve entübe gibi yeni kavramlar toplumların literatürüne girerken, yaşanan karantina süreçleri toplum sosyolojisini etkilemiştir. Eğitim, eğlence ve iş hayatındaki kısıtlamalar insanları evlerinde kümelenmiş ve gündelik ihtiyaçlarını evlerde gidermek zorunda bırakmıştır. Dolayısıyla Covid-19 sürecinde mekân algısının tümüyle değiştiği ve uzaktan eğitim, uzaktan çalışma gibi kavramlar ile bireylerin kendi mekânlarını özelleştirdiği gözlemlenmiştir. Bu sürecin kitle iletişim aracı televizyon olmuştur. Dünya ve ülkemizdeki günlük vaka verileri, yöneticilerin önlemleri sundukları basın toplantıları ve bu virüs ile nasıl baş edilebileceğine dair tartışmaların geçtiği önemli bir mecradır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRK TOPLUMUNUN MEKÂN VE TASARIM ALGISİ

Televizyonun gelişim süreci, televizyonun hayatımızdaki yeri ve toplumsal olaylar üzerinden sosyolojik bir dönem okuması yaptığımız zaman kolektif bellek veya diğer bir deyişle toplumsal bellek kavramı karşımıza çıkmaktadır. Kolektif bellek kavramı ilk kez 1900'lü yılların başlarında Fransız sosyolog ve filozof Maurice Halbwachs tarafından kaleme alınmıştır. Halbwachs (1950)'a göre kolektif bellek, mekânsal semboller ve toplumun sosyal anlamdaki pratikleri çerçevesinde gelişmektedir. Bireysel temellere dayalı hafıza algısını eleştiren Halbwachs, belleğin nesne ve mekân üzerinden biçimlendiğini ve neticesinde gelişecek toplumsal anıların inşa edildiğini ifade etmektedir.

Toplumun geçmişini hatırladığı biçim olarak tanımlanan kolektif bellek kavramı kültür, gelenek, örf ve âdet gibi olgular çerçevesinde biçimlenen ve yarın ile bugün arasında inşa edilen bir köprüdür. Sosyolojik unsurların harmanlanması ile birlikte kolektif belleğe ulaşılmakta ve bu durum kitleleri ortak bir paydada buluşturmaktadır.

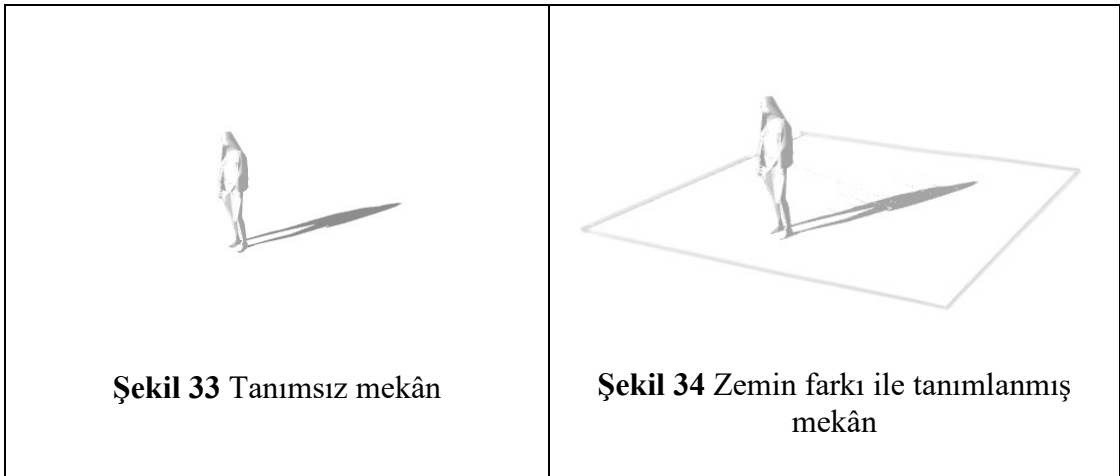
Bu çalışma kapsamında ise televizyon gibi güçlü bir kitle iletişim aracıyla birlikte şekillenen kolektif bellek, mekân anlayışı, mekân kurgusundaki gelişmeler ve tasarım anlayışındaki değişimler irdelenmektedir. Toplumsal belleklerin ortak bir yaşam deneyimi oluşturmakta ve bu ortak yaşam deneyimleri, toplumların gündelik yaşam tarzlarını da etkileyebilmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde televizyonun sosyolojik alt yapısı ortaya koyulurken televizyon gibi bir teknolojik ürünün dâhi toplumun yaşam tarzı üzerinde ne derece etkili bir yere sahip olduğu tespit edilmiştir. Televizyon, insanların gündelik yaşamlarına etki ettiği gibi insanların yaşamlarını sürdürdükleri konut mekânları üzerinde de etkilere sahip olmuştur. Bu etkiler yeni ihtiyaçları beraberinde getirmiş ve kolektif belleğin oluşturduğu ortak bir yaşam deneyimi çevresinde şekillenmiştir.

3.1. Mekân Algısı

Mekân kavramı irdelendiği zaman felsefi ve mimari anlamda çeşitli tanımlamalar karşılık bulmaktadır. Felsefi düşünür Aristoteles'e göre mekân yerden bağımsızdır ve nesne değildir. Mekânı uzanımsal bir boşluk olarak değerlendirirken, yeryüzü ile uzayda yer alan cisimlerin tümünün mutlak bir mekân olgusuna sahip olmadığını savunmaktadır.

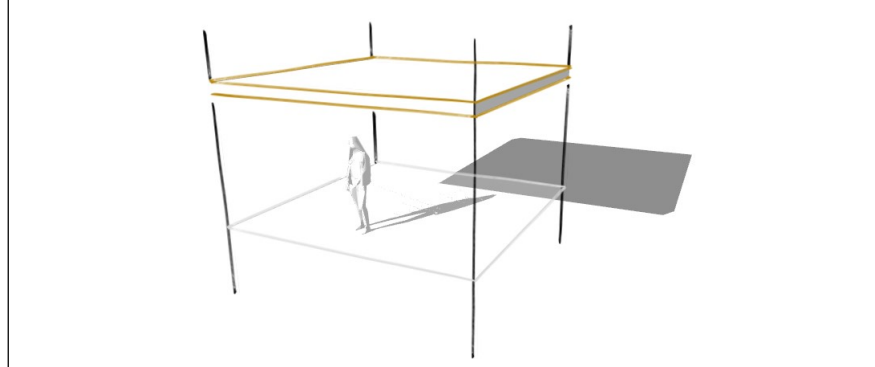
Newton'a göre mekânı içinde bulunan cisimlerle karıştırmamak gerekir. İçeriğinden bağımsız olarak mutlak bir mekân, uzay vardır. Çağdaşı olan Leibniz'e göre karşıt bir görüşle mekân, cisimlerin herhangi bir durumu değil, onların birbirlerini izlemelerine olanak sağlayan durumlar dizisi, bir arada var olabilme olasılıklarının düzenidir, mekân bir varlık değil, ilintidir. Cisimlerin, varlıkların birbirlerine konumlarının teşkil ettiği ilintiler bütünü oluşur ve varlıklar ortadan kalkar. (Usta, 2020)

Mekân, bireyi dış çevreden soyutlayan ve belirli sınır elemanları ile tanımlanmış boşluklardır. Ölçeğe göre mekânların değerlendirilme şekli farklılık göstermektedir. Örneğin uzay ölçeğinden insanların hayatlarını sürdürdüğü dünya, atmosfer ile çevrelenmiş bir mekân olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda mekân içinde mekân metaforunu ortaya çıkarken, bulunulan ortam ve ölçeğe göre iç/dış kavramları da farklı anlamlar kazanacaktır. İnsan ölçeğinden bakıldığı zaman ise konutlar, ticarethaneler ve kamu binaları toplumların davranışlarına göre şekil almış boşluklar olarak tanımlanmaktadır.

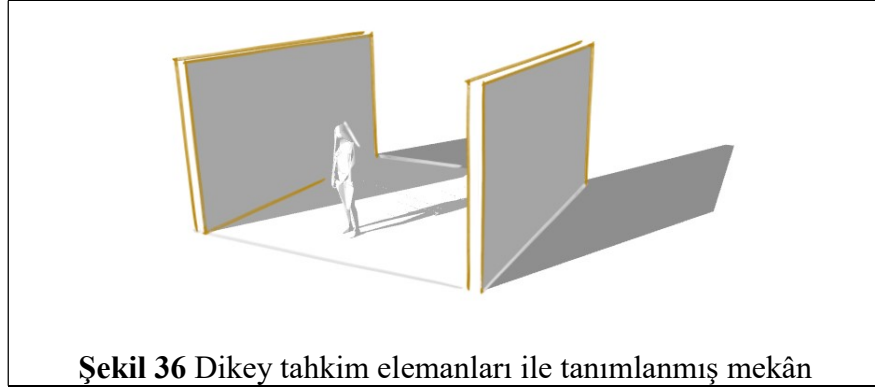

Atmosfer ile çevrelenmiş dünya, insan ölçeğinden bakıldığı zaman tanımlı bir mekân olarak algılanamaz (Şekil-33). Bu bağlamda insanlar kendileri tanımladığı mekânları oluşturarak kurgulamaktadırlar (Şekil-34). Mekân tanımlama gerekliliği

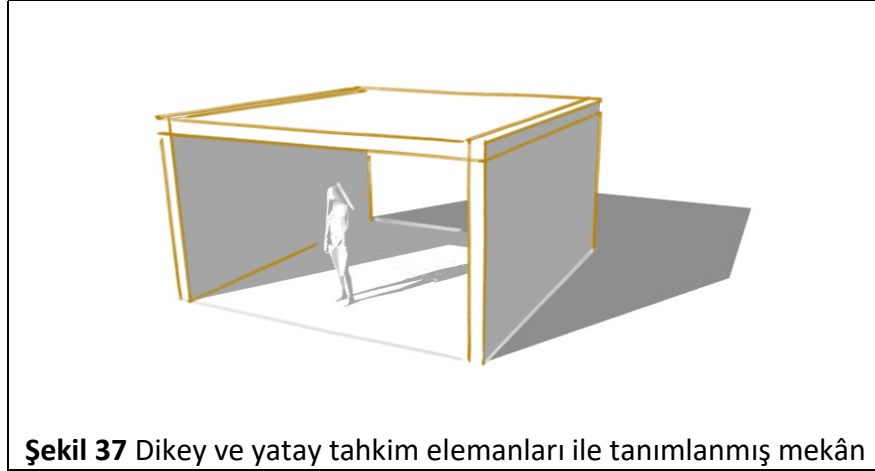
insanların doğal ihtiyaçlarını karşılama dürtüsü ile gelişmiştir. Değişen yaşam kültürleri ile yeni ihtiyaçlar doğarken, bu ihtiyaçlara cevap verecek yeni mekânlar da oluşturulmaya devam edilmiştir.

Şekil 35 Örtü sistemi ile tanımlanmış mekân

Şekil 36 Dikey tahkim elemanları ile tanımlanmış mekân

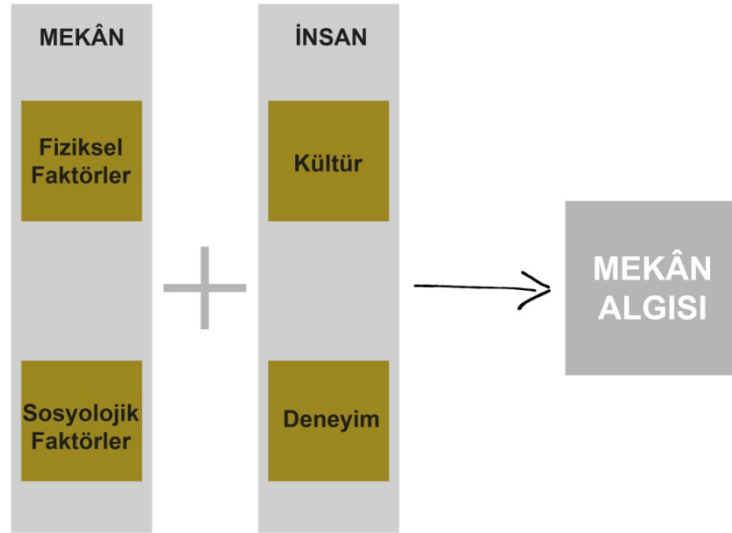

Şekil 37 Dikey ve yatay tahkim elemanları ile tanımlanmış mekân

(Şekil-35,36 ve 37)'deki grafik anlatımlarda aktarıldığı üzere, mekânı tanımlamanın birden fazla yöntemi mevcuttur ve bu yöntemler mekânın algı biçimini oluşturmaktadır.

Farklı disiplinlerde farklı tanımlar ile karşımıza çıkan mekân, zaman ve kolektif bellek etkisiyle bireyler için anlam kazanmaktadır (Usta, 2020). Kültür, gelenekler, inanç sistemleri ve siyasal düzen toplumları olduğu kadar mekânları da biçimlendirmektedir. Dolayısıyla mekânların oluşumunda ve algılanmasında toplumun sosyolojisi önemli bir yere sahiptir.

Bireyler, aile yapıları ve toplumların ihtiyaçları mekânların oluşumunda etkili faktörlerdir. Mekânlar ve mekânları donatan mobilyalar bu ihtiyaçlara yanıt verilmesi için kurgulanmaktadır. Toplumun ihtiyaçlarının oluşumunda ise yine sosyoloji kavramı öne çıkmaktadır. Örneğin göçebe hayat tarzı ile bilinen Orta Asya Türk toplumları için mekân algısını temellendirecek en önemli unsurlar günlük hayat ihtiyaçları ekseninde oluşmuştur. Düşman tehdidi, su erişimi ve avcılık gibi faktörler mekân organizasyonlarını ve konumlarını belirleyen nedenler olmuştur

Şekil 38 Mekân algısı diyagramı

Mekân algısı, süreç içerisinde gerçekleşen deneyim aktarımı ile birlikte bireyin psikolojik düzleminde oluşturduğu hissiyatlar bütünüdür (Şekil-38). Mekânı, boş hacimlerden ayıran en büyük faktör mekânsal algılardır. Bir mekân birbiriyle kesişen dört duvar ile oluşturulabileceği gibi sadece dokusal farklılıklar ile de oluşturulabilir. Mekân algısını oluşturan normlar zaman, hareket ve hissiyat ile oluşacağı için mekân algısının zaman içerisinde değişmesi de mümkündür(Aslan, Aslan, & Atik, 2015).

Mekân algısı dönemin izlerini taşımaktadır ve bu dönem izleri toplumsal bellek tarafından beslenmektedir. Mekânlar kurgulandığı dönemin hayat koşulları içerisinde gelişim göstermektedir. Mekânsal bellek, mekân ile etkileşim içerisinde olan bütün öğelerin zihinsel olarak değerlendirilerek bellekte yer edinmesidir. Dolayısıyla mekânı algılama, insan ve çevresi arasında gelişen bağlamların sentezi sonucunda oluşmaktadır(Avcıoğlu & Akın, 2017).

Mekân kurgusu bağlamında tasarımın temellerini anlatan Geşalt Kuramları boşlukların değerlendirilme biçimlerini tespit etmektedir. Dolu ve Boş değerleri üzerinden tasarım oluşturulması mekân kurgusunu tanımlamaktadır. Dolu olarak nitelendirilecek somut objeler, insanların gündelik hayatta ihtiyaç duyduğu mobilyalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Boş olarak adlandırılan bölümler ise sirkülasyon düzlemleri olarak tanımlanabilir. İhtiyaçlardan doğan objeler, yani mobilyalar mekân tasarımı ve kurgusundaki ana faktörlerdir. Dönemin ihtiyaçları doğrultusunda kurgulanan mekânlar, süreç içerisinde doğacak yeni ihtiyaçlarla birlikte kurgu değişikliklerine uğramaktadır. Örneğin televizyon öncesinde ana kurgu odağı sobalar olurken, televizyonların hayatımıza girmesi ile tasarım için ana unsurlarda birisi haline gelmiştir. Nitekim mekân kurgularını, tasarım aşamasında belirlenecek kullanıcı talepleri şekillendirmektedir.

Sonuç olarak, çeşitli tahkim elemanları ile çevresi sınırlandırılan mekânlar güvenlik, beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçlar için oluşturulurken kolektif belleğin ortaya koyduğu değerler ile değişime uğramaktadırlar. Toplumun deneyimlerinin aktarıldığı ve hayat biçimleri ile şekillendirildiği mekânlar, kendisine yüklenen anlamlar neticesinde içselleştirilmiştir. İçselleştirilen bu mekânlar ise artık oda, ev veya yer olarak tanımlandırılmıştır.

3.2. Türk Ailesinin Mekân Kültürü Algısı ve Kökenleri

İnsanlık, var olduğu kadim yıllardan beridir çeşitli temel ihtiyaçlara muhtaç olmuştur ve bu ihtiyaçlardan birisi de barınma gereksinimidir. Doğanın kendi içerisinde oluşturduğu mağaralardan, günümüzün akıllı evlerine kadar uzanan bu barınma ihtiyacı arayışında sürekli olarak değişimler yaşanmıştır ancak temelinde doğada yaşamak için gerekli şartların sağlanması olmuştur. İklimlerin insan yaşamına elverişli hale gelişi ile birlikte, uygarlıklar açık alanlara taşınmış ve yerleşik hayatın temelleri atılmıştır.

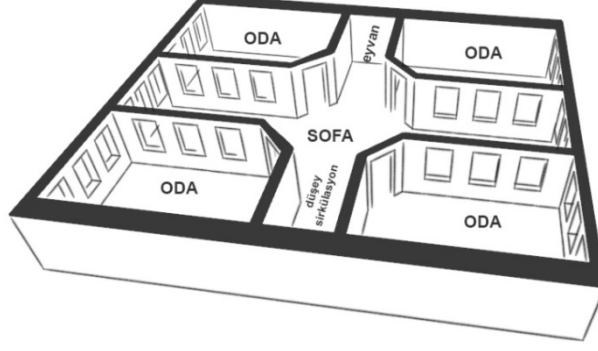
Türk toplumuna bakıldığı zaman ise mekân ve barınma kültürünün kökenleri Orta Asya'ya kadar uzanmaktadır. Küçükerman'a göre (1985), Türkler Anadolu'ya göç etmeden önce göçebe yaşam tarzını devam ettirmiş, yaz ve kış olmak üzere farklı iklim şartlarına göre çözüm üreten, kolayca kurulup sökülebilen yaşam çevrelerinde hayatlarını sürdürmüşlerdir. Orta Asya coğrafyasının iklimi ve Türk toplumunun kültürü ile paralel olarak gelişen çadırlı barınma kültürü, Türk ailesinin ihtiyaçlarına hizmet vermiştir (Küçükerman, 1985).

Orta Asya coğrafyasında başlayan serüven, 1071 Malazgirt Meydan Muhaberebesi ile Türk toplumunun Anadolu'yu kendi yurtları olarak tanımlamasıyla devam etmiştir. Bu göç beraberinde Orta Asya'nın göçebe yaşam kültürü ile Anadolu'nun kolektif belleğini birleştirerek sentez bir sonuç ortaya koymuştur. Orta Asya'nın işlevsel çadır geleneği ve bir çok fonksiyonun bir arada çözümlendiği mekân anlayışı Anadolu'nun yerleşik ve tarıma dayalı hayat düzeni ile harmanlanarak yeni mekân pratikleri ortaya çıkarmıştır (Sözen, 2001).

Isınma ve yemek pişirme amacıyla kurulan orta ateş yeri ve ona merkezli kümelenen dairesel planlı çadırlar yemek pişirme ile yeme, oturma, uyku, inanç ritüelleri, temizlik ve depolama gibi ihtiyaçlara hizmet vermektedir (Küçükerman, 1985). Göçebe hayat biçiminin getirisi olarak doğayla bütünleşik bu kültür, Anadolu'da oluşturulan yerleşik barınma kültüründe de kendisini göstermektedir (Eldem S. H., 1984).

Türk evi olarak adlandırılan konut tipolojisi Osmanlı coğrafyasında toplumsal bellek, kültür ve yaşam şekli üçgeninde gelişmiş ev modelidir. Bu ev modeli kendi

karakteristik özelliğini oluşturmaya başlamış ve zaman içerisinde değişen yaşam standartlarına göre çeşitlenmiştir. Geleneksel Türk Evi modeline bakıldığında zaman karşımıza üç ana mekân çıkmaktadır (Şekil-39):

Şekil 39 Sofalı ev tipolojisi (şematik perspektif)

- Sofa
- Odalar
- Düşey sirkülasyon alanları

Bu mekânların haricinde yemek ve temizlik gibi ek hizmet alanları olsa da, Türk evlerinin ana karakteristik özelliğinde ana unsur olarak bir değer teşkil etmemektedirler(Eldem S. H., 1954).

Türk evinin oluşumunda Orta Asya göçebe yaşam tarzı etkileri bulunmaktadır. Bu bağlamdan yola çıkarak Türk konutlarında işlevin, estetik kaygıdan daha ön planda olduğu bilinmektedir ve mekânsal kurgularda gündelik hayattaki ihtiyaçları karşılamaya yönelik çözümler ön plandadır. Mekânlar insan ölçeği ve ergonomik koşullar gözetilerek oluşturulmaktadır. Türk evi tipolojisinin oluşmasındaki diğer unsurlar ise coğrafi konum, ekonomik durum, malzeme, iklim, inanç sistemleri, hukuk, gelenekler ve sosyolojik durum şeklinde sıralanabilir(Kuban, 1975). Bu unsurlardan bazıları etki anlamında diğerlerinden daha fazla ön plana çıkmaktadır.

İnan sistemleri, Türk evi tipolojisinin karakterleşmesinde önemli bir yere sahiptir. Türk toplumunun İslamiyet ile tanışmasından sonra mahremiyet kavramı, eskisinden olduğundan daha fazla üzerinde durulan bir faktör olmuştur. Mahremiyet

kavramı, Türk toplumunu daha fazla içeriye dönük bir kültüre doğru yönlendirmiştir. Bu içeriye dönük yaşam tarzı beraberinde odaların birbiriyle olan ilişkilerini etkilemiştir. Keza haremlik ve selamlık olarak tabir edilen cinsiyetlere göre ayrışan mekânlar kurgulanmıştır (Salbacak, 2020).

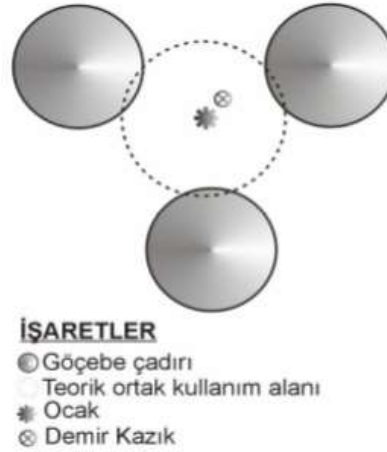
Gelenekler, kolektif bellek ve sosyolojik durum da bu karakteristik yapının oluşmasında büyük bir rol oynamıştır. O dönemim aile yapısı geniş aile şeklinde kurulmaktaydı ve mekân kurguları, bu kalabalık aile yapısına hizmet verebilecek şekilde oluşturulmuştur. Sofa merkezli yerleşim gösteren odalar, evde ikamet eden her bir çekirdek aile için ev içinde özel bir mahrem alan teşkil etmektedir. Sofa ve diğer hizmet alanları ise ortak kullanım mekânları olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda sofa mekânları Türk evi tipolojisi için önemli bir yere sahiptir. Diğer odaların kesişim kümesi olarak, ev hanesi için iletişimin yoğun olarak kurulduğu mekân olarak gözlemlenmektedir (Eldem S. H., 1984).

Mahremiyet kavramı da geleneksel Türk evi tipolojileri ve Anadolu Türk kültürü için öne çıkan bir olgudur. Mimari anlamda bakıldığı üzere mahremiyet kavramı mekân ile insan ilişkisi üzerinden değerlendirilmektedir. En temelde bireysel özgürlük olarak nitelendirilen mahremiyet kavramı günümüzde mimari, sosyoloji, psikoloji gibi çeşitli disiplinlerde de kullanılmaktadır. Mahremiyet kavramını sınırlandıracak ölçüleri toplumların kültür ve yaşam şekilleri belirlemektedir. Örneğin Türk toplumuna ait mahremiyet olgusu inanç sistemi ve kültürel çerçevede gelişmiş ve hatta bunun etkileri mekân kurguları üzerinde gözlemlenmektedir.

Geleneksel Türk evi tipolojilerini tanımlayan en önemli unsurlar odalar ve odaların sirkülasyonunu sağlayarak ortak yaşam alanı sunan sofadır. Orta Asya barınma kültüründe olduğu gibi bu mekânlarda da fonksiyon ön plandadır ve birçok işlev bu alanlar içerisinde çözümlenmektedir (Küçükerman, 1985)(Salbacak, Spatial Development Process of the Turkish Historical Dwellings (Houses) and Interior Specifications, 2020). Bu bağlamda oda ve sofa mekânları kendi içerisinde ayrıca irdelenmelidir.

3.2.1. Sofa

Sofa, karakteristik Türk evi tipolojisinde odaların kesişim noktası olarak ortak kullanım mekânını tanımlamaktadır. Küçükerman çalışmasında sofaları (1985), sirkülasyon alanı olmakla beraber aile halkının ortak buluşma alanı olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla bu orta alanlar ev halkının ortak olarak işlev yükleyerek kullandıkları mekânlar olmuşlardır. Salbacak'ın çalışmalarında belirttiği üzere (2020) Türk evleri, Asya'daki göçebe hayatlar ile Anadolu'daki kültürlerin sentezlemesi sonucunda geliştirilmiştir. Sofa mekânları, çadır yerleşimindeki orta kullanım alanlarının uyarlanması olarak değerlendirilmiştir. Çadırlar bir grup yerleşim alanını ve ortalarında tanımlanmış alan ise ortak kullanım mekânını oluşturmaktadır. Orta kullanım alanı, sonrasında Türk evlerinde kullanılmaya başlayan sofa mekanının yeniden yorumlanmış halidir. Orta Asya barınma kültüründe ortak açık alanda ateş yakılırken, sofalarda ise bunun yerine sobalar kullanılmaktadır.

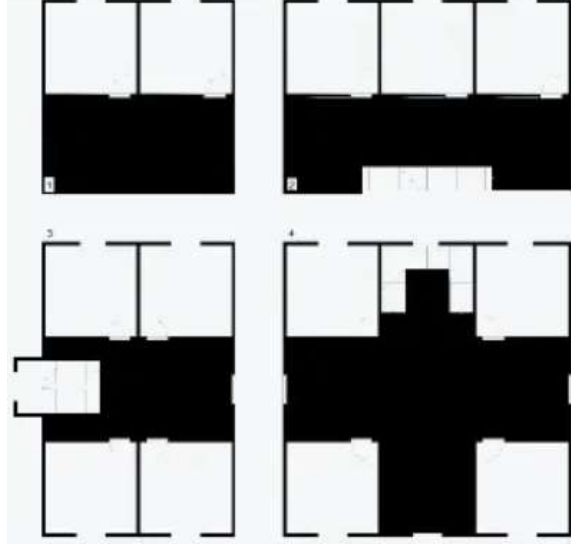

Şekil 40 Asya Türk çadır yerleşimi

Sofa-Oda ilişkisinin doğuşunun temelini oluşturan Türk çadır yerleşim biçimi (Şekil-40)'da görülmektedir.

Sofanın planlar özelindeki ehemmiyeti, Türk ailesi için olan işlevsel önemi ve konut için rolü göz önünde bulundurulduğu zaman Türk evlerinde önemli bir unsur olduğu gözlemlenmektedir. Sofanın konut içerisindeki konumu ve şekli, konutun

bütünüyle biçimini tayin etmektedir. Ayrıca sofalar geçiş alanları olmakla beraber, ev halkının vakit geçirdiği, eğlenceler düzenlediği mekanlardır(Eldem S. H., 1954).

Şekil 41 Sofalı geleneksel Türk evi tipolojisi (S.Salbacak Arşivi)

Ev hanesi içerisinde ortak yaşama olanı olarak hizmet veren sofalar, bu bağlamda iletişim anlamında önemli bir yere sahiptir (Şekil-41). İletişim, sosyal bir varlık olan insanlar için önemli bir kavramdır ve bireyler arası etkileşimin yoğun olduğu bu mekânlar toplumsal bellek üretiminde önemli bir yere sahiptir. Sedirli oturmaların da bulunduğu bu alanda insanlar yemek yiyebilirler, muhabbet ederek sosyalleşebilirler ve aile içi bağlarını kuvvetlendirebilirler. Sofaların kültür ile harmanlanmış mekanlar olmasından dolayı sofa merkezli plan çözümleri Cumhuriyet dönemi konutlarda da gözlemlenmekte ve toplumun kültürünü yansıtan bu mekân kurgusu, zaman içerisinde değişen ihtiyaçlara göre yeniden şekillenmektedir.

3.2.2. Oda

Türk evi tipolojisinin karakteristik yapısını oluşturan ve iç mekânlarını tanımlayan unsur odadır. Ekseriyetle dikdörtgen formlarda biçimlenen ve yüklük, sedir, ocak, gusülhane gibi birimlerin bulunduğu odalar çekirdek aileye hizmet vermek amacıyla kurgulanmaktadır. Oda kurgusunun oluşumunda sosyo-kültürel ve ekonomik durum ön plandadır. Bu bağlamda büyük ev tipolojilerinde başoda, divanhane, haremlik ve selamlık gibi bölümler de bulunmaktadır (Salbacak, 2020).

Sofa Orta Asya barınma kültüründeki ateşin yakıldığı orta alan ile benzerlik gösterirken, oda ise dairesel formlu çadırlara atıfta bulunmaktadır. Oda ve otağ isimleri kökenbilimi bağlamında bezerlik gösterirken, aynı zamanda kullanım amaçları olarak da paralellik sergilemektedir(Tanyeli, 1996).

Bir özetle Türk evi tipolojisinde sofaların bağlandığı mekânlar, oda olarak adlandırılmaktadır. Günümüzdeki gibi özelleşmiş isimlere sahip olmayan bu odalar, aile bireylerinin gündelik yaşam ihtiyaçlarına yanıt verme amacıyla tahsis edilmiş özel mekânlardır. Odalar, mahrem niteliğin ön plana çıktığı mentalite ile kendi kendine yeten, yoğun olarak kullanılan ve özelleşmemiş mekânlardır. Bu özelleşmemiş kavramı, kişilerin özel hayatından ziyade mekânların kullanım amaçlarına göre özelleşme durumunu belirtmektedir. Bu odalar günümüzde kullanılan misafir odası, yatak odası, oturma odası ve benzeri şekilde özelleşmiş odaların tüm ihtiyaçlarını esnek biçimde tek bir mekânda sağlamaktadır. Genellikle bir aile için özelleşmekte olup, çok amaçlı kullanım şekline sahiptirler.

Oda sayısı plan tipolojilerini belirleyen diğer bir unsur olarak karşımıza çıkmakta ve kurgulanacak oda sayısına göre orta veya köşe sofa gibi kategorik isimler kullanılmaktadır(Eldem S. H., 1954). Sofalardan odalara geçiş yapılırken, kapılar açıldığı anda iç mekânın bütününe görmek mümkün değildir. Çekirdek ailenin bireyleri için özelleşmiş bu mekanlar mahremiyet bağlamında kurgulanmıştır. Odalar içerisinde ise sekiler ve dolap elemanları görülmektedir. Dolaplar yüklük gibi kullanılarak yataklar, yastıklar ve yorganlar gibi eşyalar da saklanmaktadır. Akşamları yataklar serilerek yatak odası haline getirilen odalar, gündüzleri ise yataklar kaldırılarak gündelik kullanıma hazır hale getirilmektedir(Bektaş, 2001). Çekirdek ailenin kullanımı için şekillenen bu odalar içerisindeki gece-gündüz

3.3. Batılılaşma Sürecinde Osmanlı Toplumunun Durumu ve Mekân Kültürü Algısı

Türk toplumunda batılılaşmanın ilk somut adımları, Osmanlı döneminde atılmıştır ve Lale Devri olarak adlandırılan bu süreç 1718 yılında Pasarofça Antlaşması'nın imzalanması ile başlamıştır. Sultan III. Ahmet ve Nevşehirli İbrahim Paşa'nın liderliğinde gerçekleştirilen ıslahatların neticesinde 1920-1921 yılları arasında Paris, Viyana, Petersburg ve Berlin gibi önemli Avrupa şehirlerine elçiler gönderilmiştir. Bu elçiler Avrupalı yaşam biçimini, kent anlayışlarını, sanatsal faaliyet gösteren binaları, konutları, saray ve saray bahçelerini gözleme amacıyla görevlendirilmiştir (Salbacak, 2017).

Batılılaşma sürecinin başlaması ve gelişimi yalnızca dış baskılar neticesinde ilerlememiş, Osmanlı yönetiminden destek görerek yürütülmüştür. Avrupa ile yaşanan siyasi gelişmeler, Osmanlı elçilerinin sefaretnameleri ve Avrupa'dan bazı sanatçıların Osmanlı'ya gerçekleştirdiği geziler çok katmanlı ilişkileri beraberinde getirmiştir. Bu çok katmanlı ilişkiler sonucunda tasarım anlayışı ve kentsel düzen tartışılmaya başlanmış ve dönüşümlerin öncülü olmuştur(Denel, 1982).

Lale Devri ile başlayan bu Batılılaşma sürecinde en kapsamlı değişimlerin yapıldığı ve kırılma noktası olan adım 1839'da yayımlanan Gülhane Hatt-ı Hümayun'u veya yaygın olarak kullanılan adıyla Tanzimat Fermanı'dır. Gerilemenin yaşandığı dönem içerisinde, Batı üslubunda gerçekleştirilecek reformların kalkınma anlamında tek çıkar yol olduğu fikri benimsenmiştir (Salbacak, 2017).

19. yüzyılda İstanbul ve bazı büyük şehirlerde yeni bir yaşam biçimi kendisini göstermiştir. Avrupalı mobilyalar Türk toplumunda kendisini göstermeye başlamış ve daha dikkat çekici bir unsur olarak kadınların eğitim aldığı gözlemlenmiştir. Kültür-sanat alanı karşılık bularak insanlar gazete, dergi ve roman okumaya başlamıştır. Kadın toplum hayatına girmeye başlamış ve umuma açık yerlerde çiftlerin flörtü normalleşmeye başlamıştır(Ortaylı, 2007).

Şüphesiz Batılılaşma etkilerinin gözlemlendiği bir diğer alan ise mimarî olmuştur. Geleneksel aile, Türk evi tipolojisinden çıkarak apartmanlara yerleşmeye başlamış ve bu bağlamda konut biçimlerinden birisi olan apartman, Tanzimat Fermanı sonrasında karşılık bulmuş ve ilk örnekleri bu zaman dilimi içerisinde inşa

edilmiştir. Keza 18. yüzyılda başlayan sanayi devrimleri ve gelişen teknoloji üretim biçimlerini de şekillendirmiş ve bu bağlamda apartmanlarla tanışan Türk toplumunun hayatında mobilyalar, hava gazı ve tesisat gibi gelişmeler de yer edinmeye başlamıştır.

Şekil 43 Akaretler Sıra Evleri

1850’li yıllarda Türk toplumunda karşılık bulmaya başlayan sıra evler orta ve küçük ölçekteki burjuva sınıfının ortaya çıkmasıyla paralellik gösteren kentsel biçim ve mimarî üslup olarak tanımlanır. Bir örneği İstanbul’un Beşiktaş ilçesinde yer alan Akaretler yapı grubudur (Şekil-43). Bu bağlamda bakıldığı zaman Akaretler Sıra Evleri, Osmanlı’daki ilk toplu konut projesi özelliğini taşımaktadır ve 1875 yılında yapımına başlanan bu lojmanlar, öncelik olarak sarayda çalışanların barınma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla inşa edilmiştir(Batur, Yücel, & Fersan, 1979).

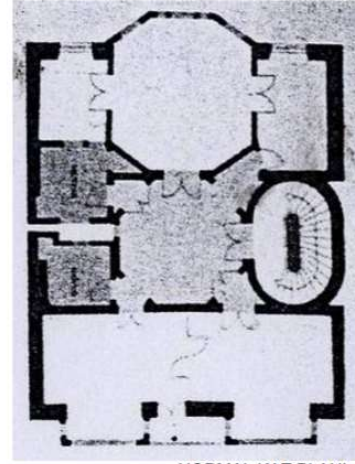
Şekil 44 Doğan Apartmanı Cephe ve Plan Kurgusu

Apartmana geçiş sürecinin önemli örneklerinden birisi de Doğan Apartmanı'dır (Şekil-44). İstanbul, Beyoğlu'nda 1893 yılında inşa edilen bu apartman Fransız balkon ve Baron tarzındaki cephe tasarımı ile öne çıkmaktadır. Apartman yapı olarak iki girişe ve bir orta avluya sahiptir.

Artan nüfus beraberinde mekâna olan ihtiyacı arttırmış ve düşey yapılaşma örnekleri Türk toplumunda yerini almaya başlamıştır. Konutun bir ifade biçimi olan apartman Batı toplumlarında endüstrileşme ile birlikte oluşan işçi ve orta sınıfa hizmet vermek amacıyla gelişmiştir, ancak Pera Bölgesi'nde orta üst tabakayla birlikte yaygınlaşmaya başlamıştır. Apartman hayatına geçiş, geniş aile yaşam biçiminin değişmesinde önemli bir role sahip olmuş ve yeni yaşam pratikleri gelişmiştir. Bu gelişme sürecinde Galata'nın çevresi öncü olmuş ve ticarethanelerin, bankerlerin ve deniz lojistik merkezlerinin yoğunlaştığı bir yer haline gelmiştir.

KÜÇÜK HENDEK SOKAĞI'NDAN GÖRÜŞ

NORMAL KAT PLANI

Şekil 45 Zeki Paşa Apartmanı, Küçük Hendek Sokak

Galata ve Pera bölgesinde gelişen bu apartman anlayışı Batı tarz ile geleneksel konut tipolojilerinin harmanlanması ile karakterize edilmiştir ve sofa-oda ilişkisi üzerinden İstanbul'a özgü bir konut modeli yaratılmıştır (Şekil-45). Apartman yapıları ekseriyetle ince-uzun dikdörtgen plan tipolojilerine sahiptir. İnce kısımlar, sokağa bakan cepheleri oluşturmakta ve parsellerde ardışık olarak kümelenmektedirler.

Osmanlı'nın ilk belediyesi olan Beyoğlu göç dalgalarının tercih ettiği bir semt haline gelmiştir. Çalışmak amacıyla göç eden kitleler bu bölgede barınma ihtiyaçlarını karşılamışlardır. 20. yüzyılın başında belediyenin katkılarıyla kâgir tekniğe sahip apartman modelleri yaygınlaştırılmıştır. İç mekânlar ise Avrupai mobilyalar ile donatılarak, bu apartman kültürü çağdaşlığın sembolü haline gelmiştir(Salbacak, Mütareke Dönemi İstanbul'unda Beyoğlu'nun Çok Kültürlü Yapısı ve Frej Apartmanı, 2019). Dolayısıyla İstanbul Pera Bölgesi'nde o döneme ait apartman örneklerine halen daha rastlanmaktadır.

Şekil 46 Frej Apartmanı, cephe ve Kat planı

Bu dönemin izlerini taşıyan diğer bir örnek ise Şişhane bölgesinde yer alan ve dönemin modası olan Art Nouveau etkisinde gelişen Frej Apartmanı'dır (Şekil-46). Osmanlı'nın son yıllarında Rum kökenli mimarlar tarafından inşa edilen bu yapı volta döşemesi, kâgir yapım tekniği ve cephesindeki süslemeleriyle varlığını korumaktadır (Salbacak, 2019).

Tanzimat dönemiyle birlikte toplumsal değişimin şekli belirginleşmeye başlamış ve yeni hayat felsefesi, konut anlayışındaki değişimleri beraberinde getirmiştir. Modernleşme süreci ile birlikte hayat katmanları içerisinde yer alan mahremiyet anlayışının şeffaflaştığı ve yapı tiplerini şekillendirdiği görülmektedir.

3.4. 1923-1950 Erken Cumhuriyet Dönemi Mekân Anlayışı

Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliği ve Türk toplumunun iradesi ile verilen Kurtuluş Mücadelesi zaferle sonuçlanmış, neticesinde 29 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti tüm dünyaya ilan edilmiştir. Kabuk ve rejim değiştirilerek temelleri atılan cumhuriyet tarihi çağdaş bir ulusun inşasının için ilk adımları oluşturmuştur(Bozdoğan, 2002).

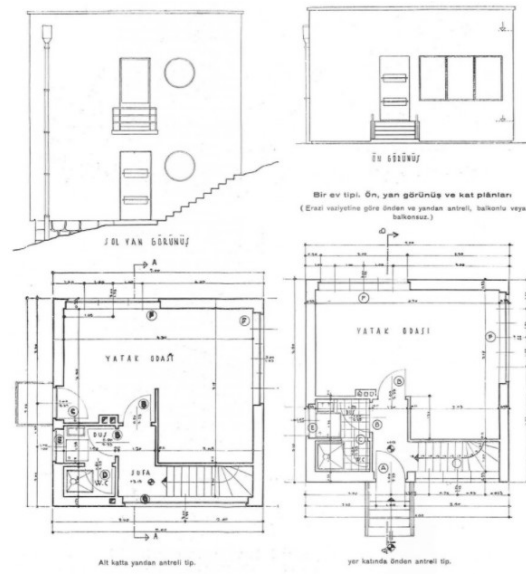
Yeni ulusun inşasında Osmanlı'da sırasıyla Lale Devri ve Tanzimat ile başlayan hareketler, Cumhuriyet'in ilanı sonrasında Türkiye'nin batılılaşma süreci neticelenmiştir. Her ne kadar batılılaşma süreci 19. yüzyıl Osmanlı'sında başlamış olsa da, Türkiye Cumhuriyeti ve sonrasında yaşanan devrimler ile birlikte keskin geçişler yaşanmıştır.

Cumhuriyet kendi içerisinde üç farklı kategoride incelenebilir. Kuruluşundan 1950 yılına kadar gelinecek tek partili süreç, yeni yeşeren Cumhuriyetin temellerinin inşasıyla geçmiştir. 1950 yılındaki sanayileşme politikaları ile birlikte köylerdeki iş gücü kentlere doğru çekilmeye başlanmıştır. 1980 sonrasında ise sermaye biçimi şekillenerek büyük kentlerin hegemonyası artmıştır. Tabi ki bu göç hareketleri konut ihtiyaçlarını da beraberinde getirmiştir.

Henüz emekleme yıllarındaki cumhuriyetin ilk dönemi Atatürk'ün ilke ve inkılâpları doğrultusunda gelişim göstermiştir. Harf devrimleri, giyim-kuşam anlayışında yenilikler, medeni kanunun kabulü, eğitimdeki değişimler ve sanayileşme alanında ilk adımların atılması gibi beş ve on yıllık kalkınma planlamaları yürütülmüştür.

Her anlamda batılılaşma süreci içerisindeki Türkiye'de diğer alanlar ve disiplinlerin yanında mimari anlamda da etkiler görülmüştür. Mekan kurgusu ve mekânların hiyerarşik yapılarının değişmesi bu sürecin bir parçası olmuştur ve plan düzlemindeki değişimlerin yanında, bürokratik anlamda konut politikalarında da farklılaşmalar yaşanmıştır. Yapılan yeni konut politikaları ile kurumsallaşma anlamında gelişmeler sağlanmaya çabalanmıştır.

Erken cumhuriyet döneminde sivil halk genellikle büyük kentlere uzak bölgelerde yaşamakta ve tarımcılık ile geçimlerini sağlamaktadır. Fakat cumhuriyetle birlikte yeni ulusun inşasında sanayileşme reformları yapılmış, bu durum da sanayileşmenin yaygınlaştığı büyük kent ve civar bölgelerde iş gücüne ihtiyacı arttırmıştır. Yoğun işçi göçlerinin başladığı bu şehirlerde işçi ile memurların çoğunlukta olduğu nüfus artışları yaşanmış ve bu nüfus artışı neticesinde lojman, işçi konutu, yeni yapı stoku ihtiyacını beraberinde getirmiştir.

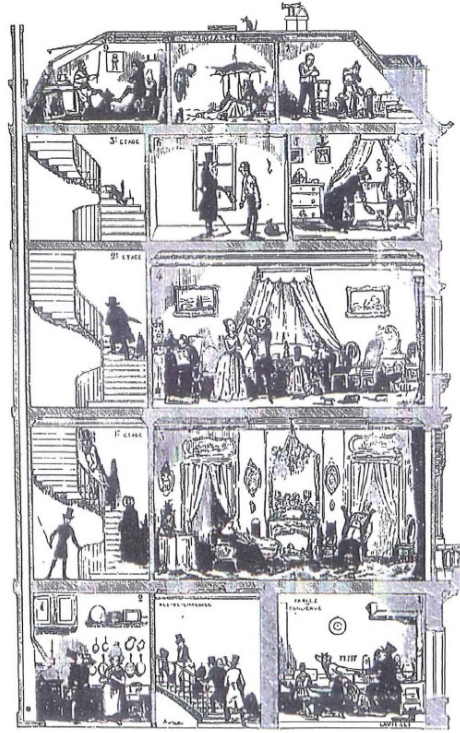
Şekil 47 Zonguldak İşçi Evleri (1934)

Memurların sayısındaki artış barınma sorunlarını beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla memurların ve işçilerin barınacakları lojmanlar ve yapı blokları oluşturulmaya başlanmıştır. Örneğin Zonguldak Kozlu İçi Evleri 1934 yılında işçilerin barınma ihtiyaçlarının karşılanması için Seyfi Arkan tarafından tasarlanmıştır. Amele mahallesi olarak da bilinen bu işçi evleri bir kompleks halinde kurgulanmış ve konut binalarının yanında aş evleri, çamaşırhaneler, eğitim yapıları gibi yapıları beraberinde barındırmaktadır(Aslanoğlu, 2001).

Fakat bu dönemdeki ekonomik sorunlar ve yeni kurulmuş bir devletin idari işleyişi ile birlikte konut politikaları zayıf kalmıştır. İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerin çevresinde gecekonduların alelade şekilde yerleşmeye başlamıştır. 1948 yılında ise bu konut sorunlarıyla ilgilenmek ve bir düzen oluşturulması için yeni kanunlar yasalaşmıştır(Çoban, 2012).

Bahçeli Evler Yapı Kooperatifi, 1930'lu yıllarda Hermann Jansen'e "bahçe-şehir" modelinin tasarımını yaptırmıştır ve bu girişim ise cumhuriyet tarihinin şehircilik anlayışı hakkında bilgiler vermektedir.Çankaya'nın ilçesinde yer alan Bahçelievler bölgesi, bahçeli ev modelini kurgulayan yapı kooperatifinden adını almaktadır. Cumhuriyet ile birlikte sanayileşme etkilerinin görülmeye başlaması, köyden kente göç eden bireyin çağdaş yaşama adaptasyonu sürecinde halen daha toprak ile uğraşayan bir birey modeli benimsenmiş ve bu bağlamda bu konut tipleri gelişmiştir(Kansu, 2009).

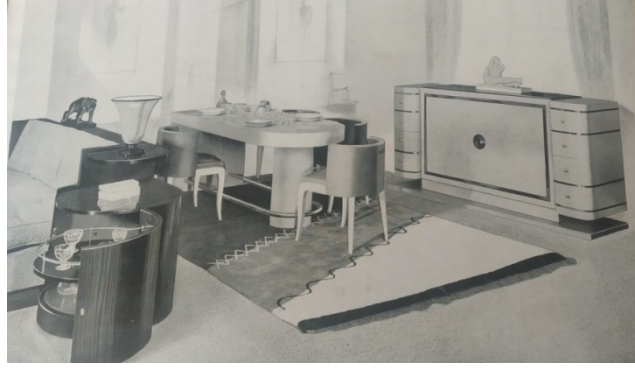
Cumhuriyetin başlarında ticaret ve sanayi anlayışındaki gelişmeler çeşitli şehirlerde karşılık bulmaya başlamıştır. Kayseri de sanayileşme anlamında gelişme gösteren şehirlerden biri olarak işçi göçleri almıştır. Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası ve bu fabrikaya hizmet edecek işçi lojmanları Türkiye ile Rusya'nın ikili anlaşmaları ile 1934 yılında inşa edilmeye başlanmıştır. Bu yapı blokları her ne kadar sanayileşme bağlamında inşa edilmiş olsa da, Anadolu'nun modernleşmesi anlamında da önemli bir projedir(Malkoç, 1973).

Şekil 48 Apartman-Konut tipinin durumunu gösteren bir kesit

Tanzimat ile başlayan apartman kültürü Cumhuriyet ile birlikte devam etmiştir. Aileler bireysellemiş ve geniş ailelerin hep birlikte ikamet ettikleri köşk ve konakların devri geçmiştir. Daha ucuz imal edilen ve daha fazla kişiye dikey yerleşim şeklinde hizmet veren apartman kültürü yayınlamaya başlamıştır(Şumnu, 2013).

Apartmentların gelişiminde geleneksel ve modern plan çözümlenmeleri görülmektedir. Geleneksel planlarda sofa-oda ilişkisi gözlemlenirken, modern planlarda ise birlikte insanlar yatak odaları, salonlar, mutfaklar ve mekanlar arası sirkülasyonu sağlayan holler ile tanışmaya başlamıştır. Batı kültüründen dahil olan salon-salamanje gibi mekân kullan şekilleri gelişmiştir.(Uzunarslan, 2002).

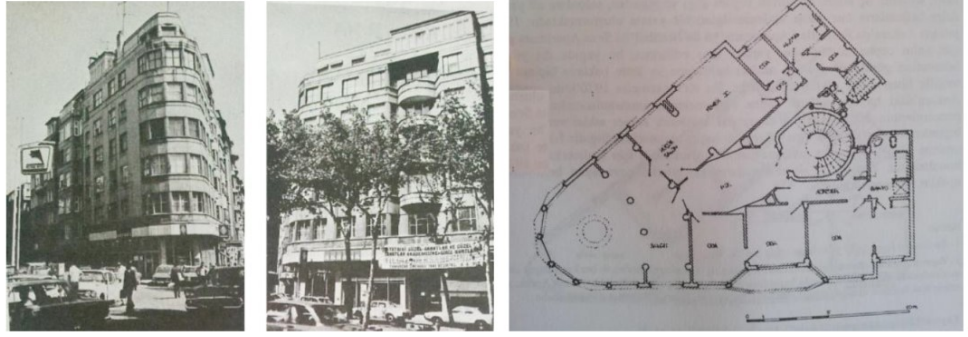
Şekil 49 Catalogue General 1938, 3e Edition, Annulant Les Precedentes

Apartmentlar ile birlikte o dönemin modasına yön veren Fransız (Şekil-49, 50) ve İtalyan mobilyalar mekânlarda yerini almaya başlamıştır. İhtiyaca göre takım oturma grupları, salon mobilyaları, yemek masaları ve sergileme üniteleri yeni mekân düzenlerini donatmıştır.

Şekil 50 Catalogue General 1938, 3e Edition, Annulant Les Precedentes

Bu mobilya geçişleri üst gelirli ve büyük kentlerde yaşayan aileler için daha çabuk gerçekleşirken, köylerde yaşayan toplumlarda çok fazla karşılık bulmamıştır. İletişim imkanları köylerde henüz çok fazla gelişmediği için değişimin etkileri geriden gelerek gözlemlenmiştir. O yıllarda köylerde yaşayanlar ekseriyetle tarımcılık ile uğraşmakta ve barınma biçimleri ihtiyaçlarına göre kırsala uygun ve geleneklere dayalı biçimde şekillenmektedir. 1930'lu yıllarda devlet politikalarını konutlar üzerinde de ağırlık kazanmış ve özellikle köylere çağdaş bir görünüm kazandırmak için çalışmalar yapılmıştır (Uzunarslan, 2002).

Şekil 51 Ceylan Apartmanı, plan ve cephe

1940 ile 1950 yılları arasında yaşanan İkinci Dünya Savaşı ekonomik sorunlara yol açmıştır. İkinci Ulusal Mimarlık akımı içerisinde iklim şartlarına uygun, geleneksel Türk konut tipolojisine referans yapan ve yerli malzemeler kullanılarak inşa edilecek bina modelinde mütabık kalınmıştır (Sözen, 1984).

3.5. 1950 Sonrası Değişen ve Dönüşen Mekân Anlayışı

1950’li yıllarda ise gelişen teknoloji ile birlikte kırsal alanlardaki tarım iş gücüne olan gereksinimi azaltmıştır. Bu iş gücü ise büyük kentlerde sayısı artan fabrikalar ile kentlere doğru taşınmıştır. Göç hareketleri ile birlikte kentlerdeki nüfus çok hızlı şekilde artış göstermiş ve bu kalabalığa yeni konut ihtiyacı doğmuştur. Büyük kentlerde hızla artan nüfus için konut problemleri ortaya çıkmış, bu konut ihtiyaçlarının karşılanması için kooperatif konutlar, toplu konutlar, emlak konut, yap-sat modeli gibi çözümler üretilmiştir (Tekeli, 2012).

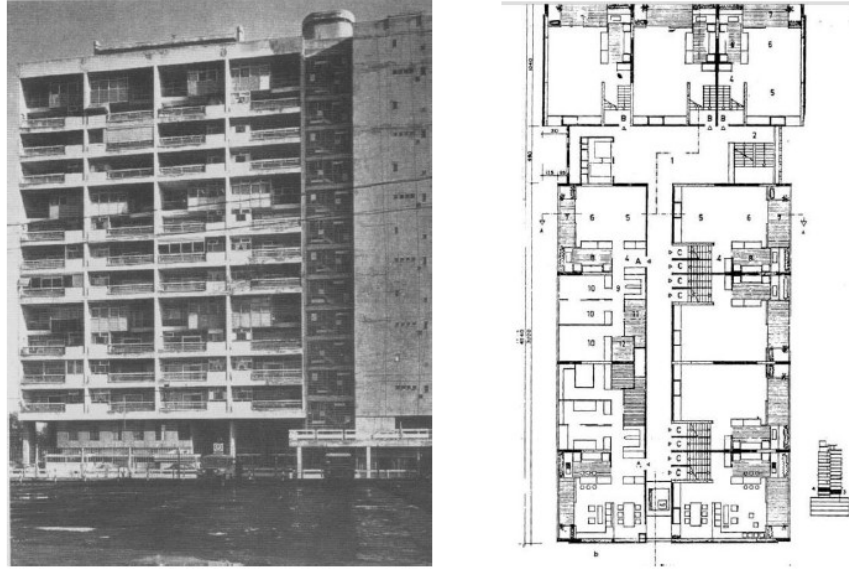
Ülkedeki ulaşım ve alt yapı sorunları dolayısı ile fabrikalar büyük kentlere yakın yerlerde konumlandırılmıştır. Ekonomik çalkantılardan ile birlikte fabrikalar çevresinde gecekondulaşma fazlalaşmıştır. Çarpık kentleşmenin arttığını gören hükümet ise 1958 yılında İmar ve İskân Bakanlığı’nı kurmuştur. 1964 senesinde ise “Halk Konutları Standartları” adı altında bir takım düzenlemeler yapılmıştır. İsminden de anlaşılacağı üzere, konutların belirli kalıplara sokulması amaçlanmıştır. Bu amacın ana odağı, düşük maliyetler ile en fazla konut sayısına ulaşmak olmuştur. O dönemde en çok uygulanan yöntemlerden birisi olan yap-sat modeli de değerlendirilmiştir. Bu model dâhilinde tasarımı ve mekân kurgusunu belirleyen kişi, o inşaatı yürüten kurumlardır (Mutdoğan, 2014).

Şekil 52 Levent Toplu Konutları

1950’li yılların önemli örneklerinden birisi Emlak ve Kredi Bankası’nın inşa ettirdiği Levent Toplu Konut Projesi’dir. Kent Mülkiyeti Kanunu sonrasında kurgulanan bu alan modern mahalle anlayışını yansıtmaktadır ve kentsel ölçek göz önünde bulundurularak bölgesine entegre edilmiştir. Modern mahalle kavramının öncüsü olan Levent Mahallesi ise toplu konut anlayışını yansıtmaktadır (Pulat,

1992). Hareket Sitesi, Gazeteciler Sitesi İşçi Yapı Kooperatifi, Petrol Sitesi, Hukukçular Sitesi ve Uçaksavar Sitesi gibi örnekler de modern mahalle kavramının devamı niteliğindeki örnekler olarak inşa edilmiştir. Bu konutlarda dönemin teknolojileri ile gelişmiş tesisat teknikleri kullanılarak kullanıcılar için yüksek yaşam konforuna sahip yaşam alanları oluşturulmuştur.

Şekil 53 Hukukçular Sitesi, perspektif ve plan

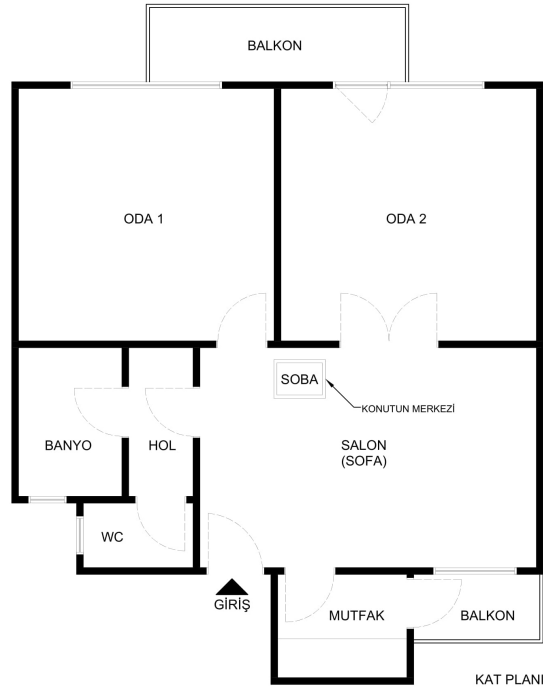
Dönemin örneklerinden birisi Hukukçular Sitesi Melih Birsal ve Haluk Baysal tarafından 1961 yılında inşa edilmiştir. İstanbul, Şişli'de yer alan bu site yapısı toplamda 12 kata sahiptir ve kendi bünyesinde farklı fonksiyonlara hizmet etmektedir. İçerisinde ticarethaneler, konut alanları ve sosyal alanlar barındıran bu yapı ilk site yaşamı örnekleri arasında yer almaktadır(Sözen, 1984).

Konutların, mekânların ve bunları donatan mobilyaların gelişim süreci alt-orta-üst gelirli ailelere göre çeşitlilik göstermiştir. Ekonomik çalkantıların da yaşandığı dönem içerisinde alt-orta-üst gelirli aileler için farklı yapı çözümlenmeleri görülmektedir. Üst gelirli ailelerde ekseriyetle ithal grup oturma mobilyaları gözlemlenmektedir. Daha modern yaklaşıma sahip bu mobilya grupları, alt gelirli ailelerde farklı şekillerde yer bulmuştur. Bu gelir grubu için özellikle çok fonksiyonlu mobilyalar karşımıza çıkmaktadır(Uzunarslan, 2002).

Şekil 54 Modern salon örneği ve grup mobilyalar

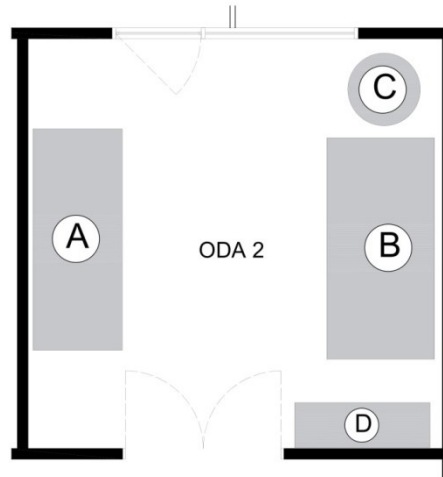
Modernizm artık bir saygınlık göstergesi olarak kabul görmüştür. Örneğin dönemin önemli örneklerinden Hilton Oteli modern iç mekân çözümlenmeleri ile dikkat çekmektedir. Bu otel ulusal ve uluslararası yayın organlarında da yer bulmuş, bu yapının modernleşen Türkiye için bir sembol niteliğinde olduğu değerlendirilmiştir. ABD firmaları ile ortaklaşa tasarlanan bu yapıda, Amerikan yaşam kültürü, mekân tasarımı ve mobilya birimleri kullanıcıya yansıtılmaktadır(Şumnu, 2013).

Şekil 55 Kasımpaşa'da bir ev planı (1964)

Kasımpaşa Arda Caddesi'nde bulunan 17 numaralı apartmanın bu dairesi ise (Şekil-58), alt-orta gelir sınıflı Türk toplumunun apartman hayatına geçiş sürecini yansıtmaktadır. Sofa mekânı tam olarak kaybolmasa bile, modernleşme süreci içerisinde formlar almıştır. Televizyonun henüz yaygın olarak kullanılmadığı yıllarda evin merkezini sobalar oluşturmaktadır. Islak hacimler diğer mekânlardan ayrılmıştır ve mutfak da kendi içerisinde özel bir mekân oluşturmuştur. Evin sahip olduğu iki oda ise ebeveyn ve çocuk odası olarak hizmet vermektedir. Fakat Misafirlerin yoğun olduğu zamanlarda çift kanatlı kapılar açılarak sofa ve iki numaralı oda birleştirilmektedir. Bu yöntem ile birlikte daha geniş bir alan oluşturulmaktadır. Apartman anlayışı ile önem kazanan balkon ise Haliç manzarasını seyretmektedir.

Mekânların özelleşmesinden sonra dikkat çeken bir diğer önemli konu mobilyalardır. Tek bir oda gün içerisindeki ihtiyaca göre değişim gösterirken, özelleşmiş odalarda hafif mobilyalar kullanılmaya başlamıştır. Yatak odalarında sabit karyola yataklar, salonlarda sabit oturma grupları, sabit mutfak mobilyaları gibi eşyalar hayatımıza girmiştir. Mutdoğan (2014)'ın çalışmasında da tespit ettiği gibi sofalar 1950-1960'lı yıllara kadar etkisini azaltarak kaybolmaya yüz tutmuştur. Kaybolma sürecinde çeşitli fonksiyonlar ile karşımıza çıkan sofalar, özellikle 80'li yıllardan sonra yerini tamamen hol alanlarına bırakacaktır. Günümüze doğru gelindiğinde ise mekanlar arası şeffaflık iyice artmıştır. Salon salomanje ve amerikan mutfak gibi esnek mekan kurgularına evrim gerçekleştirmiştir.

Şekil 56 Oda yerleşimi ve şematik mobilya kurgusu

(Şekil-55)'da 1960 ve 70'li yıllardaki orta-alt gelirli bir ailenin oda ve odayı donatan mobilyaların kurgusu görülmektedir. Bu oda içerisinde çok fonksiyonlu mobilyalar yer almakta ve gündelik kullanım için ev hanesine hizmet vermektedirler.

 <p>Şekil 57 Çekyat ünitesi</p>	(Şekil-43) A
 <p>Şekil 58 Somya yatak</p>	(Şekil-43) B
SAKSI (ÇİÇEK)	(Şekil-43) C
 <p>Şekil 59 Formika vitrin</p>	(Şekil-43) D

Batılılaşma sürecinin mekânsal kurgu ve mobilya etkileri analiz edilen örnek (Şekil-56) üzerinden görülmektedir. Burada öne çıkan mobilya olarak çekyat ünitesi değerlendirilebilir. Çok amaçlı kullanıma yönelik tasarlanmış mobilyalar (Şekil-57) oturma, yatma (Şekil-58), depolama ve sergileme (Şekil-59) işlevleriyle hizmet vermektedir. O dönem yaygın olarak kullanılan somya yataklar ise odanın karşı bölümünde konumlanmaktadır. Somya yataklar minderler ile birlikte gündelik kullanımda oturma işlevini de karşılamaktadırlar. Akşamları ise ekseriyetle ev hanesindeki çocukların uyuma amaçlı kullandığı yatak haline gelmektedirler. Çekyat ve somya yataklar karşılıklı konumlanırken, köşeye denk gelen alanda ise orta kısmı camlı ve gövdesi formika kaplı vitrin yer almaktadır. Salon müze kavramı orta gelirli

konutlar için daha butik tarzda yansıtılmaktadır. Bu vitrinlerde bir takım objeler, dekoratif eşyalar ve fotoğraflar sergilenmektedir. Vitrinin karşı cephesine denk gelen alanda ise yine dekoratif arayış içerisinde çiçek konumlandırılmıştır. Bu örnek oda tipi, değişen mobilya ve mekân kurgusunu ifade etmektedir.

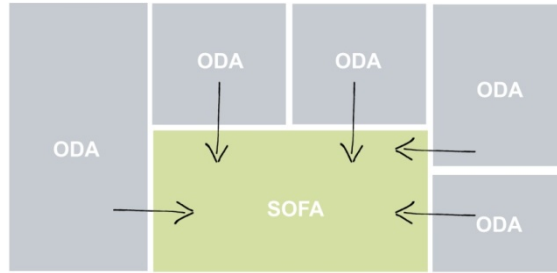
Konut anlayışındaki değişimler beraberinde yeni iç mekânın değişmesinde neden olmuştur. Bu değişimlere toplumun sosyolojik durumuna ek olarak gelişen geçen teknolojinin de payı vardır. Teknolojiyle birlikte hayatımıza girmeye başlayan çamaşır makineleri, buzdolapları, iklimlendirme cihazları, gazlı ısıtma sistemleri, radyo ve televizyon gibi cihazlar mekân kurgularının yeniden yorumlanmasına yol açmıştır. Örneğin çamaşır makinelerinin insan hayatına sağladığı kolaylıklar bilinmektedir. Bu bağlamda çamaşır makinesi insanların modern hayattaki yeni ihtiyaçlarından biri olmuştur. Eski tip banyo ve tuvaletler bu yeni ihtiyacın gereği cihazlara yer vermekte zorlanmışlar ve sonrasında kurgulanacak yeni tip konutlar için çamaşır makineleri de bir tasarım unsuru olarak mekânın kurgulanmasında önemli yere sahip olmuştur. Keza bu örnek buzdolapları özelinde de değerlendirilebilir. Endüstriyel cihazlar ile birlikte insan hayatına sağlanan kolaylıklar mutfak mekânlarını da kapsamaktadır. Netice olarak yeniden kurgulanan mutfaklar artık buzdolabı, evye ve ocak üçgeninde tasarlanmaktadır.

Türk ailesinin kurgusunda gerçekleşen değişimler, aynı zamanda mekânsal kurgu değişikliklerini de beraberinde getirmiştir. Geleneksel tipolojide bir aile için kullanımda olan odalar, çekirdek aileye geçilmesi ile birlikte bireylere özelleşmiş odalara dönüşmüştür. Hatta sadece misafirlerle kullanılan oturma odası gibi kavramlar ortaya çıkarak o dönem için bir statü değeri oluşturmuştur(Mutdoğan, 2014). Gündelik hayatta kullanılmayan, sadece misafirler için açılan bu mekânlar değişen mekân ve toplumsal kültürün bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu mekânlarda özellikle sergileme kavramı ön plana çıkmıştır. O dönemin moda akımlarını yansıtan jakarlı brode, dantelli örtüler, vitrinler ve sergileme üniteleri bu mekânlarda ön plandadır.

Yeni modern mekân kurguları, geleneksel Türk konut tipi tipolojisine göre çeşitli farklılıklara sahiptir. Geniş aile yaşantısı ve mahremiyet gibi kavramlar çerçevesinde karakterleşmiş bu Türk evi modeli dönüşüme uğramış ve sofa merkezli

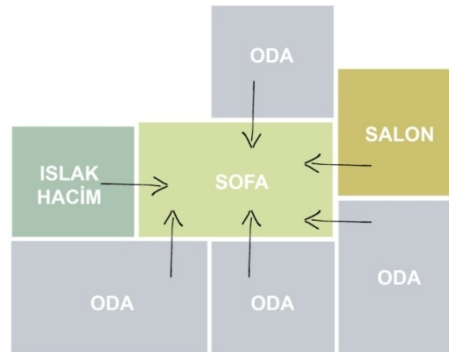
yerleşen, mahremiyetin ön planda tutulduğu oda düzeni yerini özelleşmiş mekânlara bırakmaktadır(Enginöz, 1998).

Mahremiyet olgusunun şeffaflaşması ve çekirdek aile yaşantısına geçilmesiyle beraber odaların salon, yatak odası, misafir odası ve yemek odası gibi mekânlara dönüşmüştür. Geleneksel Türk evinde çekirdek aile için tahsis edilen sadece çok fonksiyonlu odalar özelleşerek yeniden kurgulanmaya başlamıştır. Ayrıca gusülhane olarak bilinen temizlik alanları ise banyo gibi ıslak hacim mekânları olarak karşımıza çıkmaktadır. Merkez noktası olan sofalar ise hol ve antreler gibi geçiş mekânlarına evrilmiştir.

Şekil 60 Sofalı plan şematik gösterim

Zaman içerisinde sofa mekânları (Şekil-60), bir evrim süreci içerisine girmiştir. Sofa ve oda kavramlarının dönüşümleri orta gelirli aileler ve geleneklerini yaşamak isteyen toplumlar tarafından yaşatılmaya çalışılmıştır. Gelenekler bir yana, bu mekân kurgusu insanlar için kullanışlı olmaktadır.

Şekil 61 Sofanın dönüşüm evresi, özelleşmeye başlayan mekânlar

Özellikle 1970'li yıllarda yaygınlaşmaya başlayan bu kitle iletişim aracı insanların hayatında derin değişikliklere yol açmıştır. Şehirlerin, sınırların ve hatta kıtaların ötesinden daha etkili şekilde haberdar olmaya başlayan kitleler için küreselleşmenin ölçeği de genişlemiştir. Türkiye'nin herhangi bir vilayetinde yaşayan birisi bile Dallas dizisi ile Amerikan kültürü ve yaşam tarzı hakkında bilgi aktarımına erişmiştir. Bu diziler eğlenme amaçlı olduğu gibi farklı ülkelerdeki mekân tipolojilerini gözlemleme olanağı da yaratmıştır. Ayrıca reklamlar aracılığıyla endüstriyel ürünlerin yaygınlaşması, çağdaş olarak nitelendirilen gereçlerin insanlar tarafından benimsenmesi de bir etki yaratmıştır. Tunç (2001)'un 70'li yılları anlattığı kitabında değindiği gibi insanlar televizyonu hayatlarının önemli bir yerine dahil etmişlerdir. Akşam eğlenceleri sadece televizyon olurken, tiyatro ve sinemaların seyircileri büyük ölçüde azalmıştır. (Şekil-64)'de bu bahsi geçen akşam eğlencelerinin ve hane halkının televizyon ekseninde geçirdiği vakit karikatür formatıyla aktarılmaktadır.

Şekil 64 80'ler ev yaşantısı (Umut Sarıkaya)

Televizyonun yaygınlaşmaya başlamasına birlikte, salon mekânlarının da gündelik kullanıma yönelik işleyişi söz konusu olmuştur. Genellikle misafirler için saklanan bu mekânlarda, ev hanesi normal zamanlarda da vakit geçirmeye başlamıştır. Televizyon ile birlikte mekân kurguları tekrardan yorumlanmış ve özellikle oturma elemanları televizyona yönelecek şekilde konumlandırılmaya

başlanmıştır. Salonlar, oturma odalarına göre daha ufak metrekarelere sahip oldukları için televizyon cihazları ekseriyetle salonlarda bulundurulmuştur. Sergileme ünitesi olarak kullanılan vitrinler, televizyonları da kapsayacak şekilde yeniden yorumlanmıştır. Televizyonu da içerisine kapsayan bu donatılar, mekân kurgusunun en belirleyici faktörlerinden birisi haline gelmiştir. Tabii ekonomik dengeler göz önüne bulundurulduğunda bazı ailelerin, televizyondan sonra televizyon ünitesine ekstra bir para harcamaması durumunda çeşitli mobilyaların üzerleri mesken tutulmuştur. Zaman geçtikçe kimi konutlarda televizyon hakimiyetini arttırmıştır ve salon ile yatak odalarında da kullanımları görülmektedir.

Televizyon, sadece fiziksel olarak değil aktardıkları ile de mekân üzerinde etkilere sahip olmuştur. Televizyonla birlikte mahremiyet ve geleneksel kültür gibi kavramlar zayıflama yönelimi göstermiştir. Bu değişimler devamında aile içerisindeki hiyerarşik yapılara da tesir etmiştir. Çocuklar için de özelleşmiş odalara ilgi artarken, bu bağlamda çocuk odası gibi kavramların da literatürümüze dâhil olduğu gözlemlenmektedir. Çocuklar daha çok odalarında vakit geçirmeye başlamışlar ve ailenin ortak vakit geçirme sürelerinde azalma olmuştur. Nitekim televizyon aile için ortak vakit geçirme aracı olarak görülebilir. Bu bağlamda televizyonun birleştirici bir etkisi olduğu, salonların daha hareketli hale getirildiği tezi ortaya atılabilir.

Özetlemek gerekirse modernleşen toplumun, mekân algısı ve anlayışı da değişmiştir. Bu değişimler yaşanırken göreceli olarak geleneklere daha bağlı kimseler, Türk evi modelinin bazı yansımalarını bu modern ev tiplerine aktarmıştır. Oda mekânı salon, oturma alanı ve sofa ise hol gibi mekânlara dönüştürülmüştür. Nüfus, coğrafya ve ekonomi etkileriyle küçülen konutlarda birbirine uyum sağlayan kullanışlı çözümler getirilmiştir (Arat & Kaçar, 2021). Sofanın başkalaşmış hali olan girişteki salonlar çift kanatlı kapılar kullanılarak odalara açılmıştır. Çift kanatlı geniş geçitler ile gerektiği zaman salon ile odalar birleştirilerek daha geniş mekânlar elde edilmiştir. Sosyokültürel değişimlerin neticesi olarak karşımıza çıkan tüm bu bulgular, sanayileşme ivmesiyle de hız kazanmıştır. Seri üretim, fabrikasyon, tek tipteki mobilyaların kullanımı artarak mekânsal kurgulara şekil verilmiştir. İnsanların bu ürünlere çabuk alışma nedeni olarak ekonomi ileri sürülebilir.

1980 miladı sonrasında geçilen neoliberal ekonomi modeliyle birlikte inşaat sektörü de şekillenmeye başlamış ve bu dönem içerisinde anayasal düzenlemeler ile birlikte devletin toplu konut üretimi konusundaki desteği somut hale getirilmiştir. Bu yapılan düzenlemeler ile birlikte artan konut ihtiyaını karşılamak amaçlanmıştır. 1984 yılında yürürlüğe giren yasalar ile TOKİ gibi kamusal bir kuruluş oluşturulmuş ve bu kuruluşun amacı konut arzına göre üretim yapmak olmuştur(oban, 2012).

şekil 65 Ataköy Kaynak Geliştirme Projesi

1980'lerden sonra çeşitli konut tasarım ve sunum formatları olsa da konut stokları ile üretimi konusunda en büyük oranı TOKİ Kurumu oluşturmuştur. TOKİ bütün gelir gruplarına yönelik apartmanlar, toplu konutlar ve siteler gibi barınma yapıları oluşturmuştur. Bu yapı gruplarında ise özellikle İstanbula, Başakşehir bölgesinde örnekleri görülen dışarıya kapalı ve kendi kendisine yeter konut modelleri gelişmiştir.

şekil 66 Van Afet Evleri, TOKİ

Çeşitli doğal afetler sonrasında birçok eski bina zarar görmekte, yıkılan binaların yerine yenileri yapılarak ve zarar görmüş binaların da kentsel dönüşüme sokularak ıslah edilmektedir. Özellikle 1960'lı yıllardan beri süregelen gecekondular ve çarpık kentleşme sorunları da bu bağlamda değerlendirilmiştir (Mutdoğan, 2014). TOKİ tek tip bir tasarım anlayışı ile ekonomik ve hızlı üretilebilir yapı stokları üretmiştir.

Tarih	Mekânsal Özellikler
1839 - 1923	Mekân kurgularını geleneksel tipoloji belirlemektedir Tanzimat sonrası batılılaşma etkileri kendisini yavaştan göstermeye başlıyor
1923 - 1950	Mekânlar özelleşmeye başlıyor, Geleneksel mekân anlayışı değişiyor Sabit mekân elemanları yerini mobilyalara bırakıyor Islak hacimler için ayrı mekân kurguları
1950 - 1980	Küreselleşme etkileri mekânlar üzerinde daha etkili hale geliyor Sofa mekânları yerini tam olarak hol ve antrelere bırakıyor Misafirler için saklanan müze-salonlar önem kazanıyor Kalıp betonarme yöntemi ile birlikte mekânların esnekliği azalıyor
1980 - 2000	Sosyolojik olarak değişimler hız kazanıyor, mahremiyet şeffaflaşıyor Televizyonun yaygınlaşması ile birlikte evlerin sosyalliği artıyor Televizyon kullanımı ile birlikte müze-salonlar önemini yitiriyor
2000 <	Mekân kurguları kendi aralarında geçişken hale geliyor ve ek fonksiyonlar mekânların özelleşmesinde daha fazla etkili oluyor

Mutdoğan (2014)'ın verilerine göre düzenlenmiştir.

3.5.1. Televizyon, İnsan ve Mekân Denklemi

İnsanlık, iç mekanını algıladığı günden beri dış dünyadan izole ettiği bu yaşam alanını anlamlandırma çabasına girişmiştir. Bu çaba toplumların üretim biçimi, inanç sistemleri, siyasal durumları ve kültürel öğelerinden etkilenmiş ve bu etki günümüzde de devam etmektedir. Başlangıçta tek bir hacimden oluşan mekanın odağı: Isınma, yemek pişirme ve aydınlatma gibi işlevleri bulunan ocağın etrafında şekillenmiştir. Süreç içerisinde inaç sistemlerinin mekana dahil olmasıyla birlikte inancı temsil eden öğeler de iç mekanlara girmeye başlamıştır (Şekil-67). Örneğin tek tanrılı dinler, animist ve politeizm inançlarının etkisiyle iç mekanlarda bu dinsel öğretilerin sembolleri de yer bulmaya başlamıştır. İnancın iç mekânda yer göstermesi: Hristiyanlık inancı gereği ikonaların ve sembollerin bulunduğu sunaklar, İslam inancında ibadetin odak noktası Kabe'ye yönelmeyi temsil eden kible kavramı bu odaklanmaya örnektir. Tarih çağlarına geçiş ve sonrasındaki siyasi yönetim merkezleri olan iç mekanlarda odak noktası da hükümdarın oturduğu taht mobilyaları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 67 Çatalhöyük: Ocak ve inan sistemi sembolleri

Medeniyetin gelişimi neticesinde mekana giren mobilya başlangıçta işlevsel özelliklerinin yanısıra duvar önlerinde sergileme amaçlı kullanıldığı ve mekanın odağında da yer aldığı bilinmektedir. Mobilyanın yaygınlaşmasıyla birlikte kuşaktan kuşağa geçen bu donanım zaman içerisinde seri üretim yöntemleriyle daha fazla mekana girmiştir. Bu donanımlardan sonra teknolojik icatlar da mekanlarda yer

bulmaya başlamıştır. Telefon, gramofon, radyo, televizyon, çamaşır makinesi, buzdolabı, hava gazıyla çalışan ocak gibi teknolojiler örnek olarak verilebilir. Bu icatların içerisinde ise televizyonu diğer teknolojik icatlardan ayran bir bulunmaktadır ve bu özellik de televizyonun görsel bir iletişim aracı olmasıdır. Televizyon oturarak izlenmesi ve oturmanın odağında yer alması sebebiyle de kendi donatısını yaratmış ve mekan içerisinde de yerini almıştır.

Eriç, Ersoy ve Yener (1986)'in çalışmasına göre, mekân kurguları insanların yaşamlarını biçimlendirmektedir. Mekânların bizatihi kurgusu ve içerisinde organize edilmiş mobilyalar insanların duygularını, fikirlerini ve hayat felsefelerini yansıtmaktadır. Bu bağlamda insanın mekân ile mobilya ilişkisine sonradan dahil olan televizyon üç bileşenli bir denklem oluşturmuştur (Şekil-68).

Şekil 68 Mekân, insan ve televizyon

Televizyon, bulunduğu toplumun konjonktürüne göre biçimlenmektedir. İçinde bulunulan ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal durumlar toplumları şekillendirirken aynı zamanda sihirli kutunun kullanımına da yön vermiştir. Örneğin televizyon, ilk yıllarında Türk toplumu çeşitli ekonomik çalkantılar içerisinde yer alması sebebiyle her hanede kolaylıkla yer edinmemiştir ve bu durumda televizyonu olmayan aileler, televizyona sahip hanelere misafirliklere giderek toplu şekilde yayınları takip etmişlerdir. Misafirlik kültürünü değiştiren bu kitle iletişim aracı 'telemisafirlik' gibi kavramların doğmasına neden olmuş ve mekân kurgularının televizyona göre organize edildiği hanelerde misafir ağırlama zamanı televizyon yayınlarına göre biçimlenmiştir.

Mobilyaların mekanlarda yer almaya başlamasıyla birlikte mekânların prestij değeri de artmıştır. Özellikle sergileme kavramı mekânlarda kendisini göstermeye başlamıştır ve sihirli kutu da bu saygınlık göstergelerinden bir tanesi olmuştur. Pamuk (2007)'un da anlatisına göre, bazı insanlar salonları müze olarak görmektedirler. Salon mekanları bu bağlamda sergileme mekanı ve statü göstergesi olarak benimsenmiştir. Üst gelirli hanelerde televizyon salonlarda yeri alırken, orta ve alt gelirli haneler ise televizyonları oturma odalarında derme çatma mobilyalar üzerinde konumlandırmışlardır. Dolayısıyla televizyonun mekân üzerindeki etkileri toplumdaki sınıflara göre çeşitlilik gösterdiği gözlemlenmektedir.

Televizyon etkisiyle yıkılmaya başlayan sadece misafirlere hizmet eden salon algısı artık yemek yenilen, televizyon izleyerek eğlenilen, bireysel aktivite gerçekleştirilen ve hane halkının kullanımına açılan mekânlar silüetine dönüşmüştür (Şekil-69). Nasır (2016)'ın çalışmasında katılımcılar ile yaptığı araştırmalar bu olgulara destek olur niteliktedir. Katılımcı, eşinin eve geldiği ilk anlardan itibaren televizyon izlemeye başladığını belirtmiştir. Akşam yemeğini de yemek masasında yemek yerine bir tepsiyle beraber televizyon karşısında yediği vurgulanmıştır. Bu durum insan, mekân ve televizyon ilişkisinin örneklerinden birisidir.

Şekil 69 90'lar evi, Üsküdar

Gündüzleri yapılan televizyon yayınları ekseriyetle ev kadınları izlemekteydiler. Bu durum televizyon izleme aktivitesini sebze temizleme, hamur işi ve bazı yemek ön hazırlık işleri ile birlikte farklı bir boyuta geliştirmiştir (Ayata, 1988). Yeni yaşam şekilleri ile birlikte mekânlar arasında esneklik olmuştur. İnsanlar gündelik işlerini yaparlarken, bir yandan televizyon takip etme ihtiyacı duymuşlardır. Örneğin bunun neticesinde mutfakta yapılmakta olan çeşitli eylemler televizyon

karşısında yapılmaya başlanmıştır. Yemek yerken veya dinlenirken bir yandan da televizyon izlemenin alışkanlık haline gelmesi beraberinde mutfaklarda ve yatak odalarında da televizyonun kullanılmaya başlamasına neden olmuştur.

Dönemin yaşamını aktaran Tunç (2001)'un anlatısına göre televizyon odak noktası görülerek diğer mobilyalar ona göre konumlandırılmıştır. Televizyon aynı zamanda kendisiyle birlikte bazı donanımları da hayatıma kazandırmıştır. İlk yıllarda daha ilkel olarak kabul edilebilecek televizyon sehpaalarının üzerinde konumlandırılmaktaydı. Bu sehpa ise mekânın kurgu merkezi durumundadır. Örneğin sehpanın ana özellikleri ise formika yöntemiyle kaplı olmasıydı. Raflardan oluşan bu televizyon sehpasında en üst rafta televizyon konumlandırıldı. Diğer raflara ise el yapımı dantel işlemler ve bir takım dekoratif objeler yerleştirildi. Diğerlerinden dikkat çekici ölçüde kısa olan en alt raf ise televizyonun regülatörü için tahsis edilmişti.

Televizyonun toplumla buluşması ve mekânlarda yer alarak izleyicilerin hizmetine bağlanması da bir süreçten oluşmaktadır. Bu süreci mizahi bir dille aktaran örneklerden birisi olarak Vizontele filmi 2001 yılında gösterime sunulmuştur. Bu filmde sihirli kutunun kırsal kesimde yaşayan toplumda kendisine yer bulma serüveni anlatılmaktadır.

Şekil 70 Vizontele filmi, televizyonun topluma entegrasyonu

Şekil 71 Vizontele filmi, televizyonun yer arayış çabası

Teknik olarak ve sosyolojik olarak belirli bir sürece yayılan televizyonun serüveni mizahi bir dille izleyicilere aktarılmış ve dönemin TRT yayıncılığında önemli bir isim olan Zeki Müren'in edindiği yer "Zeki Müren de bizi görecek mi?" repliği ile ifade edilmiştir. Ayrıca filmin içerisinde bulunduğu dönemin önemli olayı

Kıbrıs Barış Harekat'ı insanların bir hanede toplanarak takip ettiği gösterilmektedir. Dolayısıyla televizyonun mekân ve insan etkileşimi serüvenindeki birleştirici etkisi gözlemlenmektedir.

Şekil 72 Vizontele filmi, Kıbrıs Barış Harekât'ının TV'den takibi

Filmin final kısmında televizyonu kullanmaya başlayan köy halkı, Kıbrıs Barış Harekat'ında şehit olan köy ferdinin haberiyle derin üzüntüye kapılır. Esasında haberi iletmekte sadece bir araç olan televizyon bu bağlamda suçlu görülerek filmdeki toplumun belleğinde yer edinmiştir. Bir yorum olarak televizyonun sadece aracı olmasından ziyade, sosyolojik olarak ona atfedilen değerin büyük olduğu fikri ortaya atılabilir.

Şekil 73 Evin merkezinin sobadan TV'ye dönüşümü, Kasımpaşa

Teknolojik gelişmeler mekânların değişimine ve dönüşümüne yol açmıştır. Evlerin yaşam merkezleri geçmişte sobalar ve şömineler olurken, teknoloji ile bunların yerini televizyonlar almıştır. (Şekil-73)'de 1964 yılında inşa edilmiş orta/alt gelirli bir konut örneği yer almaktadır. İnşa edildiği yıllarda televizyona erişimin zor olması sebebiyle televizyon henüz bir tasarım unsuru olarak görülmemektedir. 80'li yıllara gelindiğinde televizyon cihazları yaygınlaşmış ve mekân içerisinde televizyon için yer arayışına girilmiştir. Bu bağlamda televizyon oturma odalarının başköşelerinde konumlandırılırken, sobalar ise odak noktası olma özelliğini sihirli kutuya kaptırmıştır. Başlarda derme çatma sehpa üzerinde hanelerde kendisine yer bulan televizyon, sonralarda ise daha komplike ve özel olarak tasarlanmış televizyon ünitelerine geçmiştir.

Televizyonlar, ev hanesini bulunduğu mekâna doğru çekmektedir. Dolayısıyla televizyonun birleştirici bir etkiye sahip olduğu ve ev hanesinin birlikte vakit geçirmek için televizyonun konumlandığı mekâna toplandığı bilinmektedir. Televizyon ona atfedilen değer ölçüsünde hayatlarımızda karşılık bulmuş ve özellikle içe dönük toplumlar için eğlence ihtiyacının karşılanmasında büyük bir role de sahip olmuştur. Bu bağlamda insanların televizyon ile ilişkisi kısa süre içerisinde sıkı bir bağ haline gelmiştir. Aynı zamanda kurulan bu bağ sayesinde sihirli kutu kolektif bellek üretme aracı haline gelmiş ve mekân ile insan etkileşimi arasında kendisinden söz ettirmiştir.

Şekil 74 NordMende televizyon haberi

Sihirli kutunun etki alanlarından bir tanesini de reklam alanları olarak tanımlayabiliriz. Özgen (1994)'e göre, bir ürünün yüksek oranda satış rakamlarına ulaşabilmesi için televizyon reklamlarının efektif kullanılması önemlidir (Şekil-74). Genel çerçevede özetlemek gerekir ise, bir mesajı toplumlara iletmek için kullanılacak en etkili yöntem televizyondur. Gündelik hayatımıza giren televizyon ile birlikte birçok reklam gösterimlerine tanıklık edilmekte ve bu reklamlar insanları tüketen toplum haline getirmektedir.

Şekil 75 Televizyon satışı gazete haberi

Kitleleri tüketen toplum formatına sokmak için kullanılan reklamcılık yöntemi ve televizyon satışı için kullanılan gazete reklamı (Şekil-75)'da görülmektedir. Tüketimi özendiren reklamlar insanların mekân kurgusu ve mobilyalardaki taleplerini tek tipleştirilmektedir. Bu reklamlar ile birlikte uluslararası mobilya firmalarının tanınırlığı ülkelerin dört bir yanına ulaşmaktadır. Yerel üretim mobilyalar yerine, büyük firmaların ürünlerine artan talep tek tipleşmeyi de beraberinde getirecektir. Örnek olarak uluslararası ve yerli modüler mobilya firmalarının ürünleri popülerleşerek evlerdeki yerlerini teker teker almışlardır. Bu konuda insanların sergileme dürtülerini de irdelenmektedir. Televizyon üzerinden

anlık olarak yayınlanan moda akımlarından geri kalmamak adına mekânlar biçimlendirmekte ve dizilerde görülen ürünler de iç mekânlar organizasyonlarına etki etmektedir.

Şekil 76 Kahvehane televizyon yerleşimi

Televizyonun Türk toplumu hayatındaki diğer bir karşılığı ise kahvehanelerde karşımıza çıkmaktadır (Şekil-76). Çağlayan (2012)'in anlatımına göre kahvehaneler anadolunun ilk kamusal mekânları olarak tanımlanabilir. Kahvehaneler sosyolojik olarak toplum üzerinde önemli bir yere sahiptir. Bu mekânlarda insanlar belli vakitlerini harcayarak sosyalleşme, haberleşme ve eğlence gibi ihtiyaçlarını karşılmaktadırlar. Tabi ki zaman içerisinde kahvehaneler de televizyondan nasibini almışlardır. İlk dönemlerde çapraz çatkılar üzerinde duvar köşelerinde yerini alan televizyon, günümüzde kahvehanelerin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Özellikle futbol müsabakaları ve dizilerin izlendiği vakitlerde bütün sandalyeler yeniden konumlanmakta ve televizyona doğru çevrilmektedirler. Diğer bir değişle tiyatroya benzetilebilecek bir oturma planı oluşturulmaktadır.

3.5.2. Mekânın Odağındaki Televizyonun Mobilya İle İlişkisi

Birçok yenilik ve değişimler ile birlikte konutlara giren televizyon, mekândaki konumu ve diğer mobilyalar ile olan ilişkisi mekân kurgusunu değiştirmiştir. Televizyonun, Türkiye’de perakende satışının başladığı ve konutlara girdiği ilk yıllarda iç mekân içerisinde nerede ve nasıl konumlandırılacağı yönünde deneysel arayışlar içerisine girilmiştir. Görüş odağı nedeniyle yerden yüksek olması gereken bu sihirli kutu; mekânlarda bulunan göz hizasındaki donatılar, dikiş makineleri, masa, sehpa (Şekil-77) gibi donatılar üzerinde konumlandırırken, zaman içerisinde kendisi için özelleşmiş mobilyalarda yer bulmuştur (Şekil-78). Bu mobilyalar genel anlamda televizyon ünitesi olarak adlandırılan basit yapılı televizyon sehpaları süreç içerisinde yerini televizyon merkezli ünitelere ve günümüzde ise televizyon için tasarlanmış duvarlara bırakmıştır.

Şekil 77 Televizyon konumlanma çabası

Şekil 78 Televizyon sehpası

Şekil 79 Televizyon, dantel ve biblo

Televizyonu göz hizasına getirmek için sehpa üzerinde kullanılırken, Türk toplumunda donatı olarak algılanmış ve anlamlandırılmıştır. Bu bağlamda televizyonlar, üzerine el işçiliği ile üretilen örtüler ve danteller ile birlikte

süslenmiştir. Televizyon üniteleri günümüzde ise salonlarda göze çarpan ve diğer mobilyalar ile uyumlu ve televizyon teknolojisinin gelişimiyle birlikte artan kablo miktarı, dekoder, ses sistemleri ve diğer tamamlayıcıları gizleyen yapısı ve fonksiyonel raflarıyla birlikte bir duvar ünitesi formatına doğru gelişim göstermiştir.

Başlangıçta mekân, televizyon ve mobilya ilişkileri ailelerin sosyal sınıflarına göre değişiklik göstermektedir. Bu olguyu da ailenin ekonomik durumu ve yaşam biçimi belirlemektedir. Örneğin düşük gelirli hanelerde derme çatma mobilyalar üzerinde konumlanan televizyonlar, orta ve üst gelirli ailelerde ise daha özelleşmiş televizyon üniteleri üzerinde konumlandırabilmektedir.

Şekil 80 Formika televizyon ünitesi

Televizyon mobilyası için çeşitli modeller üretilmiştir. Örneğin stor kapaklı dolaplar tam gün yayının olmadığı dönemin izlerini yansıtmaktadır (Şekil-80). Bu bağlamda dönemin şartlarının ve sosyolojik durumunun mobilya ve mekân kurgusu özelindeki etkilerini belgelemektedir.

Kartal Tibet'in yönetmenliğini üstlendiği 1996 yapımı Milyarder isimli sinema filminde kullanılan mekânlardan birinde bir stüdyo oluşturmak yerine bizzat Sapanca istasyon şefinin ikamet ettiği lojman ve donatılar film seti olarak kullanılmıştır ve televizyonun orta gelirli bir ailenin iç mekândaki durumu belgelenmiştir.

Şekil 81 Milyarder filmi, televizyonun konumlandırılması

Televizyonun yaygınlaşması, televizyon yayıncılığının ilerlemesi ve uzaktan kumanda kavramının hayata girmesi ile birlikte yatak odası gibi hacimlerde ve bütün sosyal alanlarda da televizyon kendine yer bulmuş, teknolojik gelişmelerle birlikte tüplü televizyonlar yerini LED ve LCD sistemlere bırakmıştır. Fiziki olarak incelen ve hafifleyen televizyonlar daha hafif televizyon üniteleri üzerinde konumlandırılmakta veya adeta tablo gibi duvarlara monte edilmektedir. Örneğin yatak odalarında giysi dolapları ile entegre olarak kurgulanan televizyon yüzeyleri tasarlanmakta (Şekil-82) ve askı sistem ile kullanılan televizyonlar ise artık üniteden ziyade bir yüzeyi tanımlamaktadır.

Şekil 82 Yatak odası televizyon ünitesi(yazarın proje arşivinden)

Aynı zamanda televizyona erişimin kolaylaşmasıyla birlikte televizyonlar mutfak ve yatak odası gibi mekânlarda da kullanılmaya başlanmıştır. Kullanıcılar ise yatak odalarında yataklarının karşısına gelecek şekilde konumlandırılan ekranlardan film izleme gibi eylemleri gerçekleştirmeyi talep etmektedirler.

Şekil 83 Televizyon ve L koltuk kurgusu(yazarın proje arşivinden)

Başlangıçta ve günümüzde televizyon, konumlandırıldığı salon veya oturma odalarında takım olma özelliği gösteren bütün oturma grupları ve yemek masasının bir grup sandalyesinin televizyona karşı odaklanarak konumlandırılmıştır. Ayrıca koltukta otururken televizyon izleyen kişinin gereksinimlerini karşılamak üzere sehpa entegrasyonu, güneş ve ışık kontrolü için perde düzeneği ile aydınlatma düzeyi de bu durumdan etkilenmiştir.

Televizyon mobilyaların ergonomik ve fonksiyonel gereksinimleri üzerinde de etkilere sebep olmuştur. Günün belirli zamanını ve hatta uzunca saatlerini televizyon karşısında geçiren insanlar için televizyonla kurulan ilişkide konfor kavramı önem kazanmış ve bu bağlamda hayatımızda yer edinmeye başlayan L formdaki oturma grupları, TV koltuğu olarak adlandırılan hareket edebilen ve bir sehpa uzantısı bulunan hatta televizyon kumandasının konulacağı yere kadar teferruat ile tasarlanan tekli koltuklar uzanarak televizyonu izleme eylemi için kurgulanmıştır (Şekil-83). Zaman içerisinde sihirli kutular akıllı kutu haline evrilmiş ve içerisinde internet bağlantısına sahip olmuştur. Günümüzde Netflix, BlueTv ve Tivibu gibi uygulamalar üzerinden film ile dizi izleme aktivitesi daha da yaygınlaşmıştır. Dolayısıyla L forma sahip sofa ve televizyon özelinde kurgulanmış mekânlar kullanıcı açısından daha da önem kazanmıştır.

3.6. Bilgi İletişim Çağı İle Birlikte Değişen Mekân Anlayışı

21. yüzyıl bilgi ve iletişim çağı olarak ifade edilmektedir ve insanlık sınırsız bir veri havuzuna sahiptir. Gelişen teknoloji ivmeli olarak yükseldiği gibi kısa süre içerisinde yeni yaşam biçimlerini, yeni günlük ihtiyaçları ve iş gruplarını beraberinde getirmiştir. Yeni yaşam biçimleri ve ihtiyaçlar dâhilinde konutlar da bu teknolojik cihazlar ile donatılmaya başlanmış ve “akıllı ev” denilen kavramın doğuşuna neden olmuştur. Akıllı mutfak robotları, uzaktan kumanda edilen cihazlar ve akıllı diğer robotlar insanların yaşamlarını kolaylaştırmak için hizmet vermeye başlamıştır.

Yeni iş grupları ve değişen yaşam biçimleri beraberinde aile yapılarında da değişimler yaşanmıştır. Geniş aileden çekirdek aileye dönüşen yapı, günümüzde ise daha bireysel hale gelmiş ve mega kentlerde artan nüfusun da neticesi ile konutların metre kareleri kısıtlanmıştır. 1+0, 1+1 gibi mutfak ile oturma alanının iç içe olduğu açık mutfaklı mekânların kullanımı yaygınlaşmıştır.

Şekil 84 Stüdyo daire 1+1(yazarın proje arşivinden)

Koridorların olmadığı, mekânların direkt olarak birbiriyle sirküle olduğu bu mekân tipolojileri kullanım kolaylığı açısından popülerlik kazanmakta (Şekil-84) ve küçük antreler ile salon/mutfak mekânına girilen bu tipolojilerde mobilyaların

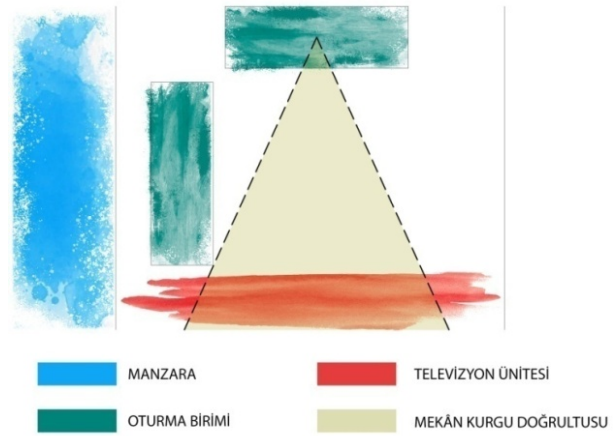
fonksiyonları özelinde işlevsellik önem kazanmıştır ve kısıtlı metre karelerde verimli çözümlerinin kurgulanması çabalanmaktadır.

Şekil 85 Stüdyo daire Salon/Mutfak(yazarın proje arşivinden)

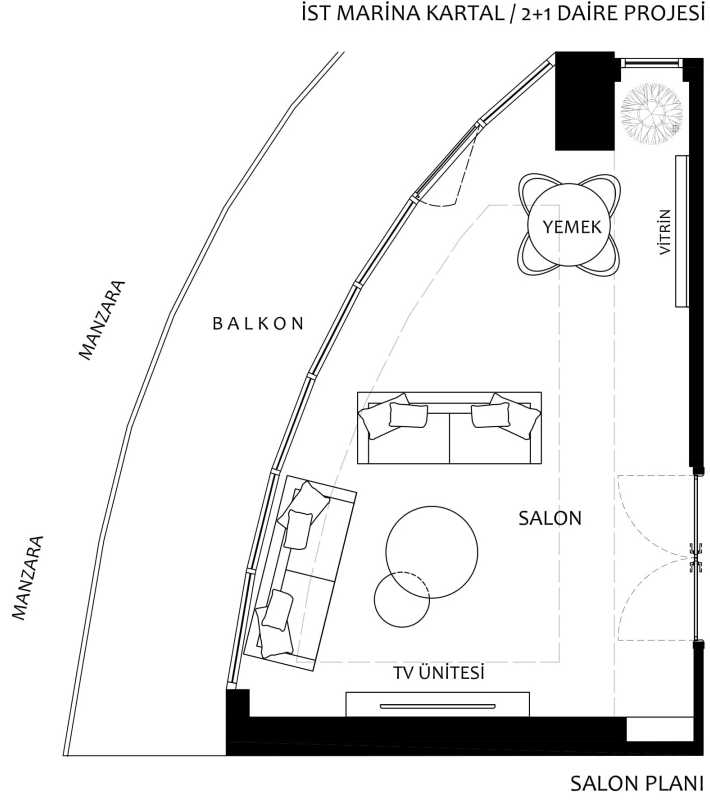
İşlevselliğin ön planda olduğu bu mekânlarda yemek alanları ve oturma grupları keza televizyon merkezli kurgulanmaktadır (Şekil-85).

Televizyonun bulunduğu duvar yüzeyleri kullanıcılar tarafından önem verilen bir unsura dönüşmüş, ilk başlarda televizyonu göz hizasına getirme çabası ile başlayan bu serüvende geleneksel örtüler ile bir estetik arayışına girilmiştir ve günümüzde ise tamamen bir duvar tasarım anlayışı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 86 Mekân kurgusu şematik gösterim(yazarın proje arşivinden)

Kartal, İst Marina projesinde kurgulanmış bu mekân (Şekil-87) televizyonun mekânsal kurgudaki yerini nakleden güncel bir örnektir. Kullanıcının istekleri doğrultusunda tasarlanarak kurgulanan bu mekânda oturma düzeni oldukça etkileyici manzaraya karşın, televizyon ünitesine doğru oluşturulmuştur.

Şekil 87 Kartal İst Marina, 2+1 daire projesi, salon(yazarın proje arşivinden)

Günümüz yaşam alanı projeleri üretiminde ve tanıtımlarındaki reklamlarda (Şekil-88), salon tasarımındaki en önemli unsurun yine televizyon ve televizyon ünitesinin öne çıktığını görmekteyiz (Şekil-X). Bu talepler kullanıcıya göre değişiklik gösterse de, günümüzde ekseriyetle televizyon odaklı mekân kurguları etkisini halen devam ettirmektedir. Sihirli kutu, toplumun hayatına girdiğinden beri bir saygınlık unsuru olarak görülmüştür. Salon tasarımlarında televizyonun ve televizyon ünitesinin boyutları büyürken, onu destekleyecek diğer mobilyaların boyutunda küçülmeler gözlenmiştir. Başlarda mütevazı bir biçimde Türk toplumuna dâhil olan ve sehpa üzerinde yer bulan televizyon, sonrasında özelleşmiş üniteler üzerine konumlandırılmıştır. Devamındaki süreç içerisinde de teknolojik gelişmeler televizyonların boyutlarını büyütmüş, kalınlıklarını inceltmiştir. İncelen formları ile

televizyonlar, artık duvar ünitesinden çıkarak sanat eseriymiş gibi duvarlara asılmaya başlanmıştır.

Şekil 88 İst Marina projesi, salon(yazarın proje arşivinden)

Şekil 89 İst Marina Projesi, salon tasarımı(yazarın proje arşivinden)

Televizyonun asıldığı duvarlar ise komple bir tasarım unsuru olarak görülmüştür (Şekil-89). Televizyonu çevreleyen duvar elemanı, diğer donatılar, estetik arayışı ve ikincil işlevli mobilyalar ile yeniden tasarlanmıştır. Televizyonun egemenliği altında kurgulanmış mekânlar ise bu beyaz ekranın yansıttığı doğrultuda dönüşmeye açık olmuştur.

Teknolojinin geldiği noktada artık konutlar da interaktif bir hale gelmiş ve kullanıcılar tarafından mobil cihazlar üzerinden kontrol edilebilmektedirler. Aydınlatma, iklimlendirme, enerji kontrolü, ısıtma ve soğutma gibi işlevlere uzaktan online olarak erişmek mümkündür. İstanbul'un Ataşehir ilçesinde yer alan Metropol İstanbul Projesi bu bağlamda akıllı konut anlayışındaki projelerden birisidir (Şekil-90). İnteraktif özellikler yanında yangın tespit sistemleri ve su baskını gibi durumlarda su akışını kesen akıllı acil durum çözümlenmeleri ile donatılmıştır. Dolayısıyla artık konutlar da bütünüyle bir robot, bir teknolojik mekân olarak adlandırılabilir.

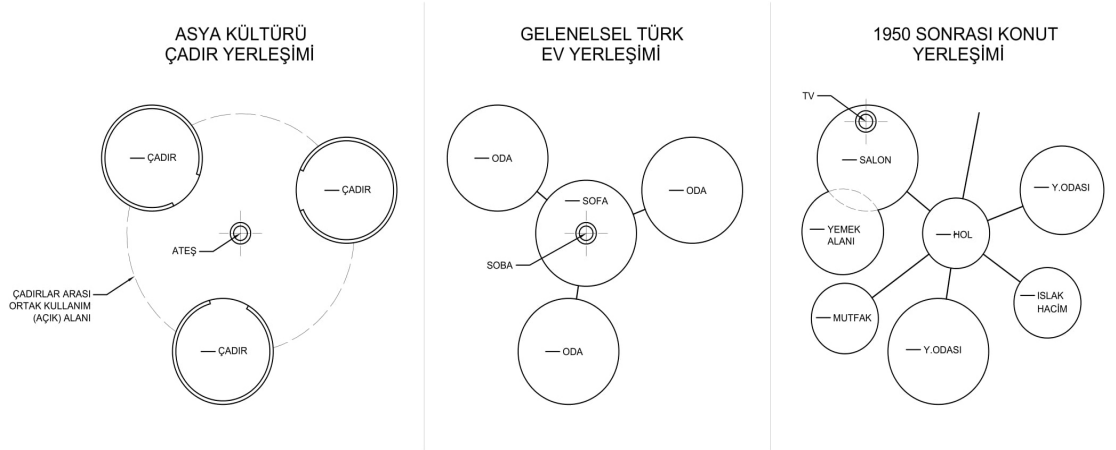

Şekil 90 Metropol İstanbul Projesi, akıllı ev

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Türk toplumu, Lale Devri ile batılılaşma süreci içerisine girmiş ve sonrasında Tanzimat Fermanı ile de süreç anayasal zemine oturmuştur. Osmanlı'nın son yıllarında başlayan bu toplumsal ve sosyolojik değişimler, 1923 yılında Cumhuriyet rejimine geçiş ile devam etmiştir. Bir çok yenilik ve reformlar ile birlikte inşa edilen cumhuriyet dönemi kendi içerisinde 1923-1950, 1950-1980 ve 1980 sonrası olmak üzere üç dönemde incelenmektedir. Bu çalışmada 1950 yılına gelene kadar ki süreç ve sonrasında teknolojik bir icat olan televizyon ile yaşanan milad üzerinden yaşam kültürünün iç mekân anlayışındaki değişimleri irdelemiş ve bir takım bulgular saptanmıştır. Bu bulgular sırasıyla maddeler halinde aşağıdaki şekilde ifade edilebilir;

- Bulgular arasında ilk olarak karışımıza çıkan konu mekânsal kurgu değişimleridir. Asya Türkleri'nin kolay kurulup/kaldırılabilir çadır yaşam alanları zaman içerisinde değişime uğrayarak orta alan-çadır, sofa-oda, hol-özelleşmiş mekânlar şeklinde gelişim göstermiştir.

- Geleneksel yaşam kültürünü sürdüren toplumun yönetim biçimi değişmiş, monarşiden cumhuriyete geçişle yeni toplumsal katmanlar ortaya çıkarak çekirdek aile, işçi ailesi, memur ailesi gibi kavramlar yeni mekânsal arayışları beraberinde getirmiştir.

- 1950 yılında çok partili döneme geçilmesiyle birlikte kabuk değişimi yaşanmıştır. Uygulanan politikalarda ulaşım ve sanayileşme önemle yer almış ve bunun neticesinde üretimin olduğu büyük kentlere göç hareketleri yaşanmıştır. Kentlerde artan nüfus beraberinde yeni konut anlayışı ve yaşam kültürlerini beraberinde getirmiştir.
- Geleneksel Türk evi tipolojilerinde kullanılan sabit elemanlar, yerlerini mobilya olarak adlandırılan donatılara bırakmıştır. Özellikle nüfus artışıyla birlikte kısıtlanan metrekarelerde işlevsel ve çok fonksiyonlu mobilyalar önem kazanmıştır. Mobilya üretimi, endüstriyel gelişmelerle birlikte seri üretime geçmiş ve dönemin büyük bir kolaylığı olan formika kaplamalar bu sektörde uzunca süre ev donatılarının kaplanmasında kullanılmıştır.
- Batılılaşma sürecinde öncelikle 1923-1950 yılları arasında salonlarda sergileme kavramı öne çıkmıştır. Salonlar bu dönemde misafirlerin kullanımı için özel olarak muhafaza edilirlerken, genel amaç sergileme işlevi olmuştur. 1950 sonrasında televizyonun mekâna dâhil olması ile birlikte, sihirli kutu salonlarda yerini almış ve bu sayede salonlar ev hanesinin de gündelik kullanımına açılmıştır.
- Dönemin toplumsal olayları doğrultusunda küreselleşme etkileri yaşanmış ve kültürel anlamda değişimler yaşanmıştır. Mahremiyet olgusu değişmiş, yaşam biçimleri ve iç mekân anlayışı daha şeffaf bir hâl almıştır. Türk toplumunda egemen olan geniş aile yapısı yerini çekirdek ailelere bırakmış ve neticesinde aile içerisindeki hiyerarşi azalmıştır. Bu bağlamda bireylere ait odalar özelleşmiş yatak odası, ebeveyn banyosu, çocuk odası ve oturma odası gibi kavramlar iç mekân anlayışına yön vermeye başlamıştır.
- Televizyonlarda tam gün yayınlarına geçilene kadar televizyon mobilyalarında stor kapaklar tasarlanmıştır. Televizyonun yayında olmadığı saatlerde bu kapak kapatılarak, sihirli kutu yayın saatine kadar mekândan soyutlanmıştır. Bu bağlamda, televizyon yayıncılığının gelişim sürecinin mobilya tasarımı üzerinde etkilere sahip olduğu belgelenmekte ve ayrıca yeni

bir cihaz olan televizyonun toplumsal bellek kapsamında yer edinilmesi için üzerine geleneksel el işi örtüler konulduğu gözlemlenmektedir.

- İzi sürülen sosyolojik izlere bakıldığında, tarihsel dönem okuması üzerinden askeri darbeler ve beraberinde gelişen kısıtlamalar ile Türk toplumu içe dönük bir yapıya bürünmüştür. İç mekânlarda kendisine yer bulan televizyon ise, içeri dönük bu toplum için önemli bir sosyal araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Sihirli kutu, insanlar için akşam eğlenceleri haline gelmiş ve bunun birleştirici de etkileri gözlemlenmiştir. Dolayısıyla televizyon ile birlikte konutlar daha sosyal mekânlar haline gelmiş ve özellikle tam gün yayınlara geçilmesi ile özel yayıncı kuruluşlarının hizmet vermeye başlaması bu etkileri arttırmıştır. Öyle ki, televizyonun rahatlığı sonrasında tiyatro, sinema, spor stadyumları gibi alanlardaki seyircilerin azalarak evlerdeki televizyon karşısına kaydığı da gözlenmektedir.
- Televizyonlar iç mekân kurgusunda önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle salonlardaki mekân organizasyonları televizyon odak noktası alınarak kurgulanmaktadır. Günümüzdeki refah artışı ve teknolojiye olan erişim kolaylığı ile birlikte salon haricindeki mutfak, oturma odası, sinema odası ve yatak odaları gibi mekânlarda da televizyonlar yerini almaktadır. Yine bu mekânlarda da televizyonun ergonomik olarak izlenebilmesi için televizyon mekân kurgusunda önemli bir role sahiptir.
- İnsanlık her zaman iletişim kurma ihtiyacı duymuştur. Doğası gereği sosyal bir canlı olan insan çeşitli ölçeklerdeki toplulukları, kimi zaman göçebe kabileleri, kimi zaman devlet çatısı altında toplanan yuttaşları ve kimi zaman ise çıkara dayalı kolonileri oluşturmuştur. İnsanları bir araya getiren bu durum ise kolektif bir bellek oluşturarak toplumların geçmiş ile gelecek arasında köprü kurmalarını sağlamıştır. Televizyon ise kollektif bellek üretme açısından önemli bir yere sahip görsel kitle iletişim aracı olmuştur.

- Uzaktan kumandanın icadından önce televizyonun çeşitli fonksiyonlarını aktive etme görevi ailenin en küçük çocuğuna atfedilmiştir ve ilerleyen zaman içerisinde kumandanın icadı ile bu durum değişmiştir. Bu bağlamda televizyonun aile içerisindeki sosyolojik etkilerinden bir tanesi belgelenmektedir.
- Televizyonun boş algı yaptığı fikri kimi zaman gündemde yer oluşturmaktadır. Fakat günümüzde yaşanan pandemi ve beraberindeki karantina süreçlerinde televizyonun ne denli efektif kullanılabileceği bir kez daha tecrübe edilmiştir. Örneğin karantinadan kolayı eğitime uzaktan olacak şekilde MEB'in oluşturduğu EBA TV üzerinden devam edilmesi, sihirli kutunun önemini belgelemektedir. Sihirli kutu, bulunduğu konut mekânını EBA TV ile birlikte bir sınıfa çevirmekte ve dolayısıyla bu beyaz ekranın yansıttığı iz düşüme paralel olarak iç mekân algısının değiştiği görülmektedir.
- Televizyon ve özel televizyon yayıncılığının Türk toplumu hayatına dâhil olması beraberinde mahremiyet, özel yaşam ve dogma olarak görülen konular beyaz cam üzerinden izleyiciler ile buluşmuştur. Dolayısıyla birçok konu toplumda tartışılmaya başlayarak sosyolojik değişimlere yol açmıştır.
- Televizyonun mekân üzerindeki etkileri hem fiziki hem de anlayış ve algıların değişimiyle birlikte gelişmiştir. Fiziki etkiler irdelendiği zaman iç mekân kurgularının sihirli kutuya göre tasarlandığı görülmektedir. Konutlarda grup olma özelliği taşıyan oturma mobilyaları televizyona odaklanacak şekilde organize edilirken, kamuya hizmet eden yapıların lobilerinde ise bekleme ünitelerinin yine televizyona göre konumlandırılması söz konusudur. Televizyon fiziki etkilerinin yanında ekrandan aktarılan fikir ve içerikler doğrultusunda izleyicileri etkilemekte ve bu etkiler doğrultusunda insanların moda anlayışları yayıncılığın aktardığı yönde biçimlenmektedir. Bunun neticesinde küreselleşme etkilerini arttırmış ve artık evrensel tasarımların yaygınlaşarak konutlardan yerini alması söz konusu olmuştur. Yerel tasarımlar yerini dünyanın genelinde kabul gören tasarım anlayışlarına bırakmıştır.

- Türkiye’de 1950 sonrası mekân anlayışı, aynı tarihlerde Türk toplumuyla buluşan televizyon ve televizyon yayıncılığının gelişimiyle paralel olacak şekilde değişime uğramıştır. Sihirli kutunun varlığı, zaten değişim içerisinde olan Türk toplumu için de sosyokültürel ve iç mekân anlayışı üzerinde yön veren bir role sahip olmuştur. Televizyon fiziki olarak iç mekân kurgularına ve mobilya organizasyonlarına etki ederken, beyaz cam üzerinden izleyicilere aktarılan sinema filmleri, diziler, haberler ve reklamlar da toplumların tüketim dürtülerine biçim vermiştir.

KAYNAKÇA

- Abramson, A. (1987). *Tarih ve Televizyon, 1960-1971*. Michigan: Mcfarland & Co Yayınları.
- Acar, B. (Yöneten). (2012). *Beyaz Kılız: Kılız Kutu* [Sinema Filmi].
- AKAY, H. (2019). *Kitap*. İstanbul: FSMVÜ.
- Akıncı, A. (2014). Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri. *Etkinlik ve Üstün İktisadi İlişkiler Dergisi*, 55-72.
- Akkaya, B. (2012). Türkiye'nin Nato Üyeliği ve Kore Savaşı. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*.
- Altıntaş, H. (2003). Türk Siyasal Sisteminde Siyasal Partiler Ve Kentleşmenin Kutuplaşma Sürecindeki Etkileri. *Kültür ve İktisadi Araştırmalar Dergisi*, 1-31.
- Arat, Y., & Kaçar, A. (2021). 1950-2000 Yılları Arası Apartmanlarda Barınma Kültürü ve İç Mekânın Dönüşümü: Konya Örneği. *Türk İktisadi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 443-474.
- Aslan, F., Aslan, E., & Atik, A. (2015). İç Mekanda Algı. *İktisadi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 139-151.
- Aslan, S., & Alkış, M. (2015). Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçişte Türkiye'nin Modernleşme Süreci: Laikleşme ve Ulusal Kimlik İnşası. *Kültür ve İktisadi Araştırmalar Dergisi*, 18-33.
- Aslanoğlu, İ. (2001). *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* (1-1). Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Avcioğlu, S. S., & Akın, O. (2017). Kolektif Bellek ve Kentsel Mekan Algısı Bağlamında İstanbul Tuzla Köyü Koruma Bölgesi'nin Mekansal Değişiminin İrdelenmesi. *İktisadi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 423-450.
- Ayata, S. (1988). Kentsel Orta Sınıf Ailelerde Statü Yarışması Ve Salon Kullanımı. *Tarih ve Bilişim*, 5-25.
- Aziz, A. (1982). *Radyo ve Televizyonun Etkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi EFAM Yayınları.
- Aziz, A. (1981). *Radyo ve Televizyonun Etkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasi Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Batur, A., Yücel, A., & Fersan, N. (1979). İstanbul'Da Ondokuzuncu Yüzyıl Sıra Evleri. *DTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 185-206.

- BBC-Türkçe (Yöneten). (1979). *iv i: 1 70'l Dü y v Tü kiy* [Sinema Filmi].
- Bektaş, C. (2001). *H lk Y r tı*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Bernhard, N. (1999). *U. . T l vi i N w l W P , 1 47-1 0*. Massachusetts: Cambridge University Press.
- Birand, M. A., Akar, R., & Bila, H. (2010). *1 Eylül Tü kiy ' i Mil i*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Bozdoğan, S. (2002). *M iz v Ulu u i i*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bozkurt, S. G. (2013). 19.yy da Osmanlı Konut Mimarisinde İç Mekan Kurgusunun Safranbolu Evleri Örneğinde İrdelenmesi. *J u l t F ulty F t y, l t ul U iv ity*, 37-70.
- Çoban, A. N. (2012). Cumhuriyet İlanından Günümüze Konut Politikası. *k Ü iv it i BFD i i*, 75-108.
- Demirarslan, D. (2007). Batılılaşma Sürecinde Türk Barınma Kültüründeki Değişim ve Konuttaki Yansımaları. *. Ulu l i y v Kuz y ik lı l İ K i*, (s. 209-220). Ankara.
- Demirel, T. (2001). 12 Eylül'e Doğru Ordu Ve Demokrasi. *k Ü iv it i BFD i i*, 43-75.
- Denel, S. (1982). *B tılıl ü i İ t ul' T r v Dı M k l D i i v N l i*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Dikici, A. (2014). 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi Ve Türk Polisi. *t tü k tı M k zi D i i*, 11-60.
- Dursun, D. (2000). *E t i ü :D k i K izl i B r v y l l*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Dursun, D. (2005). Türk Demokrasisinde Kurumsallaşma Sorunu Ve Krizleri Çözme Yöntemi Olarak Askeri Darbeler. *Mu z k Dü ü D i i*, 175-196.
- Eldem, S. H. (1984). *Tü k Evi lı D i*. İstanbul: TAÇ Vakfı Yayınları.
- Eldem, S. H. (1954). *Tü k Evi Pl Ti l i*. İstanbul: Pulhan Matbaası.
- Enginöz, E. B. (1998). Türk Konutunda Mahremiyet Olgusuyla İlgili Tasarım Parametrelerinin İncelenmesi. *Yük k Li T zi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Gaddis, J. L. (2005). *T l W : N w Hi t y*. New York: The Penguin Press.
- Gülizar, J. (1995). *TRT M y v i*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Güllüoğlu, Ö. (2012). Bir kitle iletişim aracı olarak televizyonun popüler kültür ürünlerini benimsetme ve yayma işlevi üzerine bir değerlendirme. *l l M i J u l Tu ki E iti D i i*, 64-65.

Gündüz, M. (2010). Mustafa Kemal Ve Erken Cumhuriyet Dönemi Eğitim Ve Kültür Hayatına Abdullah Cevdet'in Etkileri. *İt t i İ P i i İ F t L u , Lit tu Hi t y Tu ki Tu ki* , 1067-1088.

Halbwachs, M. (2017). *K l kti H ız* . Ankara: Heretik Yayıncılık.

Kansu, A. (2009). Bahçeli Evler Yapı Kooperatifi 1934-1939. *T lu İ T i D i i* , 2-14.

Karagöz, K. (2013). Yeni Medya Çağında Dönüşen Toplumsal Hareketler ve Dijital Aktivizm Hareketleri. *İl ti i v Di l i D i i* , 131-158.

Kavak, G. (2011). Birinci Körfez Savaşı Sonrası Irak'tan Türkiye'ye Göç ve Sonuçları. *Tü kiy Li ü tü lı l ık i - Bil i il Kit ı ll* , 435-444.

Kırkpınar, D. (2009). 12 Eylül Darbesi'nin Gençliğin Üzerindeki Etkileri. İzmir, Türkiye.

Köse, A. (2005). Türkiye'de Geleneksel Kırsal Konut Planlarında Göçebe Türk Kültürü İzleri. *y l Bili l D i i* , 158-191.

Kuban, D. (1975). *t T i i izi u l* . İstanbul: Çağdaş Yayınları.

Kuzey, M. (2019). Orhun Abidelerinde Türk Mekan Algısı. *Tü kiy t tı l i E titü ü D i i* , 207-220.

Küçükerman, Ö. (1985). *K i M k ı ı y l İ i Tü k Evi*. İstanbul: T.T.O.K Yayınları.

Malkoç, S. (1973). *50 Yıl Tü k y ii*. Ankara: Sanayii ve Teknoloji Bakanlığı.

Molla, A. (2009). Soğuk Savaş Sonrası Körfez Krizleri ve Türkiye-ABD-NATO İlişkileri. *Y ti v tı l i D i i* , 29-45.

Mutdoğan, S. (2014). Türkiye'de Çok Katlı Konut Oluşum Sürecinin İstanbul Örneği Üzerinden İncelenmesi. *H tt Ü iv it i y l jik tı l E-D i i* , 1-24.

Oksay, Ü. (1971). *T lu l li R y v T l v izy* . Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Ortaylı, İ. (2007). *B tıll Y lu* . İstanbul: İnkilap Kitap Evi.

Örki, A. (2019, Kasım). 1973 Petrol Krizi Ve Sonuçları. İstanbul, Rumeli, Türkiye: ResearcGate.

Özaydın, G., Özbek, M. Ö., Özdemir, M. A., Çılgın, K., Başar, D., Aşığül, A., et al. (2010). *Tü kiy ' 1 50-1 0 D i Ku u l , l yl , l kl : Pl l Y l l i*. İstanbul: ResearchGate.

Özcan, A. A. (tarih yok). Soğuk Savaş Dönemi: Başlangıcı, Gelişimi, Sonu. *İ t ul Ü iv it i , y l Bili l E titü ü* . İstanbul.

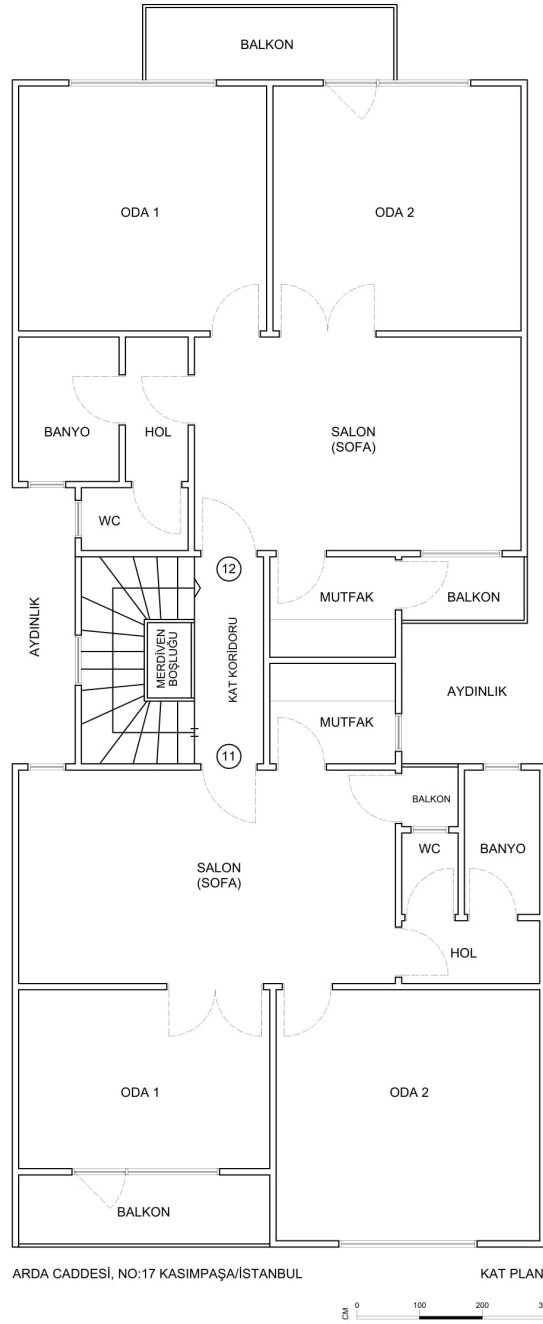
Özçağlayan, M. (2000). Türkiye'de Televizyon Yayıncılığının Gelişimi. *l uk İl ti i D i i* , 41-52.

Özçelik, P. K. (2011). 12 Eylül'ü Anlamak. *k Ü iv it i BFD i i* , 73-93.

- Özkaya, A. (1997). Meyda ve Körfez Savaşı. *Ek Ü iv it i BFD i i*, 567-579.
- Öztürk, S., & Saygın, S. (2017). 1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri Ve Stagflasyon Olgusu. *B lk y l Bili l D i i*.
- Pulat, G. (1992). *D l i l i K t l i l i K ut u u V u y l l i k l i M k l zü y l l i*. Ankara: Kent-Koop Yayınları.
- Salbacak, S. (2017). 19. Yüzyılda Pera Bölgesinin Mimari Gelişimi ve Alman Sarayı. *l t t i l J u l i l H u i t i i*, 111-120.
- Salbacak, S. (2019). Mütareke Dönemi İstanbul'unda Beyoğlu'nun Çok Kültürlü Yapısı ve Frej Apartmanı. *D i l t t i l J u l i l H u i t i i*, 33-44.
- Salbacak, S. (2020). Spatial Development Process of the Turkish Historical Dwellings (Houses) and Interior Specifications. *l t t i l J u l i l i t i T l i l R*, 115-122.
- Sander, O. (2015). *iy i T i 1 1 -1 4*. İmge Kitap Evi.
- Solak, S. G. (2017). Mekân-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal Ve Kuramsal Bir Bakış. *M N y l t l l D i i*, 13-37.
- Soydan, E. (2019). Avrupa Ülkelerinde Yapılan Türkçe Televizyon Yayınlarının Dünü ve Bugünü Üzerine Bir İnceleme. *TRT k i D i i*, 6-25.
- Sözen, M. (1984). *u u i y t D i Tü k Mi l l i*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sözen, M. (2001). *Tü kl ' Ev Kültü ü*. İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Sürmeli, K., & Balkara, S. Y. (2019). Berlin Duvarı Yazılarında Bir Yazı Karakteri Tasarımı: Rabbit. *Ulu l l K i (s. 139-149)*. Ankara: Gece Akademi.
- Süveydan, M., & Ünver, E. (2015). Dünyada ve Türkiye'de Televizyon Yayıncılığının Gelişimi. *Ulu l l H k li B iv k ik Bili l D i i*, 238-272.
- Şentürk, M., & Turğut, M. (2011). Televizyon Programları, Reklamlar ve Çocuklar. *E iti - Kültü v t l D i i*, 63-65.
- Şumnu, U. (2013). *E k u u i y t D i M ily*. İstanbul: TMMOB İçmimarlar Odası.
- Tanrıkulu, M. (2019). Türk Halk Kültüründe Mekan. *i*, 1470-1476.
- Tanyeli, U. (1996). *lu' Biz , l l i v l l D l i Y l i v B l Düz i*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Tarakçı, M. (2010). *K l B l H k t l*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Tekeli, İ. (2012). *Tü kiy ' Y v Y z l K utu ykü ü*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Tekinalp, Ş. (2003). *Uygunluk ve Yerleşim*. İstanbul: Der Yayınları.
- Türer, N. (2015, Eylül). Televizyon Merkezli Tasarlanan Mobilyalar Üzerine Bir Kullanıcı Araştırması. *Yüksek Lisans Tezi/Eğilimler Üzerine İncelemeler*. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Usta, G. (2020). Mekan ve Yer Kavramlarının Anlamsal Açından İrdelenmesi. *Türk Kültürü ve İncelemeleri Dergisi*, 25-30.
- Uyguç, Ü. (1987). *Radyo-Televizyon Haberleşmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Uzunarslan, H. Ş. (2002). Erken Cumhuriyet Dönemi Konutlarında Mekân ve Mobilya. *Bilgi ve İletişim Teknolojileri Dergisi*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi/ Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Ünlü, M., & Birand, M. A. (Yönetenler). (1998). *1 Eylül* [Sinema Filmi].
- Ünlüer, O. (2000). Türkiye'de Televizyon Yayıncılığı Tarihine Analitik Bir Yaklaşım. *Kültür ve İletişim Dergisi*, 45-54.
- Wallerstein, I. (2003). *Lizbon*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Whitfield, S. (1996). *Teknoloji ve İnsan*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Yaman, A. E. (2005). Kore Savaşı'nın Türk Kamuoyuna Yansıması. *Kültür ve İletişim Dergisi*, 231-245.
- Yılmaz, A. G. (2015). I. Milliyetçi Cephe Hükümeti: Siyasal Şiddet ve Devlet. *Milliyetçi İletişim Dergisi*, 221-246.
- Yılmaz, H. (2017). Kıbrıs Barış Harekati ve Sonuçları. *İktisadi İstatistik Dergisi* (INJ), 87-98.

EKLER

EK- 1 Kadı Mehmet, Arda Cad. No:17, 34440 Beyoğlu/İstanbul

Kasımpaşa'da yer alan ve rölevesi alınarak çalışmada kullanılan apartman.

EK- 2 Kordonboyu, Ankara Cd. No:147/6, 34860 Kartal/İstanbul

İst Marina'da yer alan 2+1 Konut Projesi. Salon kısmı çalışmada veri olarak kullanılmıştır.

